

Yrittäjämäisyys ja yrittäjäyys identiteetin osana

Vertailussa Saksa, Suomi ja Viro

Mirjami Ekholm
Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalipsykologia

Toukokuu 2015

Tutkielmassani tarkastellaan yrittäjämäisen identiteetin ulottuvuuksia lomakeaineistosta tehdyn kvantitatiivisen analyysin avulla. Kvantitatiivisena aineistona on 354 ZA5789 Flash Eurobarometri vuodelta 2012: Entrepreneurship in the EU and Beyond, jossa on tarkasteltu yrittäjyyttä. Aineiston alkuperäisarkisto on GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften Saksassa.

Tutkittuina ulottuvuuksina olivat sisäinen yrittäjyys eli yrittäjämäinen asenne ja ulkoinen yrittäjyys. Sisäistä yrittäjyyttä pidetään yrittäjämäisenä asennoitumisena työn tekemiseen. Ulkoinen yrittäjyys on ammattiaseman kautta toteutettavaa yrittäjyyttä. Identiteetit rakentuvat sosiaalisen ympäristön muokkaamien asenteiden ja asioille annettujen merkitysten tuloksena. Sisäisen yrittäjyyden ilmentymänä tässä tutkimuksessa oli halukkuus olla mieluummin yrittäjä kuin palkansaaja. Logistisen regression avulla tutkin valittujen sosiaalisen identiteetin osatekijöiden ja sosiaalisen ympäristön vaikutusta ja vaikutuksen eroja vertailumaiden välillä. Vertailtavina olivat 15 vuotta täyttäneen väestön noin 1000 henkilön otos Suomesta, Saksasta ja Virossa. Yrittäjämäistä identiteettiä tutkimuksessani kuvasi halukkuus preferoida yrittäjyyttä.

Maiden välillä löytyi eroja preferointiin vaikuttavissa tekijöissä ja tekijöiden yhteyden voimakkuudessa preferointiin. Tutkimus osoitti yrittäjien ryhmään identifioitumisen riippuvan eri tekijöiden kombinaatiosta, jotka saavat ohjauksen sosiaaliselta ja kulttuuriselta tasolta. Tämä näkyi siinä, että vertailumaissa eri tekijät painoutuivat eri tavalla. Johtopäätöksenä voi sanoa, että yhteiskunnan toimenpiteillä ja 'yleistyneen toisen' käsityksillä yrittäjyydestä, sen tärkeydestä ja arvosta, on vaikutusta yksittäisen ihmisen yrittäjyyden arvottamiseen ja halukkuuteen identifioitua yrittäjäksi. Muodostan vastaajista nelikentän heidän todellisen vastaushetken statuksensa ja toivestatuksen avulla. Merkityksenantoja ja niiden eroja tutkin vertaamalla vastaajien valitsemia syitä nelikentän ryhmien välillä. Ryhmistä kahdella nykystatus oli ristiriidassa toivestatuksen kanssa ja tulkitsin näihin ryhmiin lukeutuvat muutosvaiheessa oleviksi. Yrittäjyyden näkökulmasta heitä voidaan kutsua pakkoyrittäjiksi ja wannabe-yrittäjiksi. Tein nelikentän identiteettiprofiileista kunkin maan osalta ideaalimallit, jotka osoittautuivat maiden kesken lähestulkoon samanlaisiksi.

Yrittäjäksi identifioituminen ja halu omaksua identiteetin yrittäjämäisiä piirteitä on dynaaminen ja dialektinen prosessi. Yleisesti ottaen yrittäjänä oleminen ja aiempi kokemus yrittäjyydestä lisää tai ylläpitää halukkuutta olla identiteetiltään yrittäjä ja kuulua yrittäjien joukkoon. Johtopäätöksenä voi sanoa, että tuttuus, vertaisryhmä ja yrittäjät viiteryhmänä auttaa omaksumaan ja ylläpitämään yrittäjäidentiteettiä.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Tausta ja lähtökohdat.....	1
1.2 Tutkimuksen tarkoitus.....	3
1.3 Tutkimuksen rakenne.....	4
2 Aikaisemmat tutkimukset.....	5
2.1 Yrittäjyys käsitteenä ja kontekstina.....	5
2.2 Aikaisempaa tutkimusta yrittäjyydestä.....	10
3 Tutkimuskohde ja tutkimusongelma.....	20
4 Teoreettiset keskustelukumppanit ja käsitteet.....	22
4.1 Tutkimuksen teoreettinen malli.....	22
4.2 Ihmiskäsityksistä.....	23
4.3 Meadin minäteoria.....	26
4.4 Sosialisaatio.....	28
4.5 Identiteeteistä.....	30
4.5.1 Minästä identiteetteihin.....	30
4.5.2 Sosiaalinen identiteetti ja ryhmät	33
4.5.3 Viiteryhmät ja sosiaalinen vertailu	35
4.5.4 Diskurssit ja identiteettipolitiikka	36
4.5.5 Identiteetti ja kulttuuri.....	38
4.6 Merkityksistä.....	40
4.6.1 Asenteet	40
4.6.2 Attribuutiot.....	44
4.7 Toimijuudesta.....	46
4.7.1 Teorioita toimijuudesta.....	46
4.7.2 Toimijan asema ja subjektiviteetti.....	47
4.7.3 Toimijuus ja merkitykset.....	49
4.7.4 Selviytymisstrategiat ja kategoriat.....	50
5 Tutkimusmenetelmä ja aineisto.....	52
5.1 Kvantitatiivinen tutkimus	52
5.2 Valmis aineisto.....	53
5.3 Vertaileva tutkimus	55
5.4 Luotettavuus.....	56
5.5 Tutkimusprosessi ja analyysimenetelmän valinta.....	57
6 Aineiston analyysi, tulokset ja tulkinta	59
6.1 Muuttujien kuvailu, valinta ja operationalisointi.....	59
6.1.1 Kyselyn taustamuuttujat	59
6.1.2 Selitettävä muuttuja	62
6.1.3 Selittävien muuttujien valinta regressioanalyysiin.....	63
6.1.4 Nelikenttä aineiston kuvaajana.....	67
6.1.5 Teoreettisten käsitteiden ja empirian yhteys.....	68
6.2 Tutkimushypoteesi	68
6.3 Logistinen regressio.....	69
6.3.1 Logistinen regressio: tulokset maittain.....	70
6.3.2 Logistinen regressio: maiden välistä tulosten vertailua	71
6.4 Muut analyysit.....	76
6.4.1 Yrittäjät.....	76
6.4.3 Nelikenttä	84

7 Yhteenveto	86
7.1 Kolme maata vertailussa.....	86
7.2 Yrittäjät vertaisryhmänä ja viiteryhmänä.....	87
7.3 Tuloksena neljä identiteettiprofiilia.....	88
8 Pohdinta ja johtopäätökset.....	91
LÄHTEET	95
LIITTEET.....	101

KUVIOT

Kuvio 1	SIP-valmiudet	6
Kuvio 2	Tutkimuksen teoreettinen malli	22
Kuvio 3	Identiteetin rakentuminen identiteettityyppien ja -tasojen keskinäisistä suhteista Turnerin transaktioteorian mukaan.	32
Kuvio 4	Attribuutioteorioiden jaottelu, mukaeltu (Kelley & Michela 1980, 459)	45
Kuvio 5	Nelikenttä, jossa dimensioina vastaajan todellinen asema ja preferoitu asema	67
Kuvio 6	Nelikenttä muodostettuna todellisesta ja toivotusta ammattiasemasta, Saksa	89
Kuvio 7	Nelikenttä muodostettuna todellisesta ja toivotusta ammattiasemasta, Suomi	89
Kuvio 8	Nelikenttä muodostettuna todellisesta ja toivotusta ammattiasemasta, Viro	90

TAULUKOT

Taulukko 1.	PK- ja suurten yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto 2012 Työvoimatutkimus. Tilastokeskus	7
Taulukko 2	Yrittäjät ja yrittäjäperheenjäsenet 2000 ja 2010. Työvoimatutkimus	8
Taulukko 3	Kokopäiväistä palkkatyötä tekevien, osa-aikaista palkkatyötä tekevien ja itsensä työllistäjien kokemaa työtyytyväisyys (GEM 2013, 27)	18
Taulukko 4	Taustamuuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet maittain	60
Taulukko 5	Toimeentulo ja päätoimisen opiskelun päättämiskä, frekvenssit maittain	61
Taulukko 6	Selitetävän muuttujan tietosisältö maittain ennen uudelleenkoodausta	63
Taulukko 7	Selitetävä muuttuja regressioanalyysia varten uudelleenkoodattuna	63
Taulukko 8	Selittävien muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet maittain	66
Taulukko 9	Teoreettisen käsitteen operationalisointi	68
Taulukko 10	Sukupuoli, ikä, isän yrittäjäisyys ja asuinympäristö mallissa maittain	72
Taulukko 11	Päätoimisen opiskelun lopettamiskä ja ammattiasema mallissa maittain	73
Taulukko 12	Toimeentulon ja koulun vaikutus mallissa maittain.	74
Taulukko 13	Suhtautuminen yrittäjiin ja yrittäjyyteen sekä oma yrittäjäkokemus	75
Taulukko 14	Otoksessa mukana olleiden yrittäjien jakauma ammattialoittain vertailumaissa	76
Taulukko 15	Syy yrittäjäksi ryhtymiseen, kaikki yrittäjät	77
Taulukko 16	Yrittäjänä viihtyvän ilmoittama syy yrittäjäksi ryhtymiseen	77
Taulukko 17	Yrittäjänä ei-viihtyvän ilmoittama syy yrittäjäksi ryhtymiseen	78
Taulukko 18	Syyt, miksi olisin mieluummin palkansaaja	78
Taulukko 19	Syyt, miksi olen mieluummin yrittäjä	79
Taulukko 20	Syyt, miksi olisin mieluummin yrittäjä	80
Taulukko 21	Syyt, miksi olen mieluummin palkansaaja	81
Taulukko 22	Toimijuuden nelikentät Saksa, Suomi, Viro	83
Taulukko 23	Vastaajat lohkoittain todellisen ja toivotun aseman mukaan vertailumaissa	84
Taulukko 24	Vastaajien sijoittuminen nelikenttään Saksassa, Suomessa ja Virossa.	85
Taulukko 25	Perusteluvaihtoehdot halulle olla mieluummin joko palkansaaja tai yrittäjä	87

1 JOHDANTO

1.1 Tausta ja lähtökohdat

Tämä työ sai alkunsa siitä, että takerruin yhteen sanaan opintojeni alussa. Sana oli pakkoyrittäjyys, ja oikeammin tuo sana takertui mieleeni: kiusasi, kiinnosti ja ärsytti. Kiusasi määrän saippuan tavoin lipsuen otteesta, kiinnosti herättämiensä ristiriitaisten ajatusten vuoksi. Yrittämisen pakkoa vai pakkoa yrittää? Ärsytti herättämiensä negatiivisten konnotaatioiden vuoksi. Aloin kiinnittää huomiota pakkoyrittäjyyttä koskevaan uutisointiin ja selasin uutisia taaksepäin saadakseni selville, koska julkinen keskustelu aiheesta on alkanut. ”Pakkoyrittäjyys yleistyy Suomessa rajusti” (HS 21.9.2011), huomasin uutisoidun jo vuonna 2011. Artikkelissa todettiin, että Suomen työelämään on syntynyt uudenlainen ilmiö yritysten vähentäessä henkilöstöä ja työntekijöiden joutuessa työllistämään itse itsensä. Kyseessä on pätkätyön lisääntymistä suurempi muutos, ja että trendi on kansainvälinen. Tämä oli se ilmiö, josta puhuttiin pakko- tai näennäisyrittäjyytenä¹ – neutraalimmin ilmaistuna itsensä työllistämisenä, kuten artikkelissa todettiin. Suomen Yrittäjien toimitusjohtaja kommentoi tuolloin uutisointia toteamalla, että Suomessa ei ole pakkotyötä eikä myöskään pakkoyrittäjyyttä. Sen ymmärsin ainoaksi mahdolliseksi kommentiksi, jonka yrittäjäjärjestön edustaja voi julkisuudessa sanoa, mutta samalla ajattelin, että yritysneuvojana juuri tuona aikana työskennellessäni en itsekään muista tavanneeni yhtään pakkoyrittäjää. Kesällä 2012 kuitenkin uutisoitiin (Yle Uutiset 5.7.2012) pakkoyrittäjyyden vakiintuneen työelämässä, ja että itsensä työllistävien määrä on tuplaantunut kymmenessä vuodessa. Itsensä työllistävien ongelmien selvittäminen kirjattiin myös hallitusohjelmaan.

Väestöliitto selvitti vuonna 2007 julkaistussa tutkimusraportissaan epätyypillisen työn tekemistä ja tulevaisuutta. Tuolloin epätyypillisellä työllä viitattiin pätkätyihin², joilla tarkoitettiin määräaikaista ja osa-aikaista työsuhteita. Vuonna 2012 epätyypillinen oli jo melko tyypillistä ja itsensä työllistämisen, joka sijoittui palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastoon, nähtiin uutena työmarkkinatrendinä

1 Näennäisyrittäjyys on yhteydessä työn ulkoistamiseen yrittäjätöksi, mutta aina ulkoistaminen ei johda näennäisyrittäjyyteen. Sille on esitetty kolme tunnusmerkkiä: yrittäjyyteen johtaneen prosessin käynnistävä taho on ollut toimeksiantaja, työsuoritukset ovat sellaisia, että niiden tekeminen on tavallista työsuhteessa ja ulkoistamalla työsuorituksen ostaja pyrkii välttämään työoikeudellisen työnantajan aseman ja siihen liittyvät velvollisuudet. (Pärnänen & Sutela 2014, 30).

2 Asiantuntijoiden haastattelujen perusteella laadittiin pätkätyön tulevaisuudesta kolme skenaariota. Ensimmäisessä skenaariossa määräaikaisten työn oletetaan lisääntyvän ja ulottuvan kaikille toimialoille. Toisessa skenaariossa määräaikaisten työn oletetaan yleistyvän mutta vain joillakin toimialoilla ja ammateissa. Kolmannessa skenaariossa epätyypillisen työvoiman käyttö vähenee kaikilla toimialoilla sääntelyn lisääntymisen ja valvonnan seurauksena. (Miettinen 2007, 99.)

(TEM 16/2012, 44). Onko itsensä työllistäminen pakkoyrittäjyyttä? Aiemmin ammatinharjoittajana toimiminen eli itsensä työllistäminen oli käsityöammateissa tavallista ja se tiedettiin ammattiin hakeuduttaessa. Nyt puheena olevan näennäisyrittäjyyden tunnusmerkkeinä pidetään sitä, että yrittäjyyteen johtavan harkinnan tekee toimeksiantaja ja että työsuoritukset ovat sellaisia, joita tavallisesti teetetään työsuhteessa. (Emt., 46.)

Ilmeisesti samalla suhtautuminen palkkatyöhönkin on muuttunut, ja ennen riistetyt ovat nyt etuoikeutettuja saadessaan tehdä toiselle työtä palkkaa vastaan. Työssä viihtyminen ei suinkaan ole itsestään selvyys, ja palkkatyössä olevien työtyytyväisyyttä ja hyvinvointia tutkitaan runsaasti. Palkkatyön itselleen toimeentulon lähteeksi valinneen näkökulmasta kurjempi vaihtoehto näyttäisi kuitenkin olevan joutua itse työllistämään itsensä. Moniko ylipäänsä kävisi vapaaehtoisesti palkkatyössäkään, jos voisi valita? Vaikka kaikista työttömistä tai työttömyysuhan alaisista vain pieni osa ryhtyy yrittäjäksi, uusien yritysten perustajista heitä on merkittävä osa. Usein he ovat itsensä työllistäjiä ja ehkä nykymittapuun mukaan pakkoyrittäjiä. Joka tapauksessa itsensä työllistäjiä katsotaan olevan Suomessa vähintään 150 000 eli noin seitsemän prosenttia työntekijöistä (Yle Uutiset 5.7.2012.)

Pakkoyrittäjyyden taustalla näyttää olevan monia tekijöitä. Työttömyys on yksi mutta ei ainoa syy ajautua vasten tahtoaan yrittäjäksi. On tunnistettu monia yksilöllisiä syitä ja henkilökohtaisia tekijöitä, kuten huonot työolot, henkilökohtaiset elämäntilanteet tai ikään, etnisyyteen tai sukupuoleen liittyvät työllistymis- tai uraongelmat. Omasta kokemuksesta tulee mieleen pitkään yrittäjänä toimineet, jotka haluaisivat lopettaa huonon kannattavuuden tai muun syyn vuoksi mutta eivät voi. Joko he eivät osaa muuta tai eivät löydä yritykselleen jatkajaa. Myös perheen sisältä tullut jatkaja voi vastentahtoisesti joutua jatkamaan yritystä. Ajattelen kuitenkin, että pakkoyrittäjyys on väliaikainen olotila. Ilmiö on olemassa ja voi olla pysyvä, mutta pakosta yrittäjänä olevat ihmiset vaihtuvat. Näennäisyrittäjät sen sijaan ovat mielestäni toisenlainen ja hankalampi ryhmä, koska he eivät tunnu sopivan tai kuuluvan mihinkään joukkoon. Viralliselta statukseltaan he kuitenkin ovat yrittäjiä, eli heillä on y-tunnus.

Hyvinvointi on meille kaikille tärkeää, ja työ itsessään on monille hyvinvoinnin lähde. Työhyvinvointi on ollut esillä julkisessa keskustelussa ja se on yksi työelämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteista. Työelämä on arkikielen ilmaus, jonka päämerkitys viittaa ansiotyöhön elämänpiirinä. Työhyvinvointitutkimus on keskittynyt pitkälti palkkatyötä tekevien hyvinvoinnin tutkimiseen. Työelämää voi kuitenkin tarkastella monista näkökulmista, jolloin kohde määrittyy näkökulman mukaan. Yrittäjänä toimiminen on yksi työn tekemisen muoto. Jako työntekijöihin ja yrittäjiin oli

ennen selkeämpi kuin tänä päivänä. Taloustieteestä on tuttua, että markkinataloudessa vaikuttavat suhdannevaihtelut ja niiden aikaansaamat syklit heijastuvat yrityksiin ja organisaatioihin ja tietenkin niissä työskenteleviin ihmisiin asti. Trendit vaihtelevat, ja trendien mukaan välillä ulkoistetaan ja välillä sisäistetään toimintoja ja henkilöstöä kilpailukyvyyn, tehokkuuden ja tuottavuuden ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Suhdannevaihtelut aiheuttavat suhdannetyöttömyyttä, mutta rakenne-
muutos aiheuttaa usein pysyvämpää työttömyyttä, koska kokonaisia ammatteja saattaa kadota. Tällöin ihmisten pitäisi löytää itselleen uusi paikka ja omaksua uusi identiteetti.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus

Ihmisiä kannustetaan työllistämään itse itsensä ryhtymällä yrittäjiksi, oman onnensa sepiksi. Työssäni yritän ottaa selville ihmisten halun identifioitua yrittäjäksi ja mitkä tekijät ovat siihen yhteydessä. Kiinnitän katseeni sosiaalisen ympäristön merkitykseen, koska ajattelen yhteiskunnan asettavan meille ne reunaehdot, joiden mukaan teemme valintoja elämässämme. Ympäristö muokkaa meitä ja ajatuksiamme, ja julkisen vallan toimenpiteet ja median kirjoittelu ohjaavat meitä enemmän tai vähemmän tehokkaasti. Minua kiinnostaa tietää, milloin ihmiset kokevat yrittäjyyden istuvan omaan identiteettiinsä ja millaisilla ehdoilla yrittäjämäisyys muuttuu ominaisuudeksi ja toimintatavaksi, jota yleisesti pidetään tyypillisenä riippumatta siitä, toimiiko itse yrittäjänä. Tutkimukseni avulla aloitan tutkimusmatkan näiden kysymysten selvittämiseksi.

Työni lähti liikkeelle ilmiöstä, jota kutsutaan nimellä pakkoyrittäjyys. Mielestäni sanalla on negatiivinen kaiku. Alustava tutustuminen asiaan osoitti sisällön monimerkityksellisyyden. Pakkoyrittäjälle ei löytynyt mielestäni yksiselitteistä määritelmää. Ihmisten syyt ryhtyä yrittäjäksi ovat yksilölliset ja moninaiset. Tietyn syyn olemassaolo tai puuttuminen ei ole ratkaiseva tekijä, vaan merkitykset, joita asiat ihmisen mielessä saavat. Lähestyn yrittäjyyttä olemisena ja tekemisenä sosiaalipsykologian Minä- ja Identiteettikäsitteiden avulla. Taustalla voi ajatella olevan kysymyksen siitä, miten identiteetti rakentuu dialektisesti yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksessa. Yritän etsiä tekijöitä, joilla olisi vaikutusta siihen, miten mielenkiintoiseksi ja itselleen sopivaksi toimintatavaksi ihmiset kokevat yrittäjyyden ja miten paljon yrittäjyyttä löytyy ihmisen identiteetistä.

Yksinkertaistetusti kiinnostuksen kohteen voi kuvata seuraavasti:

Ilmiö	Kysymys
Pakkoyrittäjyys →	Halukkuus kuulua ryhmään yrittäjät
	Halukkuuteen vaikuttavat tekijät
	Yrittäjämäisen identiteetin omaksumisen vaikuttavat tekijät

1.3 Tutkimuksen rakenne

Seuraavassa luvussa 2 esittelen aikaisempaa tutkimusta. Luvun alkuun olen kirjoittanut taustatietoa ilmiöstä 'yrittäjyys' sen monimerkityksellisyyden takia. Yrittäminen on tutkimukseni viitekehys ja lukijan on hyvä orientoitua siihen elämismaailman tasolla. Tuon esiin ja yritän valottaa erilaisia yrittäjyyteen liittyvät rinnakkaiskäsitteitä.

Luvussa 3 esittelen tutkimuskysymyksen ja alakysymykset. Luvussa 4 esittelen tutkimukseni teoreettista taustaa ja niitä teorioita, joiden avulla olen tutkimusongelmaa miettinyt ja tarkastellut. Lähtökohdaksi tarkasteluun otin George Herbert Meadin ajattelun. Mead on inspiroinut monia tutkijoita ja polut johtivat moneen suuntaan. Kuljin niistä monia pitkin. Luvun alussa on tekemäni malli, jonka avulla pyrin ilmaisemaan mielessäni olevan teoreettisen kokonaiskuvan identiteetin rakentumisesta ja jonka avulla lähestyn tutkimaani asiaa eli yrittäjyyttä osana identiteettiä. Ennen malliin liittyvien teorioiden esittelyä pohdin eri teorioiden ja mainitsemieni suuntausten taustalla olevia ihmiskäsityksiä. Onko yksilö ennen yhteiskuntaa vai päinvastoin?

Luvussa 5 kerron tutkimusmenetelmästä ja aineistosta. Kiinnostuksen kohteeni on identiteetin sosiaalinen rakentuminen ja yritän tarkastella sitä sosiaalisen yhdenmukaisuuden tasolla, en yksittäisen yksilön näkökulmasta. Sen tähden valitsin määrällisen tutkimusmenetelmän ja valmiin aineiston, jotta havaintoyksiköitä eli tutkittavia ihmisiä olisi riittävästi. Pohdin myös valmiin aineiston mukanaan tuomia haasteita. Luvun lopuksi esittelen analyysimenetelmän. Luvussa 6 kuvailen aineiston ja sen käsittelyn, tehdyt analyysit ja niiden tulokset. Luvussa 7 on tulosten yhteenveto. Omat pohdintani tuloksista, tulosten peilaamista aikaisempaan tutkimukseen ja esiteltyihin teorioihin sekä johtopäätökset esitän luvussa 8.

2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

2.1 Yrittäjyys käsitteenä ja kontekstina

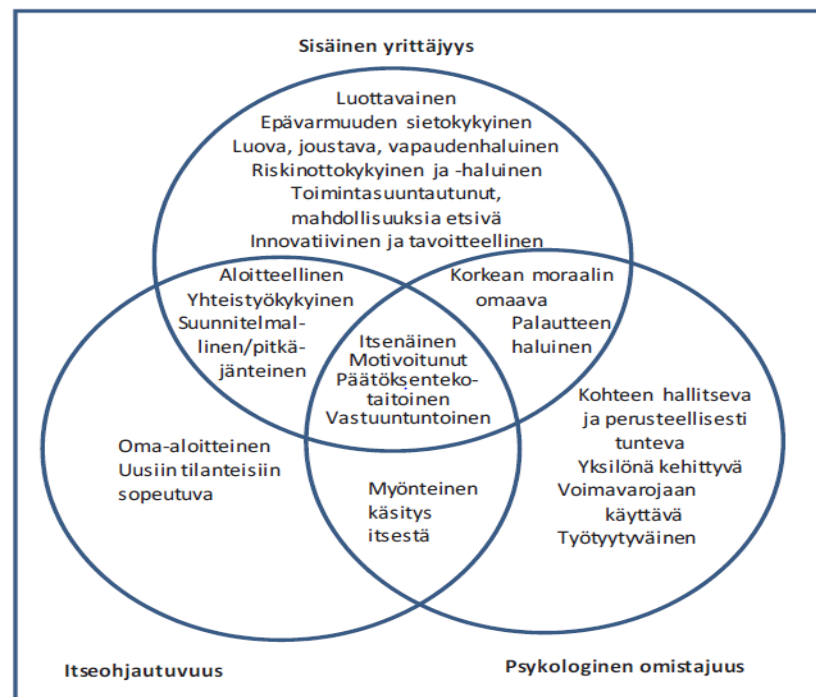
Yrittäjyys on käsitteenä monimerkityksellinen ja siksi hankala. Ennen paneutumista aiempaan tutkimukseen lienee hyödyllistä tuoda esiin määritelmiä yrittäjyydestä ja sen rinnakkais-käsitteistä. Yrittäjyyttä on määritelty monin tavoin eri yhteyksissä. Yksinkertaisin selitys yrittäjyydelle olisi pitää sen merkitystä samana, mitä ennen tarkoitettiin yritteliäisyydellä tai yksinyritteliäisyydellä, mutta yrittäjyys on laajempi asia (Turunen 2011, 204). Jokaisessa tutkimuksessa on käsitteen laajuuden vuoksi määritelty, mitä yrittäjyydellä juuri kyseisessä tutkimuksessa on tarkoitettu. Yleisesti yrittäjyyskäsitteeseen kuuluvat erilaiset yrittäjyyden ilmenemismuodot: ulkoinen yrittäjyys, sisäinen yhteisöllinen yrittäjyys ja omaehtoinen yrittäjyys. Yrittäjyys ei ole ammatti vaan ajattelun, toiminnan tai työhön suhtautumisen tapa. Ulkoinen yrittäjyys on oman liiketoiminnan käynnistämistä ja toteuttamista, sisäinen yhteisöllinen yrittäjyys on työyhteisön kollektiivista, yrittäjämäistä ajattelua ja toiminta- ja suhtautumistapa työntekoon. Omaehtoinen yrittäjyys on yksilön tasolla ilmenevä yrittäjämäinen ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa työn tekemiseen. (Koiranen & Ruohotie 2001, 103.) Sisäisellä yrittäjyydellä (intrapreneurship, corporate entrepreneurship) tarkoitetaan työntekijän tai tiimin perinteisestä poikkeavaa yrittäjämäistä ajattelu- ja toimintatapaa organisaatiossa sekä sisäistä yrittäjyyttä tukevaa johtamista (Antoncic & Hisrich, 2003, 9).

Tavanomaisin jako tehdään ulkoiseen ja sisäiseen yrittäjyyteen, joista edellinen viittaa toimintaan ja jälkimmäinen asenteeseen. Toiminta ja asenne toimivat vuorovaikutuksessa, eli toiminta muuttaa asennetta ja päinvastoin. (Koiranen & Ruohotie 2001, 110–111.) Nykyään puhutaan entistä useammin sisäisestä yrittäjyydestä. Työhön kuin työhön peräänkuulutetaan yrittäjämäistä asennetta. Yritykset toimivat monimutkaisissa ja epävarmoissa ympäristöissä, mistä johtuen on alettu arvostaa työntekijöiden yrittäjyyskykyä ja niitä halutaan kehittää. (Collins et al. 2006, 339–341.) Sisäinen yrittäjyys yhdistetään myös innovatiivisuuteen ja tehokkaaseen tiimityöhön (Tiessen, 1997, 382).

Myös koulujärjestelmää alettiin entistä enemmän haastaa edistämään yrittäjyyttä osana kasvatusta. Yrittäjyyskasvatus on ollut osa suomalaista koulukeskustelua 1980-luvulta lähtien. Taustalla olivat eurooppalaiset koulutus- ja talouspoliittiset linjaukset. (Korhonen & Komulainen & Rätty 2012, 6.) Yrittäjyyskasvatus on ollut yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelmassa 1990-luvun puolivälistä lähtien. Tavoitteeksi asetettiin opettaa taitoja, valmiuksia ja asenteita, joita oppilas tarvitsee opiskeluaikanaan ja työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai

toisen palveluksessa (Ristimäki 1999, 450). Laajasti ajatellen yrittäjyyskasvatus sisältää työyhteisön vaatimia yleisiä ominaisuuksia. Kasvattajat voivat lisätä yrittäjyysmyönteisyyttä sekä tukea sellaisten oppijoiden valmiuksia ja motiivivia, joilla on tavoitteena ulkoinen yrittäjyys. (Lassila 2008, 197.) Tavoitteena on kasvattaa sisäiseen yrittäjyyteen eli vahvistaa yrittäjämäistä asennetta, jossa yhdistyvät joustavuus, aloitekyky, luovuus, riskinotto-kyky, omatoimisuus ja myös yhteistyökyky ja vahva suoritushetvotivatio. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluu myös kannustaminen ulkoiseen yrittäjyyteen, jolla viitataan yritystoimintaan liittyvien tietojen ja taitojen opettamiseen. (Korhonen et al. 2012, 6.) Koulukontekstissa yrittäjyyskasvatuksen sisällöstä on käyty kamppailua keskenään ristiriitaisen tasa-arvon ja kilpailun diskursseissa. Yrittäjyyskasvatus kytkettiin koulun tehtäviin yhteiskuntaan sosiaalistajana ja sen katsottiin tarkoittavan kannustamista ponnisteluun, periksi antamattomuuteen ja vastuunottoon koulutyössä. Opettajat nostivat yrittäjyyskasvatuksen keskiöön sisäisen yrittäjyyden koulun arvoihin ja päämääriin sopivana (Emt., 8–12.)

Seppo Salo on määritellyt sisäisen yrittäjyyden organisaation sisäpuolella työskentelevän henkilön aloitteelliseksi ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistavaksi työntekoon. Sisäinen yrittäjä on luova, itsenäinen, motivoitunut ja mahdollisuuksia etsivä visionääri, joka on riskinottohaluinen ja aloitekykyinen yrityksen sisäpuolella toimiva työntekijä, jolla on voimakas halu sitoutua vastuuseen. (Salo 2013, 98.) Salo tutki, mitä hyötyä sisäisestä yrittäjyydestä on opinnoissa ja näki yhtäläisyyksiä sisäisen yrittäjyyden, itseohjautuvuuden ja psykologisen omistajuuden välillä (kuvio 1).

Kuvio 1. SIP-valmiudet (Salo 2013, 116).

Keskeisiä yhteisiä ominaisuuksia ovat itsenäisyys, motivaatio, päätöksentekotaito ja vastuuntunto. (Salo, 116.) Opinnoissa sisäinen yrittäjyys Salon mukaan ilmeni vastuun ottamisena omasta opiskelusta sekä voimavarojen käyttönä opintoihin (emt., 180). Salo totesi lisäksi, että sisäinen yrittäjyys on haaste opettamiselle. Oleellista olisi, että tuleva sisäinen yrittäjä kehittäisi mielikuvitustaan ja luovuuttaan. (Emt., 100.) Juha Siltala (2004, 154) on todennut nykyajattelun ontologisoivan voittajat ja häviäjät erilaisiksi ihmistyypeiksi.

Valottaakseni vielä kuvan yrittäjyyden roolista Suomessa olen tutkinut yrittämiseen liittyviä tilastollisia suureita. Yrittäjyys ei ole marginaalinen ilmiö. Ulkoinen yrittäjyys eli pk-sektorin yrittäjät edustavat joukkoa, jonka varassa Suomen talouden ja elinkeinoelämän arkitasolla monissa yhteyksissä sanotaan lepäävän, vaikka otsikoihin ja sitä kautta tietoomme pääsevät usein vain suuret yritykset. Tilastokeskuksen yritysrekisterin 28.11.2013 julkistetun tiedon mukaan Suomessa toimi 322 183 yritystä vuonna 2012³ ja näistä 99 % oli pieniä yrityksiä. Yrityksissä oli henkilöstöä yrittäjinä ja palkansaaajina 1 471 000 (Taulukko 1).

Taulukko 1. PK- ja suurten yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto 2012 (henkilöstön määrää perustuva kokoluokitus)

Kokoluokka	Yritykset lkm	Yritykset %	Henkilöstö	Henkilöstö %	Liikevaihto milj. eur	Liikevaihto %
PK-yritykset	321 562	100	946 445	64	205 324	53
- pienet	319 014	99	696 633	47	132 403	34
- keskisuuret	2 548	1	249 812	17	72 921	19
Suuret yritykset	621		524 465	36	184 873	47
Yhteensä	322 183	100	1 470 909	100	390 197	100

Lähde: Yritysrekisteri, Tilastokeskus

Taulukkoa tarkastellessa voi todeta, että pk-yrityksissä työskentelee yrittäjä mukaan lukien keskimäärin kolme ihmistä ja niistä suurimassa osassa eli pienissä yrityksissä keskimäärin 2 ihmistä. Tämän tilaston perusteella voi päätellä, että yrittäjiä olisi Suomessa yli 300 000. Suomen Yrittäjät kertoo verkkosivuillaan, että se on elinkeinoelämän suurin, yli 116 000 jäsenyrityksen keskusjärjestö ja sen jäsenrakenne vastaa suomalaista yritysrakennetta. Jäsenyrityksistä puolet on yksinyrittäjiä ja puolet työnantajayrityksiä. Suomen 88 000 työnantajayrityksestä Suomen Yrittäjiin kuuluu 52 000 yritystä. Tilastokeskuksen työvoimatilaston mukaan yrittäjyyden rakenteessa on tapahtunut muutoksia vuosina 2000–2010. Työnantajina toimivien yrittäjien osuus on pysynyt ennallaan yksinyrittäjien määrän ja osuuden kasvaessa (Taulukko 2). TEM 16/2012 raportissa

3 Vertailut on tarkoituksella valittu, jos mahdollista, samalta vuodelta kuin miltä aineisto on kerätty.

todetaan, että valtaosa yksinyrittäjistä on todellisia yrittäjiä, mutta joukkoon mahtuu myös itsensä työllistäviä näennäisyrittäjiä. Itsensä työllistäjistä kaksi kolmesta ei rekrytoi muita. Tilastoinnissa itsensä työllistäjät luetaan yrittäjiksi. He ovat heterogeeninen joukko, jossa korkeasti koulutettuja on yhä enemmän.

Taulukko 2. Yrittäjät ja yrittäjäperheenjäsenet 2000 ja 2010. Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

	2000		2010	
	Lukumäärä, 1000	%-osuus	Lukumäärä, 1000	%-osuus
Maa-, metsä- ja kalatalousyrittäjät	88	28,6	61	20,1
Muiden alojen työnantajayrittäjät	87	28,2	90	29,7
Yksinyrittäjät	100	32,8	112	36,9
Ammatinharjoittajat ja freelancerit	20	6,5	31	10,2
Yrittäjäperheenjäsenet	12	3,9	10	3,1
Yhteensä	306	100,0	304	100,0

Pakkoyrittäjyys herättää ristiriitaisia ajatuksia ja kuulostaa osin tarkoitushakuiselta. Yhden hengen yritysten syntyminen ei automaattisesti anna aiheutta puhua pakkoyrittäjyydestä. Yksinyrittäjät voivat hyödyntää omaa osaamistaan ja itse määritellä työpanoksensa suuruuden. Itsensä työllistäjällä on myös mahdollisuus vaikuttaa työn ja perheen ja vapaa-ajan suhteeseen joustavasti.

Yrittäjäksi aikova löytää neuvoja yritystoiminnan suunnitteluun netistä ja yrityspalvelukeskuksista. Olen poiminut elinkeinoministeriön yrityssuomi.fi-sivuston Sinustako Yrittäjä? -osiosta määritelmiä ja kriteerejä yrittäjyydestä. Sivustolla kerrotaan, että yrittäjäksi voi ryhtyä kuka tahansa iästä, sukupuolesta, koulutuksesta ja kokemuksesta riippumatta. Osaaminen, työkokemus ja persoonallisuus kuitenkin vaikuttavat siihen, miten menestyy yrittäjänä. Vaadittavia piirteitä ovat rohkeus, ahkeruus, vastuullisuus, pitkäjänteisyys ja määrätietoisuus. Jos löytää piirteitä itsestään, voi yrittäjäksi ryhtyminen olla sopiva ratkaisu. Varsinaista yrittäjäpersoonallisuutta ei kuitenkaan ole olemassa. Tärkeämpää on tahtotila, liikeidea ja hyvä tilaisuus. Jokaisen on mahdollista hankkia riittävät tiedot ja taidot. Yrittäjänä tarvitsee kykyä visioida. Toisaalta yrittäjän tulee pystyä tarttumaan toimeen. Yrittäjällä tulee olla menestymisen nälkä eli korkea suoriutumistarve. Muistutetaan myös, että yrittäjyyteen liittyy riski toimeentulosta, ajanhallinnasta, omasta jaksamisesta ja asemasta toisten silmissä. Yrittäjyys on elämäntapa, joka vaatii asennetta ja innostusta. Jaksamisen kannalta on tärkeää, että yrittäjä pystyy nauttimaan valitsemastaan elämäntavasta. Yrittäjyyden taustalla on tavallisesti halu olla itsenäinen ja riippumaton ja kontrolloida omalla toiminnalla elämänkulkuaan.

Yrittäjä on itsenäinen päätöksentekijä, joka kohtaa haasteensa yksin ja kantaa vastuunsa itse, todetaan lopuksi. (Yritys Suomi, 2012.)

Mediaan välittyy asiallista tutkimustietoa yrittäjyydestä, mutta näyttää siltä, että kirjoituksissa esitellään enemmän yksinyrittäjyyden huonoja puolia. Yrittäjäjärjestö haluaa ylläpitää käsitystä yrittämisen vapaudesta ja muista yrittämisen hyvistä puolista. Huonoja puoliaakin on tuotava esille, jotta epäkohtiin voisi saada muutosta valtiovallan päätösten kautta. Ongelmana lienee yrittäjäkentän heterogeenisuus. Vaikka yksinyrittäjä ei kokisikaan olevansa pakkoyrittäjä, hän haluaa kohentaa omia toimintaedellytyksiään. Vastentahtoinen yrittäjyys näyttää liittyvän yhteiskunnan rakenne-muutokseen ja käynnissä olevaan keskusteluun. Julkaistut sanomalehtikirjoitukset ja uutisotsikot ovat periaatteessa kaikkien saavilla ja sen vuoksi niillä on vaikutusta ihmisten käsityksiin.

Näkökulmia ja kiinnostuksen kohteita yrittäjyyteen on erilaisia tieteenalasta ja tutkijoista riippuen. Yrittäjyys on yksi työn tekemisen tapa ja työelämään osallistumisen muoto. Yrittäjyyttä on tutkittu paljon. Liiketaloustiede ja taloustieteen ovat kiinnostuneita yrityksistä ja yrittäjyydestä, kasvatus-tieteilijät yrittäjyydestä kasvatuksen ja opetuksen näkökulmasta. Yhteiskuntatieteissä erityisesti sosiologeja kiinnostaa yrittäjyys osana yhteiskunnan rakenteita ja psykologeja yksilöt eli yrittäjät. Sosiaalipsykologialle sopiva tutkimuskohde on yrittäjämäisen identiteetin rakentuminen vuoro-vaikutuksessa ympäristön kanssa. Yrittäjyyden roolista ja merkityksestä yhteiskunnassa saa käsityksen tutkimalla ihmisiä ja tutustumalla tutkimuksiin, joissa tutkittu joukko on otos koko väestöstä. Yleensä tutkimuksissa tutkitaan pelkästään yrittäjiä ja varsin usein kiinnostuksen kohteena ovat alkavat yrittäjät. Usein tutkimus rajataan koskemaan vain jotain tiettyä ryhmää yrittäjiä, vaikkapa tiettyä toimialaa tai vain naisia. Aikaisemmin on etsitty yrittäjälle ominaisia persoonallisuuspiirteitä ja sitten havaittu, että yrittäjäksi ryhtyminen on viime kädessä riippuvainen tilannetekijöistä. Esittelen näitä rajaukseltaan erilaisia tutkimuksia. Ajatuksena on, että yrittäjyys ei ole pelkästään yrittäjiä koskeva asia ja yrittäjä-sanana tulkintani on laaja kattaen varsinaisten yrittä-jien ohella yrittäjämäisen tavan toimia ja asennoitua työn tekemiseen.

Työhyvinvointitutkimuksen kohteita silmäilemällä ja mediaa seuraamalla saa vaikutelman, että yrittäjien osalta hyvinvointia ei tutkita kuten tutkitaan työntekijöiden hyvinvointia. Tutkimus on pitkälti keskittynyt sen tutkimiseen, miksi yrittäjäksi ryhdytään. Se, että yrittäjien hyvinvointia ei ole tutkittu samalla tavoin kuin työntekijöiden, selittynee teollistuminen ja palkkatyöläistymisen myötä syntyneeseen tarpeeseen puolustaa työtätekevien oikeuksia ja huolehtia siitä, että kaikilla olisi riittävän hyvät työolot. Ehkä on ajateltu päätökseen yrittäjäksi ryhtymisestä pitävän sisällään täyden mahdollisuuden huolehtia ja ottaa vastuu omasta hyvinvoinnista. Tänä päivänä jako yrittäjiin

ja palkkatyössä oleviin ei ole enää yhtä selkeä. Suomessa yrittäjistä valtaosa on pk-yrittäjiä, jotka toimivat eri toimialoilla ja samalla toimialalla olevat kilpailevat keskenään. Ei ole tahoa, joka tilaisi tutkimusta yrittäjien hyvinvoinnista. Valtiovalta kuitenkin kannustaa yrittäjyyteen.

2.2 Aikaisempaa tutkimusta yrittäjyydestä

Global Entrepreneurship Monitor (GEM) on kansainvälinen yrittäjyystutkimus, joka on aloitettu vuonna 1999 ja johon osallistuu vuosittain yli 60 maata. GEM tutkii yrittäjyysaktiivisuutta väestötasolla sekä yrittäjyyttä kansallisesti ja globaalisti ja sillä on kolme päätavoitetta: mitata yrittäjyysaktiivisuutta kansallisesti ja vertailla sitä eri maiden välillä, löytää yrittäjyyteen vaikuttavia tekijöitä sekä löytää ja suositella käytänteitä, joilla voisi parantaa yrittäjien aktiivisuutta kansallisella tasolla. Yrittäjyystutkimukset tarkastelevat yleensä uusia ja pieniä yrityksiä, mutta GEM tarkastelee yksilöiden käyttäytymistä ja asenteita liiketoiminnan aloittamisessa ja hallinnoimisessa (GEM 27.9.2013). Suomessa GEM-tutkimusta varten haastatellaan vuosittain noin 2000 työikäistä ja noin 40 asiantuntijaa. (GEM 21.11.2012).

Yrittäjyysaktiiviteetissa on eroja iän, sukupuolen ja koulutuksen suhteen. GEM 2011 -tutkimuksessa varhaisen vaiheen yrittäjyys on yleisintä ikäryhmässä 35–44-vuotiaat ja vuotta myöhemmin 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä. Vakiintunut yrittäjyys on yleisintä keski-ikäisten miesten keskuudessa, miesten yrittäjyysaktiivisuus on kaksinkertaista naisiin verrattuna. Suomessa koulutustasojen välillä ei ole eroja, mutta muissa maissa korkeasti koulutettujen varhaisvaiheen yrittäjyysaktiivisuus on yleisempää kuin vähemmän koulutettujen. (Stenholm et al. 2012, 4; Stenholm et al. 2013, 4.) Myös brittiläinen kohorttitutkimus (kaikki tietynä viikkona syntyneet vuonna 1970) osoitti, että miehistä oli tullut yrittäjiä naisia todennäköisemmin, kun heitä seurattiin syntymästä 34-vuotiaaksi (Schoon & Duckworth 2012, 1722). Vanhemmista isän työskentely yrittäjänä toimi pojille roolimallina mutta ei tytöille. Sukupuolten välillä oli eroja myös siinä, että yrittäjä-isien pojat olivat enemmän kiinnostuneita työstä kuin koulunkäynnistä ja pojat todennäköisemmin jatkoivatkin perheyrittystä yrittäjäksi ryhtyvien tyttöjen perustaessa uuden yrityksen oman liikeideansa pohjalta. (Emt., 1723.) Tutkimuksissa on myös havaittu, että naissukupuolesta johtuva turhautuminen, kehitysmahdollisuuksien puute ja lasikattoon törmääminen työntävät naisia yrittäjiksi, samoin tarve joustoihin perheen takia (Giacomin et al. 2011, 5). Vanhempien merkityksestä on huomattu, että pakkoyrittäjien vanhemmat ovat harvemmin yrittäjiä kuin mahdollisuuksiin tarttuneiden vanhemmat (Block & Wagner 2006, 3). Jos yrittäjänä toimineen isän puhe yrittäjyydestä olisikin sävyltään negatiivista, syy löydetään muusta kuin yrittäjyydestä johtuvaksi, jos on halu pitää kiinni omista käsityksistä (Ristimäki 2004,

173). Mikä yhdelle on kauhistuksen aihe, voi toiselle olla kannustin. Kuva yrittäjyydestä ei synny suoraan henkilön maailmansuhteen osatekijöistä saadun informaation välityksellä, vaan se tulkitaan henkilön subjektiivisessa todellisuudessa (emt., 166).

Tilastokeskuksen työolotilastojen valossa Suomessa ikääntyneiden (55–74-vuotiaat) yrittäjien määrä on voimakkaassa kasvussa, mikä tosin selittyy sillä, että väestö vanhenee ja ikääntyneiden työssäkäynnin lisääntyessä yrittäjienkin osuus on kasvanut. Pitkällä aikavälillä yrittäjien osuus Suomen väestöstä on ollut laskussa. (Järnefelt 2011). Iän vaikutuksesta on erilaisia tuloksia. Joidenkin tutkimusten mukaan yrittämisen mahdollisuuksia hakevat ovat vanhempia ja paremmin koulutettuja. Toiset tutkimukset liittävät yritysmahdollisuuksien etsinnän nuoriin. Pakkoyrittäjyyden suurin syy on tutkimusten mukaan kuitenkin työttömyys. (Ciacomin et al. 2011, 4–7.)

Yrittäjäksi ryhtymisen motiiveita tarkasteltaessa on yrittäjyyttä käsittelevässä kirjallisuudessa tullut tavaksi erottaa toisistaan ne, jotka muiden työmahdollisuuksien puuttuessa pakosta päätyvät yrittäjiksi ja ne, jotka omasta valinnastaan ryhtyvät yrittäjiksi (Williams 2008, 1). Yrittäjäksi ryhtymisen syiden jaotteluun antoi lähtökohdan syiden tarkastelu yhteiskunnassa ottaen huomioon talouden sykli. Taustalta olevia tekijöitä on ryhmitelty dynamiikaltaan työntäviin (push) ja vetäviin (pull). Veto eli houkutus yrittäjäksi ryhtymiseen kumpuaa saaduista hyödyistä, niin taloudellisista kuin muunlaisista. Työntö tarkoittaa yleensä ristiriitaista tilannetta nykytilan ja toivetailan välillä. Laskusuhdanteen ja laman aikaan yrityksen perustamisen syyksi annetaan push-faktori, työmarkkinoilla toimeenpannut supistukset ja niistä aiheutuva työttömyys. Ne, jotka ovat vaihtaneet työpaikkaa toistuvasti, tekevät prekaaria⁴ työtä tai saavat huonoa palkkaa, ryhtyvät muita helpommin yksinyrittäjiksi. Noususuhdanteessa syynä on imu, kasvanut kysyntä ja ansaintamahdollisuudet (pull). Yhteiskunnallisesta perspektiivistä katsottuna jaon tekemistä pidettiin ensiarvoisen tärkeänä, koska molemmat vaativat oman ja erilaisen tukipolitiikkansa. (Giacomin et al. 2011, 2.) Sittemmin käsitteitä on ollut tarpeen täsmentää ja on alettu puhua välttämättömyydestä (necessity,) ja mahdollisuuksista (opportunity). Kahtiajakoa on myös pidetty liian rajoittavana – eivät syyt ole toisiaan pois sulkevia. Tilanteelle tai tapahtumalle annettu merkitys voi vaihdella ihmisestä ja tilanteesta riippuen. (Emt., 8–9.) Molemmat motiivit voivat myös olla olemassa saman aikaan.

4 Prekaaria työtä leimaa tilapäisyys. Prekarisaatio tarkoittaa epätyypillisten työn muotojen ja yleisen työelämän epävarmuuden lisääntymistä. Prekarisaatio ei rajoitu pätkätoihin tai pätkätyöläisiin tai mihinkään kategorisesti määriteltävissä olevaan ryhmään. Kyse on epävarmuuden ja ennakoimattomuuden kokemuksesta tilanteessa, jossa työkykyä kehitetään yksilöidyllä riskillä. (Kontula & Jalonen 2009, 46.) Epätyypillisellä työllä tarkoitetaan kaikkea sellaista työtä, joka työsuhteen muodon, työajan tai sijoittumisen suhteen eroaa normaalista ns. normaalista toistaiseksi voimassa olevasta kokoaikaisesta työstä (Miettinen 2007, 7).

Silmäily muutaman viime vuosikymmenen yrittämistä käsittelevään tutkimukseen osoittaa, että yrityksen perustamisen syistä on löydetty erilaisia tekijöitä. Taustalla vaikuttavia monimutkaisia tekijöitä ei saa liikaa yksinkertaistaa. Syitä ei kuitenkaan ole tutkittu erityisen tarkasti. Yrittäjäksi ryhtymisen syyt jaetaan vieläkin pakon sanelemasta johtuviin ja tilaisuuteen tarttumisiin. Näitä yrittäjiä edelleenkin pidetään toistensa negaatioina. Jos on vapaaehtoisesti valinnut yrittäjyyden, ei silloin ole yrittäjä välttämättömyyden vuoksi. On alettu puhua taloudellisesta lähtökohdista johtuvasta yrittäjyydestä ja toisaalta halusta toteuttaa itseään johtuvasta yrittäjyydestä. Yksinkertaistettu kahden tekijän mallin jakaa yrittäjät pakkoyrittäjiin ja niihin, jotka huomaavat mahdollisuuden, keksivät hyvän liikeidea ja tarttuvat siihen omasta halustaan. Myös GEM-tutkimuksissa noudatetaan tätä kahtiajakoa toteamalla, että lähes kaikissa maissa ihmiset voidaan jakaa jompaan kumpaan kategoriaan kuuluviksi: '[I]n most countries – – nearly all individuals can be sorted into one of the two categories'. (Giacomin et al. 2011, 3.)

Pakkoyrittäjyydellä tarkoitetaan tarpeeseen ja välttämättömyyteen liittyvää yrittäjyyttä, johon ryhdytään, koska muita tulonhankkimismahdollisuuksia tai tulonlähteitä ei nähtäisi olevan (Block & Wagner 2006, 6; Wenckers et al. 2005, 10) tai työmahdollisuudet eivät näyttäyty tyydyttävänä (Wenckers et al., 11). Pakko on luovuuden lähde. Itsensä työllistäminen on todennäköisintä suhteellisen alhaisen ja korkean koulutuksen saaneilla. Yhteys koulutuksen ja yrittäjyyden välillä on U-käyrän muotoinen. Yrittäjäksi ryhtyvät niin ikään kyvyiltään ääripäissä olevat. Yrittämisestä tiedetään kolme asiaa. Osa tekee valinnan yrittäjäksi ryhtymisestä pakon sanelemana. Toiseksi tiedetään, että suurin osa yrityksistä toimii tavanomaisilla aloilla. Yritykset ovat pieniä mutta pysyvät markkinoilla. Kolmas tiedossa oleva asia on, että yrittäjien tuloerot vaihtelevat paljon enemmän kuin palkansaajien. (Poschke 2008, 2–5.)

Tutkimuksissa pakkoyrittäjyys liitetään muiden työnsaantimahdollisuuksien puuttumiseen ja työttömyyteen tai työttömyyden uhkaan. Pakkoyrittäjät muodostavat merkittävän joukon kaikissa GEM-maissa. (Poschke 2010, 4.) Pakosta aloittavien osuus vaihtelee maittain ollen keskimäärin yli 10 prosenttia ja on teollistuneissa maissa keskimäärin 14,4 %. GEM-datan mukaan ajanjaksona 2001–2005 Suomessa osuus oli 9,7 % ja Saksassa 26,5 %. (Poschke 2008, 8.) Pakkoyrittäjyys on merkittävästi yleisempää juuri yksinyrittäjien keskuudessa. Yksinyrittäjien toiminta on pienimuotoista eikä kasvuhaluja ole. Alhainen koulutustaso johtaa korkeaa koulutusta todennäköisemmin pakkoyrittäjyyteen. Ne, joilla on enemmän koulutusta, eivät ole pakkoyrittäjiä. Myös ammatinvalinnalla ja työttömyydellä on vaikutusta pakkoyrittäjäksi päätymiseen. (Poschke 2010, 3.)

Kahtiajako on ollut käytössä myös etsittäessä syitä harmaaseen talouteen. Harvat tutkimukset ovat tutkinet motivaatiota empiirisesti, vaan on lähdetty olettamuksista, että ihmiset haluavat tienata ylimääräistä rahaa. Tuloksena on ollut, että epävirallisen työn tekemistä on pidetty selviytymisstrategiana. Tämä on kuitenkin perustunut pikemminkin olettamuksiin kuin empiirisiin tuloksiin. On huomattu, että harmaa talous toimii yrityshautomon tavoin. Harmaan talouden toimijoiden motiivina on pidetty taloudellista pakkoa ja toiminta on nähty selviytymiskeinona. Epävirallisille (informal) eli harmaan talouden piirissä toimiville yrittäjille tehtiin haastattelututkimus Englannissa, Ukrainassa ja Venäjällä tarkoituksena kriittisesti arvioida, onko yrittäjyys tilaisuuteen tarttumista (opportunity-driven) vai pakon sanelemaa (necessity-driven). Kysyttäessä kolmea syytä yrittäjyysvalinnalle vastaajat mainitsivat halun riippumattomuuteen ja välttämättömyyden. Kävi myös ilmi, että motivaatio muuttui ajan kuluessa. Yritystoiminnan vakiintuessa ja kypsyessä välttämättömyyden pohjalta toimimisesta siirryttiin mahdollisuuksien havaitsemiseen ja niiden hyödyntämiseen. (Williams 2008, 2–3.) On luultu, että harmaan talouden toimijat saataisiin kitkettyä pelottelulla ja rangaistuksia koventamalla. Tällainen linja kuitenkin torjuisi sellaisenkin yrittäjyyden, jota julkinen valta yrittää kasvattaa. Tulisi tehdä päätöksiä, jotka tukisivat piilossa olevaa toimintakulttuuria eivätkä tuhoaisi sitä. (Emt., 6–7.)

Sisäistä yrittäjyyttä on tutkittu GEM 2011 -tutkimuksen suomalaisaineistosta. Sillä on tällöin tarkoitettu työntekijöiden yrittäjämäistä toimintaa. Sisäisesti yritteliäät ovat yleisimmin miehiä, korkeasti koulutettuja ja 35–44-vuotiaita. Suomalaisten positiiviset yrittäjyysasenteet kanavoituvat sisäiseen yrittäjyyteen, eivät ulkoiseen yrittäjyyteen. On oletettavaa, että suurten yritysten ja työpaikkojen sisäinen yrittäjyys kanavoisi uusien yritysten perustamisaktiivisuutta ja että taloudellinen taantuma voi siirtää painopistettä uusien yritysten perustamisen suuntaan. (Stenholm et al. 2012, 4.)

Kari Ristimäki tarkasteli fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessaan yrittäjäksi identifioitumista ja nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kehitystä. Ristimäki katsoo yrittäjyyden toimintana muodostuvan lähtökohdaksi yrittäjyyteen liittyvälle identiteetille. (Ristimäki 2004, 21.) Tutkimus tuo esiin perhetaustan ohella työkokemuksen merkityksen. Työkokemuksista kertovat mää-rällisesti enemmän ne, jotka pitävät yrittäjyyttä mahdollisena uravaihtoehtona, ja Ristimäki pohtii, antavatko runsaammat työkokemukset enemmän mahdollisuuksia identifioitua myös yrittäjyyteen (emt. 173). Tutkimus on liiketalouden alaan kuuluva, mutta Ristimäki toteaa, että ympäristö- ja henkilötekijöiden välissä on vuorovaikutus, joka yhtä lailla on tekijä, jonka kautta yksilö luo itseään. Kuva yrittäjyydestä syntyy maailmasta tulevan informaation seurauksena ja ihminen tulkitsee sen omassa subjektiivisessa todellisuudessaan luoden oman minä–maailma-

suhteensa. Henkilöön liittyvien tekijöiden lisäksi ihminen tekee valintansa sen käsityksen kautta, joka hänellä on yrittäjyydestä syntynyt. Käsitys muodostuu kuvan ja kokemuksen perusteella. Kokemuksilla on neljä erilaista lähdettä: merkitykselliset toiset, oma työkokemus, media ja elämän eri tilanteiden seuraaminen historiallisten tapahtumien kautta, kuten esimerkiksi lamakokemukset 90-luvulla ja mihin ikäryhmään on tuolloin kuulunut. (Emt., 162–163.)

Haastatellessaan palkkatyöstä yrittäjäksi siirtyneitä Helinä Nurmenniemi (2013, 97) sai selville, että ihmisen elämänvaiheissa voi olla yrittäjyyteen vetäviä tai työntäviä tekijöitä, jotka johtavat käänne-tekijöihin eli kriittisiin tapahtumiin. Käännekohtat ovat motivoivia tekijöitä. Käännekohtia voivat olla kannustaminen ja yrityksen alkuvaiheeseen liittyvä poliittinen päätöksenteko yhtä lailla kuin opiskelu, työvapaa, sattuma tai loukatuksi tuleminen. Kriittisten tapahtumien kautta saatu kokemus tuotti aineetonta pääomaa, jolla on pitkäkestoinen kognitiivinen ja emotionaalinen vaikutus. (Emt., 2013, 98.) Pääsääntöisesti teoriala motiiveista ryhtyä yrittäjäksi huomioivat kolme ulottuvuutta. Motiivien tulee pystyä selittämään, mikä energisoi toiminnan sisältä päin eli mikä on alkuunpaneva voima. Tulisi myös selittää, mikä kanavoi, suuntaa tai ohjaa toimintaa. Ja kolmanneksi, mikä ylläpitää toimintaa. Nämä motiivien kolme perusulottuvuutta yhdessä muodostavat vastauksen kysymykseen miksi. Motiivit voivat toimia myös yksilön edun vastaisesti, eli ne voivat joissain asetelemissa ajaa ihmisen ojaasta allikkoon, sumuttaa päätöksentekoa ja liittää merkityksiä, jotka eivät kuulu asetelmaan. (Pyykkö 2011, 84.)

Pyysiäinen on tutkinut maanviljelijöitä ja yrittäjämäistä toimijuutta. Pyysiäisen mukaan yrittäjyys ymmärrettynä itseohjautuvaksi ja tehokkaaksi mahdollisuuksien tavoitteluksi on maatalouden kontekstissa monenlaisten, keskenään ristiriitaisten odotusten ja edistämisyhtymien kohteena. Yrittäjämäinen toimijuus houkuttelee länsimaisissa markkinademokratioissa kasvaneita yksilöitä, joita houkuttaa itsenäinen, henkilökohtaisesti merkitykselliseksi koettu ja materiaalisesti palkitseva elämäntapa ja -tyyli. Toisaalta yrittäjyys ja vastuun siirtäminen yksilöille edustaa yhä yleisempää yhteiskunnallisen hallinnan ja politiikan tekemisen mallia, jonka mukaiseen muottiin yhteiskunnan toiminnot pyritään istuttamaan. Yrittäjämäisen toiminnan kytkeminen maatilakontekstiin ei ole ongelmatonta. (Pyysiäinen 2011, 5.) Viljelijät nähdään pakkoyrittäjinä, joita pitää ohjata ja tukea. Viljelijät itse joutuvat puolestaan tarkastelemaan elämäntapaansa yrittäjyytenä ja todistelemaan yrittäjätaitojaan tai sitä, että yritystoiminnan periaatteita ei aina voi soveltaa. (Emt., 49–50.) Relatio-naalisesta näkökulmasta tarkasteltuna yrittäjämäinen toimijuus ei näytä määritelmän mukaiselta, eli ihmiset eivät näytä tunnistavan ja toteuttavan uusia mahdollisuuksia riippumatta käsillä olevista resursseista (Pyysiäinen 2012, 282).

Kirsi Hasanen tarkasteli, mitä ja miten yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavat naisyrittäjät kertovat työstään omaelämäkerrallisissa kirjoituksissaan. Hoiva- ja markkinalogiikoiden välillä ajatellaan olevan ristiriitaa. Hasasta kiinnosti, mitkä ovat ne keinot, joilla logiikoita yhdistetään ja miten hoivayrittäjät jäsentävät ja sovittavat yhteen hoivaan ja yrittäjyyteen liittyviä kulttuurisia käsityksiä, eli miten he perustelevat yrittäjyyden hyväksyttäväksi hoivatyössä. Hoivaan ja yrittäjyyteen liittyy niin ikään odotuksia ja merkityksiä sukupuoleen ja yhteiskuntaluokkaan liittyen. Analyysi kohdistui paitsi yksilöllisiin merkityksenantoihin myös sukupuoleen ja yhteiskuntaluokkaan kytkeytyviin kulttuurisiin odotuksiin ja kerronnallisiin resursseihin. (Hasanen 2013, 6.) Tarinoista kävi ilmi, että yrittäjäksi ryhtyminen on harvoin ollut tietoinen päätös. Yrittäjäksi on ajauduttu tai jouduttu pakon edessä. Yrittäjäksi ryhtymisen syyt eivät tarinoissa ole olennaisena pidetty asia vaan sitä on yrittäjänä oleminen. Tarinoiden avulla tulee mahdolliseksi jäsentää omaa kokemustaan ja löytää uusia merkityksiä tekemälleen työlle. Moraalinen näkökulma nousee esiin: yrittäjänä ihminen voi tehdä laadukkaampaa työtä kuin mihin pystyy palkkatyössä ollessaan. Yrittäjyyden myötä naiseuteen kuuluvana pidetty hoivavietti näyttäytyy arvostusta ansaitsevana osaamisena. Käynnissä oleva muutos sosiaalipalvelusektorilla on johtanut siihen, että hoivatyötä on alettu tehdä yrittäjänä. Yrittäjyyteen hoiva-alalla ei kuitenkaan vielä osata suhtautua, koska ilmiö on uusi. (Emt., 225–228.)

Hasanen tutkimus antaa yhden näkökulman yrittäjyyden käsitteen sisältöihin. Tutkimuksesta saa käsityksen siitä, miten omanlaisensa yrittäjyys on jo pelkästään yhdellä rajatulla toimialalla. Siinä näkyy myös yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten keskinäinen suhde. Hasanen ja Pyysiäinen ovat tutkineet tietyn toimialan yrittäjyyttä. Mikä ulkopuolisesta näyttää pakkoyrittäjyydeltä, ei sitä välttämättä ole yrittäjän mielestä. Tärkeämpää on kokea työ sisällöllisesti arvokkaaksi. Niin hoivayrittäjät kuin maanviljelijätkin joutuvat identiteettiään rakentaessaan hyödyntämään sosiaalisia tarinavaroja. Vilma Hänninen kuvaa, miten kulttuurisessa valikoimassa on erilliset osastot eri ihmisryhmille: miehille ja naisille, eri luokkien edustajille. Nämä kategoriaspesifit tarinat määrittelevät niitä rooliodotuksia, joita eri asemassa oleviin ihmisiin kohdistetaan ja joihin he enemmän tai vähemmän mukautuvat. Tarinat voivat toimia normatiivisesti ja välittää mallia siitä, miten tietyssä tilanteessa on kulttuurisesti tavanomaista ja hyväksyttyä asennoitua. (Hänninen 2002, 50–51.) Toiminnan juoneksi tulee inhimillisen toiminnan puolustaminen (Weckroth 1988, 84).

Vuonna 2005 EVA:n kansallisessa arvo- ja asennetutkimuksessa otettiin yrittäminen ja yrittäjyys lähempään tarkasteluun. Tuolloin yli 75 % vastaajista arvioi Suomen talouden tarvitsevan paljon uusia pienyrityksiä. Suomalaisten suhtautuminen yrittämisen ja yrittäjiin on tutkimuksen mukaan myönteistä ja yrittäjiä pidetään kunnon väkenä. Yrittäjien määrän kasvua toivotaan työllisyysyistä,

koska arvellaan, että uudet työpaikat syntyvät pääosin pienissä yrityksissä. Yrityspula voi helpottaa, koska lähes puolet vastaajista kertoi joskus vakavasti harkinneensa yrityksen perustamista ja lähes kolmannes piti sitä henkilökohtaisesti houkuttelevana. Yrittäjyys nähtiin mielenkiintoisena, itsenäisenä ja henkisesti palkitsevana. Yrittäjien uskotaan pystyvän toteuttamaan itseään ja osaamistaan paremmin kuin muiden. Yrittäjyyden ei-materiaalisiin etuihin uskoo kolme neljästä. Mielenkiintoisuuden kääntöpuolena yrittäjyys nähdään myös raskaana elämäntapana, johon kuuluvat perhe-elämältä ja vapaa-ajanharrastuksilta aikaa vievät ylipitkät työpäivät. Kaksi kolmesta pitääkin sinänsä arvostettua itsenäisyyttä ja vapautta näennäisenä. Yrittäminen on ennen muuta riskin ottamista ja 60 % katsoi, että vain hullu ryhtyy turvallisen palkkatyön sijaan yrittäjäksi. Yrittäjistä sitä mieltä oli 74 %, muista väestöryhmistä niin ajatteli 56 %. (Torvi & Kiljunen 2005, 22–24.)

Tero Turunen on tutkinut yrittäjyyden merkitystä ja havainnut käsityksen yrittäjyyden tarpeellisuudesta muuttuneen. Yrittäjien määrä laski toisen maailmansodan jälkeen eikä pk-yrittäjillä nähty olevan merkitystä valtion ja suurten yritysten muodostamissa talous- ja yhteiskuntajärjestelmissä. Yrittäjiä ei koulutettu eikä yritystietämyksen opettamista pidetty tarpeellisenä. 1970-luvun talous-ym. kriisit muuttivat näkemyksiä. Alettiin ajatella, että yrittäjänä jo toimivia pitää kouluttaa ja lisäksi on koulutettava lisää uusia pk-yrittäjiä. 1990-luvulla päädyttiin näkemykseen, jonka mukaan kaikilla kansalaisilla tulisi olla jonkinlainen yrittäjyysasenne. Muutos tapahtui Turusen havaintojen mukaan lopulta nopeasti politiikan tekijöiden ohjaamaa. (Turunen 2011, 14–19.) Työhön liittyvään muutossuuntaan on kuulunut myös naisten 2000-luvulta tasaiseen kasvuun lähtenyt yrittäjyysaktiivisuus (Nurmenniemi 2013, 15), mikä liittyy sosiaalipalvelujen yksityistämiseen.

Myös kansainvälisessä GEM 2013 tutkimuksessa on tutkittu asenteita ja halukkuutta yrittäjyyteen eri maissa. Maat on jaettu Porterin typologian mukaan kolmeen ryhmään maan talouden kehitystason mukaan. Kehitystasot ovat tekijätaloudet (factor-driven), tehokkuustaloudet (efficiency-driven) ja innovaatiotaloudet (innovation-driven) Suomi luetaan talouksiin, joita ohjaa innovatiivisuus. Positiivinen asenne yrittäjyyttä kohtaan liittyy välinearvoon: yrittäjyyden avulla on mahdollista saavuttaa jotakin. Toisissa maissa sillä ei ole merkitystä, koska ihmisillä on muita vaihtoehtoja. Yleisesti ottaen yrittäjyyttä pidetään uusimmassakin tutkimuksessa oivallisena uravalintaa, joskin innovatiivisiksi luokitelluissa EU-maissa kuitenkin keskimääräisesti vähemmän. Suomessa vajaa puolet (44 %) vastaajista piti yrittäjyyttä hyvänä uravalintana, Saksassa lähes puolet (49 %). Virossa, joka lasketaan vielä kuuluvan tehokkuustalouksiin, runsas puolet vastaajista (53 %) oli sitä mieltä, että yrittäjyys on hyvä uravalinta. (Amorós & Bosma 2014, 24–29.)

Työ toisen palveluksessa ei miellytä kaikkia. Jotkut kaipaavat mahdollisuuksia itsenäisiin ratkaisuihin, vapautta valita työaikansa tai monipuolisuutta työhönsä. Toiset haluavat valita itse ne henkilöt, joiden kanssa tekevät töitä. Tällöin yrittäjyydessä on imua.⁵ Palkkatyötä ei tunnu olevan kaikille tarjolla ja jotkut ammatit ovat perinteisesti olleet sellaisia, joita harjoitetaan itsenäisesti ammatinharjoittajana eli nykyään yrittäjänä. Ratkaiseva askel yrittäjyyteen otetaan oivalluksen innoittamana tai kun elämäntilanne on asialle otollinen. Tai se joudutaan ottamaan, kun uhkana ja vaihtoehtona on työttömyys. Tällöin yrittäjyyteen on työntöä. Työnnöstä seuraa helposti tulkinta, että yrittäjäksi päädytään vastoin omaa tahtoa. Heitä on alettu kutsua pakkoyrittäjiksi. Yksinyrittäjiä pidetään usein pakkoyrittäjinä. Toisaalta pakkoyrittäjyyttä pidetään näennäisyrittäjyytenä. Vaikuttaa siltä, että yksinyrittäjät eivät istu ihannoituun yrittäjäprofiiliin.

Onnellisuutta pidetään kaiken inhimillisen toiminnan perimmäisenä tavoitteena. Onnellisuus on subjektiivinen kokemus ja siksi sen määrittely, mittaaminen ja ihmisten välinen vertailu voi tuntua mahdottomalta. Onnellisuutta on alettu tukia niin käyttäytymis-, talous- kuin yhteiskuntatieteissä. Onnellisuuden käsite on keskeinen ihmisen toiminnan ja hyvinvoinnin kannalta. Turvattu toimeentulo on suomalaisille tärkeä onnen elementti tai ponnistuspohja. Itse arvioidun oman taloudellisen tilanteen ja onnellisuuden välinen positiivinen korrelaatio on kuitenkin heikko. Taloudellisen hyvinvoinnin kohottaminen nykyisestä nähdään jopa henkisen hyvinvoinnin esteeksi. Taustalla voi olla kokemus työelämän rasittavuudesta: jos jo nyt ponnistellaan äärirajoilla, paremman taloudellisen tuloksen saavuttaminen vaatisi jo liikaa. Vuonna 2004 tehdyn kyselyn mukaan suomalaisista yhdeksän kymmenestä arvioi työpaikkojen polttavan ihmiset loppuun ennen aikojaan. (Torvi & Kiljunen, 2005, 7.) Työssä käyvät voivat tuntea olonsa niin kurjaksi kiristyvissä tuottavuus- ja tehokkuusvaatimuksissa, että yrittäjäyys alkaa tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta. Työ- ja terveys- tutkimuksen mukaan yrittäjillä on ollut palkansaaajia vähemmän muutoksia työssä. Yrittäjistä vain 24 %:lla on tapahtunut muutoksia työssä, kun taas palkansaaajista puolet on saanut kokea muutoksia. Yrittäjillä on ollut vähemmän kiireen kokemuksia ja kielteiset tunteet ovat yrittäjillä harvinaisempia kuin palkansaaajilla. (Nurmenniemi 2013, 18–19.)

Suomen GEM 2012 tutkimuksessa erityisaiheina olivat yhteistyö ja työtyytyväisyys. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että itsensä työllistäjät ovat palkansaaajia tyytyväisempiä työhönsä. Asiaa on selitetty sillä, että materiaalista hyvinvointia tärkeämpää on saada tehdä sitä, mitä itse haluaa. Suomen osalta on tosin havaittu, että työtyytyväisyys on enemmän riippuvainen itse työstä

5 Vrt. Työn imu, jolla tarkoitetaan myönteistä tunne- ja motivaatiotäytytymyksen tilaa, jota luonnehtivat tarmokkuus, omistautuminen ja uppoutuminen. Työn imua kokevalle työ on tärkeää, ennen kaikkea siihen sisältyvän ja sen tuottaman myönteisen tyydytyksen takia. (Hakanen 2009, 9.) Työssä koetun hyvinvoinnin näkökulmasta työn imu pätee palkkatyössä olevien ohella myös itsensä työllistäjiin.

ja työn piirteistä kuin työn tekijän statuksesta huolimatta siitä, että itsensä työllistävät asiantuntijat ovatkin tyytyväisempiä työhönsä. Tyytyväisyyttä tutkittiin vertaamalla keskenään kokopäiväisten työntekijöiden, osa-aikaisten työntekijöiden ja itsensä työllistävien vastauksia viiteen kysymykseen. Vastaukset on annettu asteikolla 1 = täysin samaa mieltä/erittäin tyytyväinen ... 5 = täysin eri mieltä/erittäin tyytymätön. Kyselyn tulokset ilmenevät taulukosta 3.

Taulukko 3. Kokopäiväistä palkkatyötä tekevien, osa-aikaista palkkatyötä tekevien ja itsensä työllistäjien kokema tyytyväisyys (GEM 2013, 27)

	Full-time employed (n=1,236)	Part-time employed (n=226)	Self- employed (n=276)
I can decide on my own how I go about doing my work	2.27	2.33	1.68
The work I do is meaningful to me	1.61	1.70	1.37
At my work, I am not exposed to excessive stress	2.38	2.19	2.40
Overall, how satisfied are you with your current work?	1.97	2.00	1.82
Overall, how satisfied are you with your current work income?	2.68	2.80	2.73

Saksassa tutkittiin 1547 alkavan yrittäjän tyytyväisyyttä yrittäjänä olemiseen. Tyytyväisyys oli riippuvainen kolmesta asiasta. Taloudellinen menestys toi tyytyväisyyttä, mutta yrittäjyys houkuttelee niitä, jotka arvostavat riippumattomuutta ja mahdollisuutta luovuuteen. Lisäksi havaittiin yhteys yrittäjyyspäätökseen vaikuttaneiden olosuhteiden ja tyytyväisyyden välillä. Ryhmä, joka ei kokenut tyytyväisyyttä yrittäjyydestä, koostui niistä, jotka eivät olleet omasta vapaasta tahdostaan ryhtyneet yrittäjäksi, vaan olivat päätyneet yrittäjäksi pitkän työttömyyden tai parempien työmahdollisuuksien puuttuessa. Tyytymättömyyteen voi olla kaksi selitystä. Toiset arvostavat turvallista ja vakaata palkkatyösuhdetta. He eivät ole halukkaita tekemään ylimääraistä työtä, sietämään epävarmuutta tai ottamaan riskejä ja vastuuta ja hyväksymään alempaa sosiaalista statusta. Toinen selitys voisi olla itse päätöksentekoprosessista johtuva. Ihmisellä on psykologinen perustarve hallinnan tunteeseen omassa elämässä ja tekemisissä. Siihen kuuluu päätösten ja ratkaisujen tekeminen omasta vapaasta tahdosta. Kun vaihtoehtoja ei ole, vapaata tahtoa ei voi harjoittaa. Se saattaa olla myös pakko-yrittäjien tyytymättömyyden taustalla. (Block & Koellinger 2010, 14.)

Olen edellä esitellyt yrittäjyydestä tehtyjä tutkimuksia. Niiden perusteella tiedämme, että yrittäjä on keski-ikäinen ja todennäköisemmin mies kuin nainen. Pojilla on taipumusta ottaa mallia isästään eli yrittäjä-isien pojista tulee yrittäjiä. Syy yrittäjäksi ryhtymiseen on ollut kiinnostuksen kohteena ehkä siitä syystä, että talous vaatii pyöriäkseen yrittäjiä. Osa ryhtyy yrittäjäksi keksittyään hyvän liike-idean, toiset jonkinlaisen välttämättömyyden vuoksi. Yrittäjäidentiteetit ovat tällöin erilaiset.

Korvissani pakkoyrittäjyydellä oli negatiivinen kaiku, mutta sain uutta näkökulmaa asiaan ulkomaisten tutkimusten ansiosta. Niissä pakkoyrittäjyyttä käsiteltiin neutraalimmin ja se johtuu ja yhdistetään yhteiskunnan muutokseen ja vallalla olevan taloussyklin vaikutukseen. Yrittäjäksi ryhtymisen syyt painottuvat eri tavoin vetäviin ja työntäviin tekijöihin taloussyklin vaiheesta riippuen eikä pakkoyrittäjyys niissä saa samanlaista vastentahtoisuuden leimaa, mikä meillä tuntuu korostuvan. Saksalainen tutkimus alkavien yrittäjien tyytyväisyyden kokemuksesta antoi toisaalta ymmärtää, että alkuasetelma eli se, että ei koe itse saaneensa päättää yrittäjäksi ryhtymisestä, jää varjostamaan nykyisyyttä, olipa todellisuus millainen tahansa. Aikaisempaan tutkimukseen tutustuminen johti siihen, että kiinnostukseni kohteena on se, *miten yhteisesti annetut merkitykset heijastuvat ihmisen identiteettiin ja toimijuuteen yrittäjyyden kontekstissa*. En puutu siihen, miten tai kuka ohjaa julkisen keskustelun suuntaa. Mielenkiinnon kohteena on se, miten muutos heijastuu ihmisten toiminnassa ja muodostuu tavaksi suhtautua asioihin. Ajattelen, että lomaketutkimuksissa kysymyksillä ohjataan ihmisiä valitsemaan suhtautumistapansa tarjolla olevista vaihtoehdoista, jotka puolestaan noudattavat aiemmin saatuja tuloksia tai ohjaavat johonkin tavoitteeseen.

3 TUTKIMUSKOHDE JA TUTKIMUSONGELMA

Yrittäjyys ja yrittäjämäisyys ymmärretään Suomessa tänä päivänä tavaksi asennoitua työntekoon eli se koskee meitä kaikkia riippumatta siitä, toimimmeko yrittäjinä vai emme. Yrittäjyydestä on tullut puhetapa ja ihmisiä yritetään kannustaa ryhtymään yrittäjiksi. Tavoitteeksi on otettu opettaa kaikille peruskoulusta lähtien yrittäjämäistä asennetta ja otetta olipa tuleva työ tai tehtävä mikä tahansa. Yrittäjämysteiden sukupolvien kasvattaminen on poliittinen tavoite. Pakkoyrittäjyydestä puhuminen on yksi tapa vastustaa tavoitetta

Pakkoyrittäjyys ja siitä julkisuudessa käytävä keskustelu antoi alkusysäyksen tutkimukselleni. Kun perehdyin lähteisiin ja pohdin, mitä pakkoyrittäjyydellä tarkoitetaan, en enää pitänyt itse ilmiötä uutena. Kuka on pakkoyrittäjä? En ole toistaiseksi törmännyt yrittäjiä koskeviin viihtyvyystutkimuksiin, mutta yrittäjien jaksamista ja ajankäyttöä on toki tutkittu. En usko, että pakkoyrittäjyys on pysyvä tila, joten en halunnut rajata tutkimustani vain pakkoyrittäjiin ja heidän etsintäänsä tai tutkia pakkoyrittäjiksi oletettujen työssään kokemaa tyytyväisyyttä tai heidän viihtymistään.

Yrittäjyyttä koskevissa tutkimuksissa tutkitaan useimmiten yrittäjiä ja miten heistä tuli yrittäjiä. Minua kiinnostaa, onko yrittäjämäisyys sisäisenä asenteena ja toimintatapana omaksuttu osaksi identiteettiä ja miten yhteiskunnassa vallalla olevat arvot muuttuessaan muuttavat ihmisten arvoja ja suhtautumista yrittäjyyteen. Halusin siis tutkia ihmisiä, myös muita kuin yrittäjänä toimivia. Tutkittava ilmiö liittyy yrittäjämäisen identiteetin omaksumiseen. Osa käy palkkatöissä, osa toimii yrittäjänä, loput tekevät jotakin muuta. Yrittäjämäistä asennetta tai valmiutta siihen odotetaan yleisesti ottaen kaikilta. Yrittäjät ja yritykset ovat tarjonneet työn tekemistä työsuhteessa, nykyään yritykset tarjoavat työn tekemistä liikesuhteessa henkilöyrittäjälle. Identiteetit sekoittuvat.

Yhtenä mahdollisena näkökulmana olisi ollut vertailla erilaisella motivaatiotaustalla tai kannustimella yrittäjäksi ryhtyviä ja tutkia, vaihteleeke tapa olla yrittäjä ja mistä erot aiheutuvat.. Tarkastelun keskiössä ovat yleensä olleet mentaaliset prosessit: motivaatio, roolin omaksuminen, roolin muuttuminen identiteetiksi ja sosialisatio yrittäjäksi. Yrittäjyyteen pitäisi olla imua ja työntöä, molempia sopivasti. Viimeaikaisten tutkimusten perusteella jo tiedetään, että ei ole yksiselitteistä edes se, mikä on imua ja mikä työntöä. Se tiedon tavoittamiseen tarvitaan laadullisia menetelmiä. Halusin kuitenkin määrällisin menetelmin etsiä vastausta mekanismeista ja lainalaisuuksista, jotka välittyvät sosiaalisen toiminnan kautta ihmisen identiteettiin ja suhtautumisen yrittäjyyteen.

Mietin, mistä yrittäjämäisen identiteetin voisi aineistosta tunnistaa. Asenteet kun eivät välttämättä näy ulkoisessa tekemisessä. Toimijuuttakin kuitenkin tarvitaan. Voisiko ajatella, että jo se, että voi kuvitella itsensä yrittäjänä, olisi yksi merkki identiteettiin omaksutusta yrittäjämäisyydestä? Halusin tutkia, löytyykö valitsemastani aineistosta vastaavia tuloksia, mitä esittelemäni tutkimukset kertoivat ja löytyykö mallia kuvaamaan sosiaalisten tekijöiden vaikutusta siihen, miten valmiita ihmiset ovat omaksumaan yrittäjyyden osaksi identiteettiään. Soveltamalla samaa mallia saksalaisiin ja virolaisiin voidaan tutkia, onko suhtautumisessa ja sitä kautta toimijuudessa eroja maiden välillä. Kaikki kolme maata ovat EU-maita. Suomi ja Saksa kuuluvat GEM:in käyttämässä luokituksessa samaan ryhmään eli innovaatiovetoisein maihin. Viro on siirtymävaiheessa, mutta kuuluu vielä maihin, joissa tehokkuusajattelu ohjaa talouden kehitystä. Suomessa jotkut tahot ovat vaatineet valtiovalta verotuksen suhteen samanlaista suhtautumista yritysten toimintaedellytyksiin kuin Virossa. Onko yrittäjyys virolaisten mielestä houkutteleva vaihtoehto tavoitella hyvinvointia? Taloudellinen menestys on keino saavuttaa hyvinvointia. Taloudellinen menestys ei kuitenkaan ole itseisarvo. Ihmiset ottavat huomioon muitakin seikkoja toimintaympäristöstään.

Kaiken pohtimani ja aikaisemmista tutkimuksista lukemani perusteella päädyin etsimään vastausta seuraaviin kysymyksiin:

Mitkä valituista tekijöistä vaikuttavat halukkuuteen identifioitua yrittäjäksi ja kuulua yrittäjien ryhmään ja onko vertailumaiden kesken eroja tekijöiden vaikutuksen suhteen?

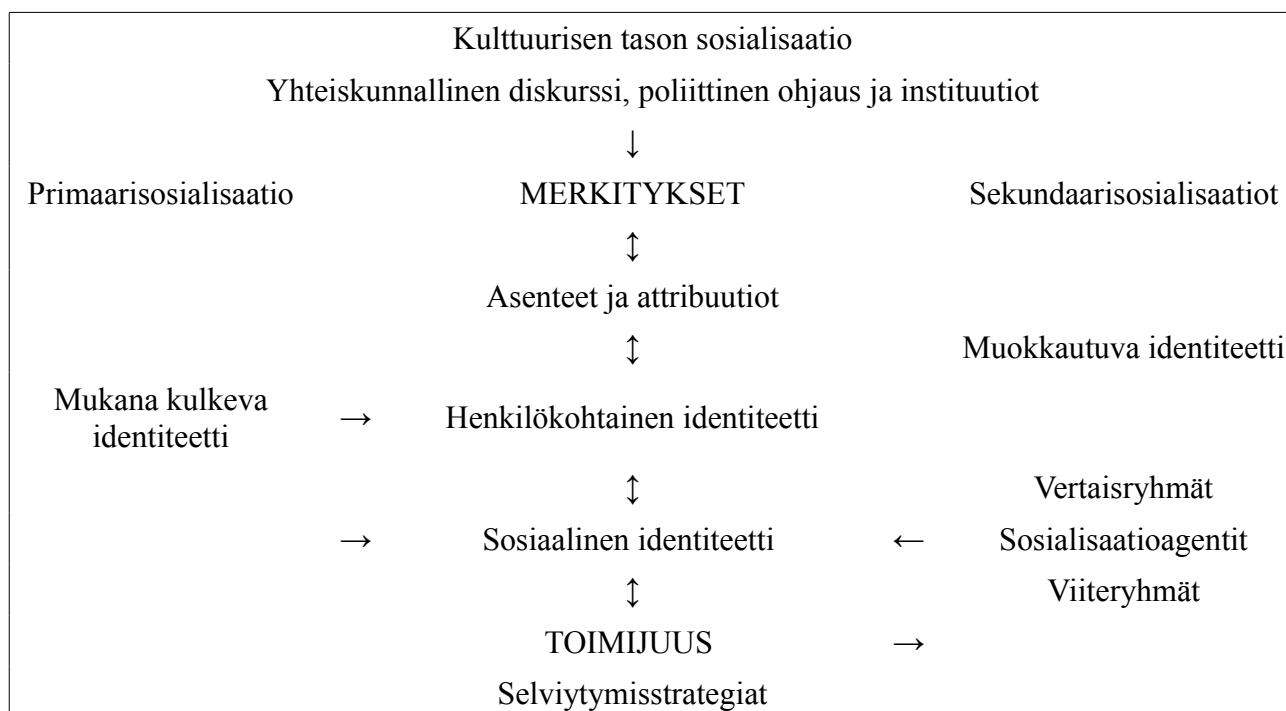
Lisäkysymykset:

1. Minkälaisia attribuutioita annetaan preferoidun ammattiaseman valinnalle ryhmissä, jotka muodostuvat yhdistettäessä olemassa oleva ammattiasema ja haluttu ammattiasema (identiteetti)?
2. Onko attribuutioissa eroja, jos preferoitu ammattiasema on ristiriidassa olemassa olevan ammattiaseman kanssa eli ovatko identiteetit erilaisia ja onko niiden välillä eroa vertailumaissa?
3. Onko yhteyttä oman toimijuuden ja omalta sosiaaliselta viiteryhmältä (occupation) tai sosialisatioympäristöstä omaksuttujen yrittäjiä ja yrittäjyyttä koskevien käsitysten välillä?

4 TEOREETTISET KESKUSTELUKUMPPANIT JA KÄSITTEET

4.1 Tutkimuksen teoreettinen malli

Olen hahmotellut tutkimukselleni teoreettisen viitekehyksen (kuvio 2), jonka avulla kokoan käyttämiäni teorioita ja niiden suhdetta toisiinsa. Lähestyn yrittäjämäisen identiteetin rakentumista rakentamani mallin avulla. Kuvio on kaavamainen, mutta sen tarkoitus on havainnollistaa eri osatekijöiden jatkuva keskinäinen vuorovaikutus. Nuolet osoittavat pääasiallisen vaikutussuunnan.

Kuvio 2. Tutkimuksen teoreettinen mallinnus

Olen jaotellut käyttämäni teorat kolmeen osaan tai elementtiin. Tutkimus käsittelee identiteetin rakentumista ja siksi minuus ja identiteetti muodostavat tärkeimmän teoriakokonaisuuden ja pohjan teoreettiselle tarkastelulleni. Toisen elementin identiteetin rakentumisessa muodostavat merkitykset. Sosiaalisesti välittyneiden ja itse antamiensa merkitysten avulla ihminen arvottaa asioita elämänpäiressään. Merkityksiä muodostuu henkilökohtaisella, sosiaalisella ja kulttuurisella tasolla. Merkityksien muodostumisesta kerron attribuutio- ja asennetutkimuksen teorioiden avulla. Kolmantena identiteettiin liittyvänä elementtinä tutkimuksessani on toimijuus. Merkitykset ja identiteetit konkretisoituvat viime kädessä toimijuutena. Identiteetti rakentuu toisiaan seuraavista tai limittäin eri tasolla käynnissä olevista eri tasoisissa vuorovaikutusprosesseissa. Vuorovaikutus liittyy kokonaisuudet toisiinsa ja tekee kuviosta dynaamisen.

4.2 Ihmiskäsityksistä

Tutkimusta aloittaessa tulee eteen tietoon ja tietämiseen liittyviä kysymyksiä ontologiasta ja epistemologiasta. Kun tutkimuksen kohteena on minuuks ja identiteetti, joutuu pohtimaan, onko ihmisellä valmiina perusluonne, joka reagoi eri tavoin erilaisissa sosiaalisissa olosuhteissa. Ilmiötä ei voi aina pelkistää joukoksi ulkopuolisia muuttujia, jotka vaikuttavat valmiiseen yksilöön, vaan olemiseen liittyvän voi mieltää kuuluvan erottamattomasti siihen, mitä ihminen on. (Burr 2004, 15–16.) Väite, että ihminen on sosiaalisten tekijöiden, kuten normien ja roolien tuote, on deterministinen siinä missä ajatus, että ihminen on olemassa olevien geneettisten aineiden ja persoonallisuuspiirteiden tuote. Molemmat vievät dualistiseen ajatukseen, jossa yksilö ja yhteiskunta mielletään erillisiksi maailmoiksi. Tärkeä ero psykologisen sosiaalipsykologian ja sosiologisen sosiaalipsykologian välillä on, että jälkimmäiset eivät halua hyväksyä dualismia. On myös kehitelty ihmiskäsitystä, joissa yhteiskuntaa ja yksilöä ei voi erottaa toisistaan. (Emt., 72–73.)

Kuusela on kirjassaan Sosiaalipsykologian maailmahypoteesit esitellyt Stephen C. Pepperin juurimetaforiksi nimittämät todellisuutta koskevat mallit⁶, jotka tarjoavat viitekehyksen ihmisen toiminnan tutkimiseen. Mallien avulla luokitellaan, tulkitaan ja selitetään todellisuutta. Metafora ilmaisee tarkastelun kohteesta jonkun tietyn näkökulman ja toimii ymmärrystä ohjaavana uskomusmallina. (Kuusela 2002, 21–22.) Pragmatistit C. H. Cooley ja aikalaisensa George Herbert Mead kumpikin pohtivat⁷, selittävätkö yksilöiden ominaisuudet ja toiminta sosiaalisia ilmiöitä vai päinvastoin sosiaaliset rakenteet yksilöiden toimintaa. Molemmat päätyivät pohdinnoissaan siihen, että suhde on molemminpuolinen. Pragmatismissa ydin on minuuden sosiaalisessa määrittelyssä: minä perustuu sosiaaliseen yhteisöön ja yhteisöllisiin suhteisiin ja minuuks rakentuu sosiaalisesti kommunikaation välityksellä yhteisöissä. (Emt., 34–35.) Historiallisesti identiteetin ja minuuden käsiteiden alkuperä on filosofiassa. (Kuusela 2006b, 36.)

Monet tutkijat ovat Meadin ajatusten pohjalta lähteneet kehittämään teorioitaan päätyen eri suuntiin, joista on muodostunut omia suuntauksiaan. Suuntauksista symbolinen interaktionismi ja sosiaalisen konstruktionismi⁸ jakavat oletuksen yhteiskunnasta ennen yksilöä ja minuuden rakentumisen

6 Pepper on jakanut maailmahypoteesien muodot kuuteen osaan, joista kahta hän pitää epäonnistuneita ja neljää suhteellisen adekvaateina. Yksi adekvaateista muodoista on kontekstualismi, joka käsitteenä filosofisella tasolla viittaa pragmatismiin. Pepperin laaja-alainen tulkinta pitää sisällään pragmatismia, eksistentialismia ja fenomenologian. Kontekstualismin näkökulmasta yksilön toiminnan ymmärtäminen on aina sidottu tilanteeseen. Filosofisena suuntauksena pragmatismiin liittyy sosiaalinen pragmatismi, jonka edustajia ovat C. H. Cooley, John Dewey ja George Herbert Mead. (Kuusela 2002, 21–22; 33.)

7 Cooley kehitti käsitteen peiliminä, jonka mukaan minuuks kasvaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kun näemme itsemme toisten silmin. Mead puolestaan puhui roolin ottamisesta ja minuuden ja empatiakyvyn kehittymisestä toisen asemaan asettumisen kautta. (Emt. 2002, 34–35.)

8 Sosiaalisen konstruktionismin tiederajat ylittävä suuntaus on saanut merkittävän sijan sosiaalitieteissä 1980-luvulta

sosiaalisesti ja tämä ovat tutkimuksessani lähtöoletuksina. Halusin tarkastella empiriaa määrällisin keinoin. Vaikka meistä jokainen on ainutkertainen, minua eivät kiinnostaneet yksittäisten ihmisten narratiivit, vaan halusin kuvan yleisemmällä tasolla, olkoonkin että se olisin epätarkempi. Timo Airaksinen toteaa ”Ihmisen identiteetin, minuuden, sosiaalinen määräytymien sotii yksilöllisyyttä vastaan. Kukaan ei voi olla sitä mitä haluaa muista ihmisistä riippumatta. Olemassaolomme riippuu aina toisista ihmisistä. Mutta tämäkään ei riitä. Olemme osana kulttuurissa, joka on luonteeltaan historiallinen.” (Airaksinen 1999, 103–04.)

Symbolinen interaktionismi kääntää pääläelleen psykologisen käsityksen⁹ yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta väittäessään, että yhteiskunta ja yksilöt juontavat ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutusta välittävät symbolit, joilla on merkitys yksilöille, ja nimenomaan sosiaaliset suhteet tarjoavat perustan minän kehitykselle. (Burr 2004, 73–75.) Sosiologisesti sosiaalipsykologiaan orientoitunut Herbert Blumerin ajatuksia ja metodologisia näkemyksiä pidetään nykyisen symbolisen interaktionismin perusteeseinä¹⁰. Blumer itse luki itsensä Meadin ajattelun edistäjäksi, mutta kaikki sosiaalipsykologian historiankirjoittajat eivät ole samaa mieltä. Kritiikin kohteena on ollut erityisesti vuorovaikutuksen käsite. Se ei ota huomioon Meadin ihmisen toimintaan sisällyttämiä evoluution ja historiallisen kehityksen ulottuvuuksia. (Kalliola 2013, 326–328.)

On myös Iowan koulukunta, toisenlainen symbolinen interaktionismi. Sen perustaja Manford Kuhn oli Meadin oppilaan oppilas. Determinismia korostavan Kuhnin ajattelussa maailmassa oleminen jättää vähän tilaa luovuudelle. Hän näkee yhteiskunnan rakentuvan asemista ja rooleista, jotka ovat haltijoistaan suhteellisen itsenäisiä. Ihmisen persoonallisuus on ydinminän ympärille kertyvä yhdistelmä kaikista ihmisen sosiaalistumisprosessin kuluessa sisäistämistä rooleista. Kuhnin ja Blumerin erilaiset käsitykset minästä johtavat myös erilaisiin käsityksiin vuorovaikutuksen luonteesta, etenkin valinnan vapaudesta, ja siksi myös tarkoituksenmukaisista tutkimusmenetelmistä. Kuhnin näkemys

lähtien. Kuuselan mielestä suuntausta sopivampi luonnehdinta olisi liike, jolla hän viittaa pyrkimykseen edistää uudenlaista tiede- ja tutkimuskäsitystä. Ja kuten Kuusela toteaa, käsitteen määritelmää saa etsiä suurennuslasin kanssa. Yhteisestä suuntauksesta ei voi puhua kuin väljästi, jos sosiaalisen konstruktionismin piiriin lasketaan diskursiivinen sosiaalipsykologia eri suuntauksineen, narratiivianalyysi, Begerin ja Luckmannin tiedonsosiologia ja Meadin sosiaalipsykologia. Perinne on kuitenkin noussut esiin identiteetin tarkastelussa ja Gergen on pitänyt konstruktivistisia näkemyksiä kahdesta syystä tärkeinä: toisaalta korostetaan tiedon rakentumista, toisaalta sitä, että mieli ei passiivisesti heijasta ulkoista todellisuutta, vaan konstruoi sitä. Konstruktionismin leima on soveltunut lähes kaikkeen, jossa puhutaan tavalla tai toisella kielen ja sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta, mutta yhtä suurta on ollut myös kritiikki. Yhteistä erilaisille ajattelutavoille on sosiaalisen todellisuuden kielellisen rakentumisen, kulttuurin ja historiallisuuden korostaminen. (Kuusela 2002, 31; 49–50; 52.)

9 Psykologiassa yksilö on olemassa ennen yhteiskuntaa. Tälle yksilölle on suotu mieli, joka kykenee refleктоimaan ulkopuolista maailmaa ja kokemustaan siitä. Yksilöllä on myös minuus tai minä, jota se kykenee mielensä avulla refleктоimaan. (Burr 2004, 73–75.)

10 Herbert Blumerin symbolisen interaktionismin perusoletuksia on kolme. Ihmiset toimivat sen perusteella, mitä merkitys asioilla on heille. Merkitykset tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ihmiset muovaa ja käyttää tulkin-taprosessissa havaitsemiaan merkityksiä. (Crab 1985, 73.)

minästä sosiaalisten olosuhteiden tuotteena ja omaksuttujen asenteiden yhteenliittymänä sai hänet suosimaan deduktiota, hypoteesien testaamista ja koeasetelmia sekä mittaamaan minää kvantitatiivisin testein. (Kalliola 2013, 330.)

Kriittistä realismia edustava ja psykologisesti orientoitunut sosiologi Margaret Archer puhuu yksilötoimijan ontologisen merkityksen puolesta. 'Realismi osoittaa reaalisia voimia reaalille ihmisille, jotka elävät reaalissa maailmassa'. Hänen mukaansa itsetietoisuus, tunteet ja persoonallinen identiteetti kehittyvät ihmisen toimiessa reaalissa maailmassa ja reflektoidessaan toimintansa tuloksia. (Hänninen 2012, 144.) Ontologinen realisti myöntää, että todellisuuteen kuuluu ihmismielestä riippuvia olioita. Karl Popper on jakanut maailman kolmeen tasoon. Maailma 1 sisältää fysikaaliset kappaleet ja prosessit, maailma 2 subjektiiviset mielentilat ja tapahtumat ja maailma 3 ihmisten sosiaalisen toiminnan julkiset tuotteet. Maailma 1 on olemassa ihmismielestä riippumatta, mutta on kuitenkin ihmisen vaikutuspiirissä.. Ihmisen luoma kulttuuri ja yhteiskunta kuuluvat tasolle 3 ja mielen mentaaliset tilat tasolle 2. (Niiniluoto 2006, 28–30.)

Realismia edustavat painottavat kerrostunutta käsitystä todellisuudesta. Tärkeä jako ei-havaittavaan eli todelliseen aktuaaliseen eli tapahtumien maailmaan ja empiiriseen eli kokemusten alueeseen liittyy toisiinsa toimijan ja maailman. Maailman voidaan nähdä koostuvan tasoista, jotka eivät sulje toisiaan pois, vaan täydentävät toisiaan. (Kuusela 2006, 10–11.) Realisti ottaa empiristin tavoin teoreettisen puheen kirjaimellisesti, mutta, kuten Töttö selventää, ei edellytä, että kääpiöistä ja jättiläisistä pitäisi olla konkreettista näyttöä – jättiläisen jäljet riittävät, jos niiden olemassaolon paras selitys on jättiläisistä puhuva teoria. Teoria puhuu todellisuudesta, mutta realistille todellisuus ulottuu havaintomaailman tuolle puolen. (Töttö 2006, 45–46.)

Jokaisella teorialla on jokin juurimetafora, teorian kehittäjän ontologinen oletus kohteen luonteesta. Kun metaforan avulla kuvataan ilmiöitä, nousee ilmiöistä esiin metaforan edellyttämiä puolia, mutta toiset puolet saattavat jäädä pimentoon. Kun pitää mielessä metaforien rajallisuuden, voi ilmiötä lähestyä erilaisten metaforien avulla. Tutkimuksessani teoreettinen tarkastelu lähtee sosiaali-psykologiassa tavallista antipositivistista paradigmaa noudattavista teorioista. Tuon esiin myös kriittisen realismin näkemyksiä. Kriittisen realismin ontologia tekisi mahdolliseksi positivismin mukaisen näkemyksen hylkäämisen ilman, että lopputuloksena silti on vahvan¹¹ sosiaalisen konstruktionismin mukainen relativistinen näkemys. (Kuusela 2006, 11.)

11 Kurt Danziger ryhmittelee sosiaalisen konstruktionismin tummaan eli vahvaan ja vaaleaan eli heikkoon. Tummempi versio pohjautuu Michael Foulcaul'n näkemyksiin länsimaisen ihmiskäsityksen ja minuuden konstruoitumisesta. Vaaleampaa versiota edustaa mikrososiologiassa ja diskursiivisessa sosiaalipsykologiassa harjoitettu tutkimus, jossa huomio keskittyy arjen tavanomaisiin keskusteluihin ja kohtaamisiin. (Saastamoinen 2006b, 175-176.)

4.3 Meadin minäteoria

Sosiaalipsykologian klassikko George Herbert Mead (1863–1931) määritteli pääteoksessaan *Mind, Self and Society* (1934) minäteoriaansa lähtökohdiksi ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen sosiaalisissa ryhmissä. Minuus voi olla vain suhteessa toisiin minuuksiin ja alkuperältään se liittyy ulkoiseen sosiaaliseen maailmaan (Rautio 2006, 17–18).

Meadin mukaan ei ole olemassa vain yhtä minää. Minän yksilöllistä puolta Mead kutsui subjekti-minäksi ”I” ja yhteisön ja jäsenten asenteita peilaavaa sosiaalista minää objektiminäksi ”me”, Mead painotti minän syntyprosessin sosiaalista puolta. Toisilla ihmisillä, heidän ajatuksillaan, asenteillaan, suhtautumisellaan ja teoillaan, on keskeisen merkitys minän rakentumisessa. Ihminen voi nähdä itsensä toisten silmin ja muuttua objektiksi itselleen. Mead nimitti roolinotoksi kykyä kuvitella ja ottaa huomioon omien tekojen merkitykset toisille astumalla tuon toisen saappaisiin. Rooli jossakin tilanteessa on aina toisen roolin funktio. (Burr 2004, 76.) Sosiaalista maailmaa edustava *yleistynyt toinen* antaa yksilölle yhtenäisen minän (Rautio 2006, 18). Ihmisen kyvystä ottaa muiden rooli itseään kohtaan on kehittynyt yleistetty toinen, joka on jäsentynyt joukko ryhmälle yhteisiä asenteita, jotka ihminen omaksuu käyttäytymisensä ympäristöksi. Ihmisen täytyy omaksua kollektiivisen kokonaisuuden asenne. Kyky jäsentää muiden asenteita kehittyy kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa minä muodostuu muiden ihmisten asenteista itseä ja toisiaan kohtaan. Toisessa vaiheessa muiden asenteet liittyvät yleistetyksi toiseksi ja ryhmäasenteet liitetään aineksina oman minän rakenteeseen tai perustaan. (Schellenberg 1988, 42–43.)

Symbolinen interaktionismi pitää roolin omaksumista ihmisenä olemisessa keskeisenä. Roolikäsitykseen sisältyy aina vähintään kaksi ihmistä. Vastavuoroisuuden seurauksena kyky täyttää rooli riippuu toisten kyvyistä ja valmiuksista täyttää heille langenneet roolit. Meadin ajatus roolin vastavuoroisuudesta laajentaa käsityksen roolista sosiaalisena asemana. Roolin täyttämiseen ei kuulu vain tietoisuus muiden odotuksista, vaan täytyy myös arvioida, miten kulloisessakin sosiaalisessa tilanteessa omaksutun roolin voi sovittaa muiden samaan aikaan omaksumiin rooleihin. (Burr 2004, 76.) Mead pitää sosiaalisia instituutioita yleistyneinä toisina tarkoittaen yksilön suuntautumista sosiaalista instituutiota tai ryhmää kohtaan. Instituution ajattelu- ja toimintatapa ohjaavat sosiaalisesti yksilön toimintaa ja mahdollistavat yksilön minuuden synnyn. Ilman niitä kypsä yksilöllinen minuus ole edes mahdollinen. (Kuusela 2013, 70.) Meadin käsityksen mukaan minä, sen toiminta ja tajunta, ovat oleellisesti sosiaalinen tuote: ne ovat jotakin, jota yksi ihminen ei koskaan yksin kykene aikaansaamaan. Yksilöllisyys on läpeensä sosiaalista, ei niinkään biologista tai psyykkistä. (Kyntäjä 2004, 33).

Morrisin klassisen määritelmän mukaan Mead oli tieteellisesti sosiaalipsykologi ja filosofisesti pragmatisti. Pragmatismen perinteen jatkajaksi hän itsekin itsensä ymmärsi. John Deweyltä (1859–1952) omaksumansa funktionaalisen ajattelun nojalla hän näki psykologiset ilmiöt toiminnallisina ja hänen mielestään yksilön käyttäytyminen on ymmärrettävä suhteessa toimintaan, jonka tarkoituksena on tarpeen tyydyttäminen. Olennaista on sosiaalipsykologian määrittely ei-individualistisesti: kokonaisuus eli yhteiskunta on ensisijainen osaan eli yksilöön nähden, ja osa selitetään suhteessa kokonaisuuteen. (Kuusela 2013, 64–65.) Meadin ratkaisumalli individualismin ja kollektivismen suhteeseen painottaa dialektista näkökulmaa yksilön ja yhteiskunnan suhteessa. Kuitenkin hänen ajattelustaan on pyritty korostamaan joko sosiaalista tai yksilöpsykologista puolta, vaikka juuri tämän kaksinaisuuden ylittäminen oli Meadin ajattelun lähtökohtana. (Emt., 72.) Myös Klaus Weckroth (1992, 80) on muistuttanut, ettei Mead kysy, selittykö yksilön toiminta ja yksilöiden välinen vuorovaikutus yhteiskunnasta vai päinvastoin, vaan nimenomaan murtaa koko dikotomian asettamalla sosiaalisen vuorovaikutuksen itsenäisenä tasona tai prosessina näiden kahden väliin. Minässä on kyse toimijasta, joka on tietoinen itsestään sosiaalisena prosessina, jonka perustana on toimijan mielen itsereflektio (emt., 81).

Ihmiset suhtautuvat asioihin sen mukaan, mitä ne heille merkitsevät. Symbolinen interaktionismi keskittyy subjektiivisten merkitysten ja symbolien maailmaan ja ihmisten välillä tapahtuvaan välittömään vuorovaikutukseen eli siihen, mitä tapahtuu ihmisten välillä. Katsetta ei kiinnitetä sosiaalisten rakenteiden vaikutukseen eikä esitetä huomioita yhteiskuntien rakenteista ja instituutioista (Kuusela 2002, 72; Kyntäjä 2004, 34). Symbolinen interaktioismi on ollut lähtökohtana teorioille, jotka painottavat sosiaalisen ympäristön merkitystä minuuden muodostumisessa ja sen on nähty jatkavan Meadin työtä, joskin osa näkee asian toisin ja väittää näkemysten olevan kaukana toisistaan (Weckroth 1992, 77–78). Meadin pragmaattisessa filosofiassa toiminnan jatkuvuus ajassa ja tosiasioiden ja arvojen jatkuvuus sekä erityisesti yksilön ja yhteiskunnan välinen jatkuvuus olivat keskeisiä teemoja. Yksilöiden minät tarvitsevat yhteiskuntaa syntyäkseen, mihin liittyy oletus yhteiskunnan kausaalisesta edeltävyydestä. Myös yhteiskunta vaatii inhimillisessä muodossaan yksittäisten ihmisten tietoista osallistumista, (Schellenberg 1988, 48.)

Symbolisen interaktionismin keskeiset oletukset eivät sellaisenaan sovellu empiirisesti testattaviksi. Mead sanoi, että yksilön käyttäytymistä tulee tutkia sellaisena kuin se ilmenee sosiaalisessa prosessissa (Schellenberg 1988, 53.) Symbolisen interaktionismin edustajat eivät ole olleet yhtä mieltä siitä, miten tähän kysymykseen tulisi suhtautua. Vastausta on etsitty kuvaamalla teon sosiaalinen konteksti ja sen dynamiikan piirteet tai redusoimalla käyttäytyminen johonkin piirteeseen, joka

voidaan fyysisesti mitata. Mead itse vastusti reduktionismia. Hänen mukaansa yksilön käyttäytyminen voidaan ymmärtää vain suhteessa oman sosiaalisen ryhmän käyttäytymiseen, koska suurempi ryhmä muodostaa ympäristön yksilön teoille ja sosiaaliset teot tulee ymmärtää käyttäytymisen kokonaisprosessina. (Schellenberg 1988, 40–41.)

4.4 Sosialisaatio

Meadin perusoletuksen tiedon sosiaalisesta rakentumista jakavat myös eri sosiaalisen konstruktio-
nismien suuntaukset. Sosiaalisessa konstruktio-
nismissa korostetaan symbolista interaktionismia
enemmän merkitysten sosiaalista rakentumista. Berger ja Luckmann¹² esittävät, että tieto todelli-
suudesta välittyy ja muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa. Myös kaikkein konkreettisimmat tosiasiat
ovat rakentuneet sosiaalisesti kielellisten määrittelyjen avulla. Tiedon ja todellisuuden välille ei voi
vetää selvää rajaa, eikä tieto ole todellisuuden yksiselitteistä jäljentämistä. Koko sosiaalinen todelli-
suus on tulkittua todellisuutta, ihminen rakentuu sosiaalisesti yhteisön tuotaman tiedon pohjalta.
Todellisuutta voidaan pitää sosiaalisena rakennelmana, joka on syntynyt toistensa kanssa tavoit-
teellisessa vuorovaikutuksessa olevien ihmisten yhteistyön tuloksena. Mutta kun tutkimme ihmistä,
ihmisen tapoja tietää, ihmisen suhdetta todellisuuteen, sosiaalista toimintaa ja yhteiskuntaa, kult-
tuuri on otettava huomioon tai siitä on jopa lähdettävä liikkeelle. (Saaristo & Jokinen 2010, 104.)

Bergerille ja Luckmannille yhteiskunta ilmenee objektiivisena ja subjektiivisena todellisuutena.
Nämä näkökulmat voidaan ymmärtää, kun yhteiskunnan katsotaan muodostuvan ulkoistamisen,
objektivaation ja sisäistämien jatkuvassa dialektisessa prosessissa. Nämä kolme luonnehtivat yhteis-
kuntaa samanaikaisesti. Myös yhteiskunnan yksittäinen jäsen samanaikaisesti ulkoistaa oman
olemuksensa sosiaaliseen maailmaan ja sisäistää tämän maailman objektiivisen todellisuuden.
Yhteiskunnassa olemisen tarkoittaa osallistumista sen dynamiikkaan. Jokainen käy läpi tapahtuma-
sarjan, jonka kuluessa hän saa valmiudet osallistua tähän dialektiikkaan. (Berger & Luckmann
1994, 147–148.) Sisäistäminen tapahtuu sosialisaatioksi kutsutussa prosessissa, jossa yksilöstä tulee
kulttuurinsa jäsen. Symbolisessa interaktionismissa yksilöt yhdistetään vuorovaikutuksen kautta
yhteiskunnalliseen tasoon. Sosiaalisessa konstruktio-
nismissa lähtökohtana ovat merkitykset, jolloin
kulttuurin taso painottuu. (Saaristo & Jokinen 2010, 78–79.)

12 Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin perusväittämä vuonna 1966 oli, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta. Todellisuudella he tarkoittivat tahdostamme riippumatonta ilmiöiden maailmaa, jonka olemusta toiveemme eivät pysty muuttamaan. Tiedolla he tarkoittavat varmuutta siitä, että ilmiöt ominaisuuksineen ovat todellisia. Sosiaalipsykologiset olettamukset perustuvat Meadin ja symbolisen interaktionimin käsitystapoihin. (Berger & Luckmann 1994, 11; 27.) Berger ja Luckmann edustavat fenomenologisesti suuntautunutta tiedonsosiologiaa ja heidän teoksensa Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen oli konstruktio-
nismien tarkastelutavan edelläkävijä. Sen mukaan tieto todellisuudesta välittyy ja muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa. Heille yhteiskunta on ennen yksilöä, joten minuuks rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vuorovaikutuksen ollessa dialektista. (Aittola & Raiskila 1994, 213–231.)

Sosialisaatiossa erotetaan ensisijainen ja toissijainen sosialisaatio (primaari- ja sekundaari sosialisaatio). Primaarisosialisaatio on ensimmäinen, lapsuuteen ajoittuva sosialisaatio, jossa perheen tai vastaavan lähiyhteisön parissa lapsi kasvaa yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalistumisesta huolehtivat merkitykselliset toiset (significant others), joita lapsi ei voi valita, joten primaarisosialisaatiossa ei ole identifioitumisen ongelmaa ja olosuhteisiin liittyy voimakas emotionaalinen lataus (Berger & Luckmann 1994, 149; 153.) Tällöin vakiintuu käsitys maailmasta ja itsestä. Primaarisosialisaatio päättyy, kun yleistyneen toisen käsite on vakiintunut yksilön tietoisuudessa. Ihminen on yhteiskunnan jäsen ja pitää minuutta ja maailmaa subjektiivisesti hallussaan. (Eml., 156.) Primaarisosialisaatiossa saatua maailmankuvaa ei voi kokonaan muuttaa.

Sekundaari eli toissijainen sosialisaatio liittyy yhteiskunnalliseen työnjakoon ja sosiaalisiin ryhmiin. Virallisten sosialisaatioagenttien, koulun ja ammattikoulutuksen lisäksi sosialisaatioympäristöihin kuuluu toveripiiri. Koulutussosiologiassa on tutkittu koulua sosiaalistajana sekä ilmitasolla että ns. piilo-opetus suunnitelmassa. Uusi sukupolvi oppii ja se opetetaan kulttuurinsa maailmankuvaan, arvoihin ja toimintatapoihin. Paitsi että yksilöä sosiaalistetaan, hän on myös itse aktiivinen prosessissa. Arvojen ja normien omaksumisen rinnalla on yhä enemmän alettu korostaa sosialisaatiossa hankittavia taitoja, joiden avulla voi elää yhteiskunnassa ja pyrkiä kohti tavoitteitaan. Näkökulman muutos liittyy myös yhteiskunnalliseen ja yhteiskuntateoreettiseen muutokseen, jossa kulttuurin ja yhteiskunnan ei enää nähdä olevan yksi yhtenäinen järjestelmä, vaan moniaineksinen ja ristiriitainenkin kokonaisuus.

Sosialisaatioteoria ei suoraan kerro, miten ja miksi yksilöstä tulee se mikä tulee tai miten ympäröivät ihmiset ja instituutiot vaikuttavat meihin. Identiteetti muodostuu sosiaalisissa prosesseissa. Se säilyy, muuttuu tai muodostuu uudelleen sosiaalisissa prosesseissa. Yhteiskunnan rakenne määrää ne sosiaaliset prosessit, joissa identiteetti muodostuu (Berger & Luckmann 1994, 95). Sosialisaatioteoria kuvaa, miten ihmisestä tulee ihminen vain ihmisyyhteisön jäsenenä. Yhteiskunta on ihmisten tuottama, mutta samalla yhteiskunta tuottaa yksilöt. Toissijainen sosialisaatio jatkuu läpi elämän. Aina kun liitymme johonkin uuteen yhteisöön, sisäistämme sen sosiaaliseen identiteettiimme. Koko elämän jatkuu myös yhteys sosiaalisiin organisaatioihin ja yhteiskunnan poliittiseen ja kulttuuriseen rakenteeseen, kuten tiedotusvälineisiin ja muihin instituutioihin. Suoraa vuorovaikutusta yksilön ja yhteiskunnan tai kulttuurin kutsutaan kolmanneksi sosialisaatiotasoksi.

Kollektiiviset identiteetit vaikuttavat yksilöiden identiteetteihin (Saaristo & Jokinen 2010, 137). Minuuden ja kulttuurin suhde on dynaaminen ja sosialisaatiossa omaksutaan yhteisöllisiä kulttuuri- ja historiasidonnaisia minuuden ymmärrystapoja. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan maailma

on tekstuaalinen, kertomuksista ja merkityksistä syntynyt, eivätkä kielellisen lähestymistavan kannattajat näe todellisuutta objektiivisena entiteettinä. Ihmisestä riippumatonta todellisuutta ei voi tutkia, koska taustaoletuksen mukaan tutkimuskohteeksi ei ymmärretä pysyvää todellisuutta, vaan ihmisten välinen vuorovaikutus ja sen tuotteet kuten käsitteet, diskurssit ja kertomukset. Tämä muuttaa sosiaalipsykologiain ontologian ja epistemologian historialliseksi. Tulkinta ei pysty antamaan selkeää vastausta ihmisen osuudelle kulttuurissa toimijana ja kulttuurin muuttajana. Sosiaalisen konstruktionismin vahvuus ja heikkous on keskittyminen kieleen. Se laiminlyö kolmea keskeistä inhimillisen elämän osa-aluetta. Ensinnäkään se ei ota huomioon ihmisen ruumiillisuuden ja henkilökohtaiseen kokemuksellisuuteen perustuvan sosiaalisen henkilöhistorian merkitystä sosiaalisille tilanteille ja yksilön toiminnalle. Toiseksi se ei ota huomioon materiaalisen maailman merkitystä sosiaalisten konstruktioiden mahdollistajana ja rajoittajana. Ja kolmanneksi se ei ota huomioon kulttuurin valtarakenteita ja instituutioita ja niistä aiheutuvaa rakenteellista epätasa-arvoa. Tätä on kritisoitu kriittisen realismin suuntauksessa. (Saastamoinen 2006b, 175–176.)

4.5 Identiteeteistä

4.5.1 Minästä identiteetteihin

Minuuden ja identiteetin käsitteiden yksiselitteinen määrittely on ongelmallista. Meadin jako subjekti- ja objektiminään, tietäjään ja tiedettyyn, on tosin osoittautunut kestäväksi määrittelyksi. Minuudella viitataan yksilön refleksiiviseen itsetietoisuuteen. Identiteetin käsite kietoutuu minuuden käsitteeseen eli, kun minuus muuttuu kohteeksi, puhutaan identiteetistä. Tällöin sitä voidaan määritellä ja arvottaa. (Saastamoinen 2006b, 171–172.) 1940-luvulla Erik H. Erikson muotoili Sigmund Freudin¹³ teorian pohjalta egoidentiteetin käsitteen. Identiteetin käsite korvasi nopeasti minäkäsitteen eurooppalaisessa sosiaalipsykologiassa, joka on amerikkalaista¹⁴ kollektiivisempaa ja sosiologisempaa. Rautio kirjoittaa, että identiteetin käsitteelle oli yhteiskunnallinen tilaus. Perinteisessä yhteiskunnassa vastaus ”kuka minä olen” -kysymykseen määräytyi pitkälle jo syntymässä. Kun ihmisellä ei juurikaan ollut todellisia valinnanmahdollisuuksia, ei identiteettiäkään ollut tarpeen pohtia. Tänä päivänä elämä kuitenkin on jatkuvaa valintojen tekemistä ja poikkeuksellisiin elämäntilanteisiin joutuminen ja niistä seuraavat muutokset entisestään lisäävät tarvetta pohtia identiteettiä. Lisäksi markkinayhteiskunta tyrkyttää erilaisia identiteettejä ja kertoo, minkälaisia

¹³ Sigmund Freudin psykoanalyttinen rakenneteoria perustuu ajatukseen, että mieli koostuu kolmesta osasta. id, ego ja superego. Vastasyntyneellä on vain Id, joka toimii mielihyvän periaatteen pohjalta. Lapsen kasvaessa ego alkaa eriytyä id:stä. Ego toimii realiteettipäämäärän pohjalta pyrkien tyydyttämään id:n tarpeita ottamatta huomioon tilannetta. Viimeiseksi kehittyy superego, joka on sisäistänyt yhteisön arvot ja normit. (Eysenck 1998, 430 – 431.)

¹⁴ Yksilökeskeisempi amerikkalainen sosiaalipsykologia suosii minuuden käsitettä (Rautio 2006, 20).

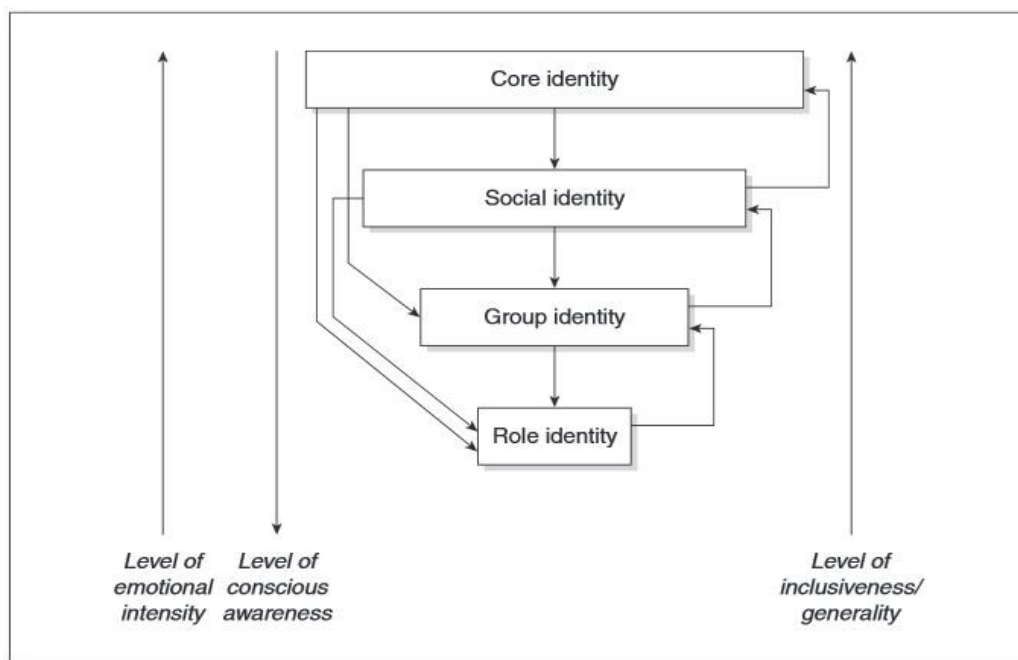
meidän pitäisi olla. (Rautio 2006, 19–20.) Kollektiivisten rakenteiden monimutkaistuesssa identiteetit hajoavat. Identiteetistä on tullut tärkeä merkityksen lähde, jota on tietoisesti pohdittava ja määriteltävä. Minuuden voisikin määritellä yksilön refleksiiviseksi tietoisuudeksi itsestään, identiteetin itsen ja muiden tekemäksi määrittelyksi siitä, ”kuka minä olen” tai ”keitä me olemme”. Nykykäsityksen mukaan on olennaista, että minuus ja identiteetti eivät ole annettuja, vaan niitä on pohdittava ja tuotettava identiteettityön keinoin. Identiteettityö liittyy valinnan mahdollisuuksien kasvuun. (Saastamoinen 2006b, 170.)

Symbolisessa interaktionismissa on kehitelty teorioita identiteeteistä koostuvasta minuudesta. Teoriat käsittelevät ihmisten välisiä vuorovaikutustilanteita. Strykers katsoo identiteettien organisoituvan tärkeysjärjestykseen. Mitä sitoutuneempi ihminen on identiteettiin, sitä korkeammalla se on tärkeysjärjestyksessä. Mitä positiivisempaa ja positiivisesti yhdenmukaisempaa palautetta ihminen jostain tietystä identiteetistään saa, sitä merkittävämmäksi sen ilmentäminen nousee ja sitä norminmukaisemmin identiteettiä tuotetaan. Myös tunnereaktioiden voimakkuus kertoo identiteetin tärkeydestä. (Turner 2012, 332–336.) Strykesin strukturalistisen teorian kassa vastakkainen on McCallin ja Simmonsien teoria, jonka mukaan rooli-identiteetin tarkoituksena on edesauttaa saavuttamaan oma päämäärä. Teorian pohjana onkin sosiaalisen vaihdon teoria. Palkkioita on kolmenlaisia: kaikille näkyvissä olevat ulkoiset, henkilökohtaista tyydytystä tuottavat ja tärkeimpänä omalle rooli-identiteetille saatu tuki. (Emt., 337–340.)

Peter J. Burken kontrolliteoriassa katsotaan, että ihmisellä on yleinen idealisoitu käsitys itsestään, mutta toimeenpaneva minä ohjaa käyttäytymistä eri tilanteissa. Käsitteellisen tason periaatteellinen minä sisältää kulttuuriset normit, jotka määrittävät, miten ihminen näkee itsensä. Toisena tasona on toimeenpaneva identiteetti, joka pyrkii toteuttamaan todellisissa tilanteissa asetetut tavoitteet. Burkelle identiteetti on tietyn roolin omaksumista tilanteessa. Sisältöä tärkeämpi on roolin ylläpito vuorovaikutuksen aikana. (Turner 2012, 341–342.) Sittemmin Burke yhdessä Jan Stetsin kanssa määritteli kolme identiteettityyppiä: henkilökohtaisen identiteetin (personal identity, core identity), rooli-identiteetin ja sosiaalisen ryhmään sidotun sosiaalisen identiteetin. Nämä kaikki identiteetit voivat olla samanaikaisesti toiminnassa. Ihmisillä voi olla myös eri tason identiteettejä, kuten periaatetason identiteetti ja moraalinen identiteetti. (Emt., 344.)

Turnerin teoria kuvaa tarpeita, jotka ihminen asettaa vuorovaikutukselle (transactional needs). Useimmat tarpeista aktivoituvat vuorovaikutuksessa ja se, miten tarpeet tulevat otetuksi huomioon, vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun. Tarpeet ovat hierarkkisia ja tärkein on vahvistuksen saaminen omalle identiteetille. Identiteetit vallitsevuusjärjestyksessä ovat henkilökohtainen identiteetti, sosi-

aallinen identiteetti tai kuuluminen johonkin sosiaaliseen kategoriaan (sukupuoli, sosiaaliluokka), ryhmäidentiteetti ja rooli-identiteetti. Turner on skeptinen tärkeysjärjestyksen lineaarisuuden suhteen. Hierarkialla on joitakin keskeisiä ominaisuuksia, jotka on havainnollistettu kuviossa 3. Identiteetin vallitsevuus ja tietoisuus sen sisällöstä ovat käänteisiä, eli mitä alemmalla tasolla identiteetti on vallitsevuudessa, sitä tietoisempi ihminen on siitä ja pystyy sitä kuvailemaan. Toiseksi, mitä korkeammalla identiteetti on hierarkiassa, sen enemmän siihen liittyy tunteita. Yleisen tason identiteetteinä sosiaalinen ja henkilökohtainen identiteetti ovat aktiivisina kaikissa tilanteissa, rooli-identiteetti vain kyseisessä roolissa, joskin esimerkiksi äidin rooli voi olla läsnä eri tilanteissa. (Turner 2012, 347–351.)

Kuvio 3. Identiteetin rakentuminen identiteettityyppien ja -tasojen keskinäisistä suhteista. Turnerin transaktioteorian mukaan (Turner 2012, 351)

Yksi tapa tarkastella identiteetin käsitettä on käyttää erilaisia tarkastelutasoja. Makrotasolla voidaan puhua kulttuuri-identiteetistä, mesotasolla ryhmäasenteista ja mikrotasolla minäidentiteetistä. Teorioiden luokittelussa on erilaisia mahdollisuuksia. Paula Moya on jakanut identiteetin ulkoa määriteltyihin ja subjektiivisiin. Ulkoa määritelty identiteetti viittaa yksilön tai ryhmän ulkopuolelta tuleviin määritelmiin sosiaalisesta kategoriasta ja sen jäsenyydestä ja vaikuttaa siihen, kuinka meitä kohdellaan ja arvotetaan. Subjektiivinen identiteetti tarkoittaa henkilökohtaista kokemusta itsestä ja kokemusta siitä, kuinka määrittelemme itsemme sosiaalisten kategorioiden jäseniksi. (Saastamoinen 2009, 12.)

4.5.2 Sosiaalinen identiteetti ja ryhmät

Identiteetin käsite jaotellaan yleensä persoonalliseen ja sosiaaliseen identiteettiin. Persoonallinen identiteetti merkitsee jatkuvuuden ja johdonmukaisuuden tunnetta yksilön minäkokemuksessa elämänkerran muutoksissa ajallisella jatkumolla (Saastamoinen 2006b, 172). Sosiaalinen identiteetti ei ole tila, vaan prosessi ja dynaamista kehitystä, joka säilyttää kykynsä muuttua olosuhteiden muuttuessa. Sosiaalinen identiteetti liittyy yksilön haluun kuulua johonkin tiettyyn sosiaaliseen ryhmään ja tuntea erityisyyttä verrattuna muihin ryhmiin kuuluviin. Eriksson ei tehnyt eroa persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin välillä. Hän piti identiteettiä tunteena sisäisestä yhdenmukaisuudesta. (Schaffer 2006, 80–81.)

Sosiaalisen identiteetin teorian kehittivät Henri Tajfel ja John Turner. Teorian mukaan yhteiskunta rakentuu hierarkkisesti eri sosiaaliryhmiksi, jotka ovat valta- ja statussuhteissa toisiinsa. Sosiaalinen identiteetti tarkoittaa erilaisiin sosiaalisin yhteisöihin tai ryhmiin samastumista ja johdonmukaisuutta erilaisissa sosiaalisissa rooleissa toimittaessa (Saastamoinen 2006b, 172). Sosiaaliset luokat luovat jäsenilleen sosiaalisen identiteetin. Sosiaalisen luokan antama identiteetti määrittelee, kuka yksilö on, määrää normeja ja arvioi jäsenyyden merkitystä. Kuuluminen sosiaaliseen luokkaan ei tarkoita pelkästään, että ihminen itse määrittelee ja arvioi olevansa luokan jäsen ja että muut määrittävät ja arvioivat häntä luokan jäsenenä, vaan myös sitä, että hänen tulee käyttäytyä luokan jäsenelle kuuluvalla tavalla. (Schaffer 2006, 80–81.)

Sosiaalisen identiteetin teoriaan kuuluu kolme perustavaa prosessia. Ne ovat kategorisoiminen, identiteetti ja vertaileminen. Kategorisoiminen on inhimillinen kyky ja osa ihmisluontoa. Ihminen on taipuvainen järjestämään havainnot maailmasta kategorioiksi, mikä pätee myös sosiaaliseen maailmaan. Maailma jaetaan vastakohtapareihin. Sitten ihminen paikantaa itsensä joihinkin kategorioihin ja toisiin taas ei. Vaikka ihmiset ovatkin keksineet maailmaa jäsentävät kategoriat, ne eivät sinällään sisälly fyysiseen todellisuuteen. Jokainen ihminen tai sukupolvi ei keksi omia kategorioitaan, vaan kulttuuri välittää ne edellisiltä sukupolvilta. Siksi kategoriat ovat sosiaalisia ja yhteisiä. Jotta käytetyt kategoriat olisivat tarkoituksenmukaisia, on tärkeää, että voi selkeästi erottaa eri ilmiöluokat toisistaan. Ihmisellä on taipumus korostaa samaan kategoriaan kuuluvien ilmiöiden yhtäläisyyksiä ja eri kategorioihin kuuluvien eroja. Korostamisen prosessi selittää osaltaan tavan stereotyyppitellä ihmisiä. (Burr 2004, 94.) Myös muut ihmiset luokitellaan itseen verrattuna samantaisiksi tai erilaisiksi. Näin saadaan käsitteet sisäryhmä ja ulkoryhmä. Ihminen mielellään arvioi itsensä ja myös muut samaan ryhmään kuuluvat positiivisessa valossa. Ulkoryhmiin kuuluviin suhtaudutaan negatiivisemmin ja ryhmien välisiä eroja tavallisesti ylikorostetaan. Turner kehitteli

teoriaan vielä laajennuksena itsekategoriisointiteorian sanoen, että itsensä luokittelemisen seurauksena on oman minän määrittely, hahmottaminen ja arvioiminen sisäryhmäprototyypin mukaan ja tämän prototyypin mukainen käyttäytyminen. Tällainen itsensä luokittelu myös depersonalisoi havaitsemista ja käyttäytymistä niin, että kaikki ryhmän jäsenet, oma minä mukaan lukien, ovatkin ryhmän jäseniä eivätkä ainutkertaisia yksilöitä. (Scaffer 2006, 82.)

Ryhmät ovat tärkeä identiteetin lähde. Ryhmään kuuluminen tarjoaa tilaisuuden itsearvostukseen. Tässä paljastuu sosiaalisten ryhmien tärkeä rooli persoonallisuuden muovaajina. Ryhmät eivät vain vaikuta meihin vaan tuottavat meidät. Mieltäessään kuuluvansa tiettyihin ryhmiin ja kategorioihin ihminen juontaa niistä identiteettinsä. Tajfelin mukaan ihminen omaksuu hanakasti ryhmän jäsenyyden ja suosii omaa ryhmäänsä toisten ryhmien kustannuksella, koska ryhmään kuuluminen on olennaisen tärkeä omanarvontunnolle. Kun käsitys itsestä ja identiteetti juontuu ryhmistä, joihin kuuluu, on sinut itsensä kanssa vain, mikäli kykenee pönkittämään niiden ryhmien asemaa, arvoa ja menestystä, joihin samastuu. Identiteetti on yhdistelmä kaikkien niiden ryhmien jäsenyydestä, joihin kuuluu. Kaikki jäsenyydet eivät paljastu samanaikaisesti. (Burr 2004, 94.) Eri identiteetit aktivoituvat tilanteen mukaan tai niistä valitaan sopiva sosiaaliseen kontekstiin ja tilanteen mukaan (Augustin & Walker 1995, 109).

Jokapäiväisen elämän kulttuurisesti tiedostamaton identiteettikehys ei edellytä, että ihmisellä olisi kiinteä identiteetti. Kehys sallii henkilökohtaisen muutoksen, kasvun, kehityksen ja oman identiteetin uudelleenarvioinnin. (Alasuutari 2007, 175.) Perinteinen tapa määritellä sosiaalinen identiteetti on kuitenkin kytkeä se erilaisiin sosiaalisen tason määreisiin, kuten sosioekonomiseen luokkaan, sukupuoleen, kansallisuuteen tai ammattiin. Niin kauan kuin näiden ilmiöiden olemassaolo ja määrittely on ongelmatonta, on identiteetin määrittelykin ongelmatonta. (Saastamoinen 2006a, 141.) Identiteetin rakentuminen ei herättäisi niin paljon mielenkiintoa, jos se olisi tietoista ja rationaalista. Ryhmäidentiteetin rakentumien kiinnostaa, koska arkielämässä identiteetin ajatellaan olevan aito ja luonnollinen. (Alasuutari 2007, 177.)

Valtaosa sosiaalisen vaikuttamisen tutkimuksista on keskittynyt selvittämään, miten ryhmään kuulumisen ja vertaispaine vaikuttavat yksilön käyttäytymiseen ja arviointikykyyn, ja erityisesti sitä, miten yhdenmukaisen enemmistön mielipiteet vaikuttavat yksittäisiin ihmisiin. Tällainen tutkimuksen painopiste kielii modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa vallitsevasta yksilökäsityksestä. Olemme huolissamme siitä, että vertaisryhmä voi vaikuttaa rationaaliin, moraalisiin ja omilla aivoillaan ajatteleviin ihmisiin, mikäli nämä huomaavat, että heidän henkilökohtaiset näkemyksensä ovat epämuodikkaita tai muuten erikoisia. Epämuodikas tarkoittaa pelkästään, että jotakin ei

yleisesti suosita ja että se on harvinainen. Termiin on kuitenkin liitetty arvolataus, joten epämuodikas tarkoittaa yleensä inhottua ja niinpä epätavallista ei yleensä myöskään arvosteta. (Burr 2004, 42)

Sosiaalisen identiteetin teoria ei ole yksilön edeltävän sosiaalista, vaikka se on sävyltään kognitiivinen. Symbolinen interaktionsimi menee pidemmälle näkemyksessään, että käsitys itsestä perustuu suurelta osin ryhmiin ja kulttuureihin kuulumiseen. Sekä Cooley että Mead omaksuivat näkemyksen, että käsitys itsestä juontuu kyvystä nähdä itsensä toisten silmin keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Meadin ajatukset tarjoavat lisäksi ihmiselle vallan reflektoida näitä havaintoja, minkä ansiosta ihminen on muutakin kuin pelkkiä tahdottomia toisten havaintojen tuotteita. Lauman määrittelyvaltaa tarkasteltaessa yksilöllisyyden kuori paukahtaa halki ja alta paljastuu valmiiksi määritetty ryhmän identiteetti, johon synnyttään tai liitytään (Ollila 2005, 43).

4.5.3 Viiteryhmät ja sosiaalinen vertailu

Ihmisen teon sisältö on sosiaalinen. Pelkästään muiden läsnäolo ei tee teoistamme sosiaalisia, tärkeimpiä ovat ne ihmiset, jotka ovat läsnä sisällämme symboliedustuksena. Viiteryhmä- eli sosiaalisen vertailun teorian päämääränä on niiden ryhmien tunnistaminen, joihin ihminen suhteuttaa käyttäytymisensä ja näiden ryhmien vaikutuksen tutkiminen. (Schellenberg 1988, 46; 49.) Itsetunnon kannalta on tärkeää, että rakennettu identiteetti on positiivinen ja arvostettu. Ihminen tapaa arvostaa niitä ryhmiä, joihin on liittynyt. (Burr 2004, 95.) Kategorioiden jäsenyyteen liitettyllä arvostuksella on merkitystä vain, jos sitä verrataan toisten ryhmien vähäisempään arvostukseen. Perustan oman arvontunnon tarjoavat oman ryhmän ja toisten ryhmien ominaisuuksien väliset vertailut. Aina ihminen ei kuitenkaan voi valita ryhmiä, joihin hän kuuluu (sukupuoli, etnisuus) ja tällöin ihminen näkee ehkä vaivaa etäännyttääkseen itsensä kategorioista, jotka uhkaavat alentaa oman arvontuntoa. (Eml., 95–96.) Sukupuoli ja luokka tuottavat yhteiskunnallista eriarvoisuutta, esimerkiksi miesten ja naisten asemat ovat aina eronneet toisistaan merkittävästi. (Melin & Blom 2011, 205.)

Vaikka sosiaalisen identiteetin teorian kanta onkin sosiaalisempi kuin sosiaalipsykologiassa yleensä, sekin keskittyy aktuaalisten ryhmien ja kategorioiden tarjoamiin mahdollisuuksiin identiteetin muodostamisessa. Ne määrittävät ihmisten identiteetin vain osaksi. Itsensä voi yrittää etäännyttää ryhmistä, jotka tarjoavat vahingollisia identiteettejä, ja voi myös samastua ryhmiin, joihin ei kuulu eikä edes voisi kuulua. Hyman (1942) kehitti viiteryhmän käsitteen puhuakseen tällaisista ryhmistä. Käsitteen ovat omaksuneet sosiologiset sosiaalipsykologit, erityisesti symbolisen interaktionismin

edustajat. Viiteryhmä voidaan määritellä muodolliseksi, epämuodolliseksi tai symboliseksi ryhmäksi, jossa yksilöllä on psykologisesti toimiva jäsenyys. Shibutani on väittänyt, että käsitteen voima on sen kyvyssä selittää käyttäytymistä poissaoleville yleisöille, jotka voivat edustaa ryhmiä, joihin näyttelijä ei kuulu. (Burr 2004, 96–97.)

Viiteryhmä tarjoaa myös käsityksen erilaisista elämäntyyleistä. Voidaan väittää, että viiteryhmillä toisin kuin ryhmillä, joihin oikeasti kuulumme, on tulevaisuudessa ainakin teollistuneissa yhteiskunnissa entistäkin tärkeämpi merkitys identiteetin rakentumiselle. (Burr 2004, 97.) Ammatillisen sosialisoinnin tutkimuksessa sovelletaan minäteoriaa ja viiteryhmäteoriaa tietämystyyppiseen sosiaaliseen ympäristöön. Ammatillinen sosiaalisuus tarkastelee yksilöä, joka vähitellen saavuttaa käyttäytymiselleen uusia merkityksiä ja keskeisen mielenkiinnon kohde on, kuinka nämä opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Schellenberg 1988, 49.)

Shibutani nojautui symboliseen interaktionismiin ja erottaa toisistaan ihmisen, josta koostuu yleisö, sekä näkökulman, joka yleisöllä uskotaan olevan. Hän korostaa, että Meadin käsite 'yleistetty toinen' ei viittaa todellisiin toisiin ihmisiin vaan yhteiseen näkökulmaan. Viiteryhmä on yleisö, joka koostuu todellisista tai kuvitelluista personifikaatioista, joilla uskotaan olevan tiettyä arvoa. Puhuessaan näkökulmasta eikä todellista yleisöstä Shibutani mieltää viiteryhmän todellista ryhmää paljon kattavammaksi käsitteeksi. Siitä ei tule niinkään viiteryhmä vaan viitekehys eli kyseenalaistamattomien olettamusten ja käsitysten järjestelmä, joka rakenteistaa ihmisen havaintoja maailmasta. (Burr 2004, 97–98). Viiteryhmä viitekehystenä voi rakentua kokonaiseksi yhteiskunnaksi tai kulttuuriksi, johon ihminen kuuluu. Se ovat kaikki ne toiset, joiden näkökulman ihminen omaksuu tai olettaa omaksuvansa puhuessaan ja toimiessaan. Mead käytti termiä yleistetty toinen viitattakseen tähän yhteiseen näkökulmaan, Meadin näkemystä yhdistää moniin muihin ajatus minän alkuperän sosiaalisuudesta, mutta se eroaa niistä sen suhteen, missä määrin sosiaalisten voimien ajatellaan määräävän ihmisten kehitystä. (Burr 2004, 99.)

4.5.4 Diskurssit ja identiteettipolitiikka

Identiteetti ei ole yksilön oma mielikuva. Identiteetti on jotakin, jonka yhteiskunta, kieli ja kulttuuri tarjoavat ihmiselle. Aivan kuin ihminen olisi materiaalia, jolle annetaan muoto. Silloin ihminen itse ei voi tehdä asialle kovinkaan paljon, ei varsinkaan sen jälkeen, kun leima on häneen painettu. (Airaksinen 1999, 103.) Ihminen voi kokea identiteettinsä selväksi, jos sillä tarkoitetaan rutiininomaista sisäistettyä minäkäsitystä, jonka samastuminen johonkin ihmisryhmään on tuottanut.

Silloin identiteetti voi voimakkaasti rajoittaa tai määrittää toimintaa: millaisia olemme, mitkä ovat heikkouksemme ja vahvuuksemme, mihin kykenemme ja millainen käyttäytyminen on sopivaa. (Alasuutari 2007, 175.) Kun ihmiset eivät tiedä, keitä he ovat yksilöinä tai yhteisöinä, tulee tarve tutkia identiteettiä. Identiteetti tarjoaa yhteyden yksilön ja yhteiskunnan ilmiöiden välille. (Saastamoinen 2009, 11.) Nykyajattelussa painotetaan minäkuvan kontekstuaalisuutta¹⁵. Identiteettiä ei pidetä saavutettuna ominaisuutena vaan monitulkintaisena ja helposti särkyvänä. Identiteettiä työstetään jatkuvasti. Siksi kaikki tutkijat eivät määrittelekään identiteettiä vaan puhuvat identifioitumisesta tai identiteetin rakentamisesta (Alasuutari 2007, 174.)

Määritelmät ja käytetty kieli eivät ole neutraaleja ilmaisuja jostain tilasta, vaan niihin sisältyy vallankäyttöä. Tällaista ilmauksia kutsutaan diskursseiksi. Diskurssit ovat tapoja esittää todellisuus tietynlaisena (Saaristo & Jokinen 2010, 119). Diskursseilla määritellään, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei, mikä on toivottavaa ja mikä vähemmän toivottavaa. (Toivonen 2004, 29.) Antti Eskolan sanoin inhimillisyys ei sijaitse ihmisessä itsessään, vaan ihmisten välillä. Jokainen uusi sukupolvi syntyy ihmisten valmiiksi rakentamaan maailmaan (Saaristo & Jokinen 2010, 78)..

Yhteiskunnan yleiset muutosprosessit vaikuttavat ihmisten identiteettityöhön (Saastamoinen 2009, 12). Identiteetistä ollaan kiinnostuneita, koska siitä on tullut identiteettipolitiikan tekemisen paikka, rutiinin ja reflektiivisyyden rajapinta. Uskonnolliset ja poliittiset johtajat haluavat käyttää identiteettipolitiikkaa yhteiskunnallisen insinööritaidon (social engineering) välineenä. Ne, jotka haluavat saada toiset ajattelemaan tai toimimaan tietyllä tavalla, yrittävät tietoisesti ja rationaalisesti rakentaa kiinnostavia ja houkuttelevia identiteettejä, joihin ihmiset voivat samastua. Kulttuuri-tutkimuksessa on pohdittu, millä tavalla yksilö rakentaa identiteettinsä saatavilla olevista aineksista ja diskursseista (Alasuutari 2007, 176.) Vaikka ihminen suhtautuisi identiteetin rakentamiseen järkevästi, on hän myös tunteenomaisesti kiintynyt sisäistettyyn minäkäsitykseensä, joka prosessin lopputuloksena syntyy, ja siksi identiteetin rakentaminen kiinnostaa myös poliittisia johtajia, päätöksentekijöitä ja yhteiskunnallisia aktivisteja. Identiteetin muokkaaminen on tehokas keino saada ihmiset noudattamaan tiettyä käyttäytymismallia (Emt., 175; 177.) Yrittäjyyskasvatuksen voi nähdä olevan yksi yhteiskunnan tapa kannustaa yrittäjyyteen. Yrittäjyyttä voi myös ihannoida korostamalla yrittäjyyteen liitettyä vapautta ja mahdollisuutta päättää omista asioistaan.

¹⁵Diskurssianalyysissa näkemyksenä on, että johdonmukainen identiteetti on illuusio ja yksilön käyttämät kontekstisidonnaiset repertoaarit ovat usein sisäisesti ristiriitaisia. Postmodernissa teoriassa ajatellaan ristiriitaisuuden olevan historiallinen ilmiö, jonka jälkikapitalismin kulttuuriset ristiriidat ovat luoneet. (Alasuutari 2007, 174.)

4.5.5 Identiteetti ja kulttuuri

Postpositivistinen¹⁶ realismi sopii Satua Mohanityn mukaan lähestymistavaksi kulttuurisen identiteetin selitysmallina. Se on teoria sosiaalisesta todellisuudesta ja ihmisen paikasta siinä. Identiteetin valinta ei ole sattumanvarainen asia eikä synny tyhjästä. Se kuvastaa sitä sosiaalista tilannetta, missä ihminen elää. Identiteetti on samanaikaisesti konstruoitu ja todellinen. (Kuusela 2006b, 41.) Mohanitu ja Paula Moya ovat pohtineet kokemusten roolia ja identiteetin kulttuurista rakentumista realistisessa minuu- ja identiteettiteoriassaan. Moyn mukaan postpositivistinen realismi mahdollistaa identiteetin kokemuksellisen puolen ymmärtämisen. Kun identiteetti nähdään teoreettisena konstruktiona vallitsevasta sosiaalisesta kontekstista, tulee mahdolliseksi selittää identiteetin muutosta. (Emt., 42.) Margaret Archerin toimintateoreettinen näkemys reflektiosta ja identiteetin muodostuksesta puolestaan pohjautuu sosiaaliseen realismiin, jossa subjektiivisia ja yksilöllisiä kokemuksia pidetään objektiivisina. (Emt., 37.) Archer käyttää kolmijakoista ontologiaa tunteiden, minäidentiteetin ja sosiaalisen identiteetin määrittymisessä (Kuusela 2006, 101).

Postpositivistinen suuntaus lähtee liikkeelle siitä, että kokemukset perustuvat objektiivisesti olemassa olevaan maailmaan, jota tulkitaan kognitiivisesti. Ihmisen minuu- ja identiteetti eivät ole puhtaasti subjektiivinen tai yksilöllinen asia (Kuusela 2006b, 45–46.) Realistisen identiteettiteorian avulla on mahdollista tutkia, miten sosiaaliset kategoriat toimivat yksilötasolla ilman, että yksilöitä palautetaan näihin sosiaalisiin luokituksiin. Moya puhuu episteemisestä etuoikeudesta. Sorretulla ryhmällä on episteeminen etuoikeus yhteiskunnassa vallitsevaan vallan järjestyksiin. Asema tarjoaa informaatiota yhteiskunnan hierarkioista. Sosiaalisen todellisuuden ja yksilöllisen elämän välissä ovat subjektiiviset kokemukset. Moya tarkoittaa kokemuksilla tiettyjen tilanteiden ja tapahtumien henkilökohtaista havaitsemista, kohtaamista ja läpikäymistä. Kokemukset eivät ole ulkoisia asioita. Yhteys yksilölliseen maailmaan syntyy siitä, että tapahtumat tulkitaan kognitiivisesti ja tulkinnat rakentuvat yhteiskunnassa vaikuttavista ideologioista. Moya ei pidä olennaisena asiana kokemuksen teoreettista välittyneisyyttä. Merkittävää on se, että kokemukset sisältävät välittyneessä muodossa kognitiivisen osatekijän. Sen kautta saamme tietoa maailmasta. (Emt., 42–43.)

16 Postpositivismi on positivismin jälkeinen tieteenfilosofinen suuntaus, joka kritisoi sekä itse positivismia että sen virheellisiä sovelluksia ja positivismiin liittyviä väärinkäsityksiä. Postpositivistit katsovat, että ihmisen tieto todellisuudesta ei ole varmaa (positive), vaan se on aina arvelua tai oletusta todellisuuden luonteesta. Tieto ei siis ole pysyvää, vaan alati muuntuvaa.

Postpositivistit pitävät kaikkia tietolähteitä (kokemus, havainto, ajattelu) pätevinä tapoina saada tietoa todellisuudesta. He myös pitävät tietoa aina riippuvaisena tietäjästä. Postpositivistisen tutkijan tiedon intressinä voi olla ymmärtäminen, muutos tai dekonstruktio, ts. tiedon intressi voi olla praktinen tai emansipatorinen.

Huom: Joskus postpositivismiin viitataan rajatumpana tieteenfilosofisena näkemyksenä tai paradigmana. Esimerkiksi Guban (1990) mukaan postpositivismi sitoutuu kriittiseen realismiin ja objektivismiin.

Ks. Phillips, D.C. & Burbules, N.C. (2000). *Postpositivism and Educational Research*. Lanham: Rowman & Littlefield
myös Guba, E.G. 1990. *The Paradigm Dialog*. Newbury Park: Sage

Postpositivistinen identiteetti rakentuu tiettyjen periaatteiden varaan. Moya listaa kaiken kaikkiaan kuusi perusoletusta. Niissä määritellään sosiaalisen kategorioiden luonteenlaatua, kokemusten roolia, kognitiivisten komponenttien asemaa, identiteetin arvoa, identiteetin yhteyttä sosiaaliseen todellisuuteen sekä vastakkaisten näkemysten paikkaa. (Kuusela 2006b, 43.) Realistisen teorian selvin tavoite on tehdä ymmärrettäväksi identiteetin muodostumisen sisältöä, yksilön suhdetta sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön sekä identiteetin muuttumista. Identiteetti on todellakin kognitiivinen konstruktio. Se voi olla oikea tai väärä kuvaus maailmasta, se voi muuttua, sitä pohditaan elämänhistorian kuluessa ja tietyllä tavalla se on yhtenäinen. (Emt., 46.) Oikea ymmärrys kulttuurisen identiteetin luonteesta edellyttää perusteltua episteemistä näkemystä identiteetin poliittisista ja sosiaalisista ulottuvuuksista. Identiteettitutkimuksessa ei ole huomioitu identiteetin sisältöä ympäröivään todellisuuteen ja yksilöllisiin kokemuksiin. (Emt., 55)

Uusimmissa identiteettiteorioissa on tuotu esiin identiteetin luonne toimijoiden konstruoimana rakenteena. Tätä on painotettu konstruktionismissa¹⁷ ja narratiivisessa minäpsykologiassa. Niiden puutteeksi voi laskea, että identiteetin muodostuminen ei ole koskaan sattumanvarainen ja täysin avoin prosessi. Kokemuksille ei voi konstruoida mitä tahansa selitystä, eikä kaikkia identiteettejä voi pitää yhtä legitiimeinä. Identiteetin rakentuminen tapahtuu suhteellisen avoimena määrittelyprosessina. Identiteetin kuvaus ei ole kertomuksena silti mikä tahansa kuvaus. Se viittaa tiettyyn subjektiasemaan tai sosiaaliseen tilanteeseen ja siksi sitä voidaan pitää objektiivisena. Postpositivistiseen realismiin perustuva näkemys identiteetistä sisältää pidemmälle viedyn ymmärryksen identiteetin sosiaalisista ja poliittisista tekijöistä. Näkemys mahdollistaa myös pohdinnan siitä, mikä on huono tai hyvä identiteetti suhteessa vallitsevaan sosiaaliseen ja poliittiseen todellisuuteen. Tällaisia kysymyksiä ei ole huomioitu sosiaalisessa konstruktionismissa, narratiivisessa minäpsykologiassa tai postmodernissa minuusteoriassa. (Kuusela 2006b, 55.)

Realismin näkökulmasta kulttuurin tarkastelun ongelmat kiteytyvät käsitteellisellä tasolla metodologisesti epämääräiseen käsitykseen kulttuurin sisällöstä. Toisin kuin rakenteissa, rooleissa ja instituutiossa, kulttuurisessa todellisuudessa ei ole analyttisiä hahmotuksia. Toisissa suuntauksissa kulttuuri on alkuunpanijan roolissa, toisissa sillä on ulkoinen asema. Kulttuurisen integraation myy-

17 Konstruktionismille voi yleisellä tasolla määritellä viisi tunnusomaista piirteitä. Ensinnäkin tosiasiat ymmärretään riippuvaisiksi siitä kieliyhteisöstä, joka on luonut ja esittänyt ne. Tässä mielessä tosiasiat tekevät ihmisille ymmärrettäviksi heidän elämänsä. Toiseksi ihmiset tuottavat totuutensa kielistä, jotka ovat olemassa tarjolla. Sanat eivät pelkästään kartoita tai kopioi maailmaa, vaan tuottavat maailman havaitsemisen tavan. Kolmanneksi todellisuuden luonne määräytyy kuvausten historiallisen ja kulttuurisen sijainnin mukaan, mikä tarkoittaa myös maailmankatsomusten moninaisuutta. Neljänneksi universaaleja eettisiä periaatteita ei ole olemassa, vaan ne muodostuvat 'kielipeleissä' ja ne hyväksytään sosiaalisissa yhteisöissä. Ja viidenneksi: todellisuutta koskevia väitteitä voidaan tarkastella skeptisesti, sillä aistikokemukset välittyvät kokemusten kielellisen kuvauksen kautta eli aistikokemuksista tiedetään kielen välityksellä, eikä sen ohi ei ole suhdetta todellisuuteen. (Kuusela 2002, 53–54.)

tin purkamiseksi Archer esittää jakoa loogiseen yhdenmukaisuuteen ja kausaaliseen konsensusukseen. Edellinen on ideamaailman, jälkimmäinen ihmisten ominaisuus. Looginen yhdenmukaisuus viittaa kulttuurin osatekijöiden sisäisen yhdenmukaisuuden asteeseen, ja kausaalinen konsensus on yhden ihmisjoukon tuottamaa sosiaalista yhdenmukaisuutta. Erottelu on tärkeää, jotta kulttuurin osatekijöihin ja dynamiikkaan pääsee käsiksi. (Kuusela 2006, 81–82.)

4.6 Merkityksistä

4.6.1 Asenteet

Tilannespesifisyyden merkityksellisyys näkyy selvimmin asennetutkimuksessa. Tärkeä sosiaalipsykologeille on ollut kysymys asenteiden ja käyttäytymisen keskinäisestä suhteesta. Kun yhteiskuntatieteilijät ensimmäisen kerran käyttivät termiä asenne, se viittasi nimenomaan sosiaalisiin asenteisiin. W. I. Thomas, sosiologi Chicagon yliopistosta Meadin ajoilta, piti asennetutkimusta sosiaalipsykologian tärkeimpänä tehtävänä. Thomas ajatteli, että sosiaaliset asenteet olivat kulttuurin subjektiivisia osatekijöitä, joista rakentui tärkeitä yhteisöjen luonteenomaisia piirteitä. (Burr 2004, 33–34.) Symbolisessa interaktionismissa on tärkeä Thomasin teoreemana tunnettu ajatus: "Ne tapahtumat, jotka ihmiset määrittelevät todellisiksi, ovat todellisia seurauksiltaan" eli on eri asia empiirisesti osoittaa jotain tapahtuneeksi ja sitten selittää syy tapahtuneeseen (Merton 1995, 380). Tämä tekee ihmisestä inhimillisen ja sosiaalisen olennon. Merkityksenanto on jatkuva prosessi.

Termillä 'asenne' on individualistinen kaiku. Asenteen ajatellaan olevan jotain yksityistä ja ihmiselle sisäistä. (Burr 2004, 33–34.) Asenteita on pidetty taipumuksina reagoida asioihin tietyllä tavalla. Reaktioihin sisältyivät ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen. Etäännyttiin sosiaalisten asenteiden käsitteestä. Suurin osa asennetutkimuksesta ja -teoriasta keskittyi asenteiden ja käyttäytymisen väliseen suhteeseen ja sen pohtimiseen, pystymmekö ennustamaan ihmisen käyttäytymisen, jos tiedämme hänen asenteensa. Yleisten asenteiden perusteella ei juuri kyetty ennustamaan käyttäytymistä, mitä voi pitää osoituksena siitä, että asenteita ei tule ymmärtää yksityisiksi henkiseksi ominaisuuksiksi. Jotkut teoriat esittivät, että käyttäytymistä voidaan ennustaa, kunhan ensin selvitetään, onko valmiutta tietynlaiseen käyttäytymiseen omaksumiseen ja miten toiset suhtautuvat tähän käyttäytymiseen. Nämä yhdessä synnyttäisivät aikomuksen omaksua kyseinen käyttäytyminen, ja aikomuksen avulla on mahdollista ennustaa käyttäytymistä. Nykyään asenne viittaa yleiseen arvottavaan mielipiteeseen jostakin asiasta, missä määrin asiaa pidetään hyvänä tai pahana, tai miten paljon siitä pidetään tai ei pidetä. (Burr 2004, 143.)

Augustinos ja Walker totesivat jo 1990-luvun puolivälissä, että sosiaalista kognitiota tutkittaessa on keskitytty kognitioon sisällön ja kontekstin kustannuksella. Tutkimus on individualistista, koska se etsii käyttäytymisen syitä ihmisestä. Niin kauan kuin sosiaalinen kognitio pitäytyy yksilötasolla, se ei kykene tarjoamaan selitystä sosiokognitiivisesta kokemuksesta. (Augustinos & Walker 1995, 3–4). Perinteisen asennetutkimuksen piirteinä voidaan pitää dispositiivisuutta eli oletusta, että ihmisellä on yksilöllinen aito asenne, joka saadaan sopivalla mittarilla mitattua. Tällöin sosiaalisuus on ollut asenteiden mittausta häiritsevä ilmiö. Kun dispositiivisuus lähtökohtana todettiin kestävämmäksi, asennetutkimuksesta on pyritty luopumaan ja korostamaan asenteiden sosiaalista luonnetta ja ilmaisemista sosiaalisessa kontekstissa. (Matikainen 2006, 278.) Metodologisen individualismin kritiikkinä on esitetty, että yksilöön pohjautuvat selitykset sisältävät liian vähän rakenteellista tietoa yksilön toimintaympäristöstä. Ihminen toimii tiettyjen rakenteellisten reunaehtojen puitteissa suhteessa muihin toimijoihin ja suhteessa asemaansa sosiaalisessa verkostossa. (Kangas 1995, 84.) Metafora informaatiota käsittelevästä ihmisestä tekee tutkimusotteesta sosiaalisen vain, mikäli käsitelty tieto koskee sosiaalisia objekteja - siis ihmisiä. (Burr 2004, 149).

Yleistetyn toisien näkökulman omaksumalla voi arvioida yhteiskuntamme tai kulttuurimme toimia ja hankkeita. Näin ihminen tulee omaksuneeksi yhteiskunnan itsestään selvinä pidetyt olettamukset ja niistä tulee osa omakuvaa. Kun ilmaise näkemyksen tai omaksuu asenteen, ilmaisee yleistetyn toisen näkemyksen. (Burr 2004, 100.) Laadullisessa asennetutkimuksessa tavoitteena on esitellä haasta-teltavien kannanottoja ja argumentaatiota ja siten etsiä erilaisia asenteita. Lähestymistapa poikkeaa kvantitatiivisesta asennetutkimuksesta, jossa jo etukäteen tiedetään asenteet ja tavoitteena on mitata niitä. Asennekäsitteen käyttöä voidaan perustella sillä, että asenne on teoreettinen konstruktio, joka kuvaa tiettyyn kohteeseen liittyvää arvottamista. Perinteinen asennetutkimus on sivuuttanut kontekstiin liittyvän variaation. (Matikainen 2006, 280.) Oletettavasti asenteissa ilmenevä variaatio ei ole sattumanvaraista, vaan organisoituu tiettyjen syiden, ehtojen tai logiikan pohjalta. (Emt. 2006, 282.) Ihmisen käyttäytymisen merkitys ja selittäminen käy mahdolliseksi vasta, kun sitä tarkastellaan yhteisten sosiaalisten ja kulttuuristen olettamusten ja arvojen kontekstissa. Myös valtasuhteet ja rakenteelliset tekijät pitäisi ottaa huomioon. Länsimaisen yhteiskunnan jäsenet ovat osallisina lukuisissa hierarkioissa ja valtasuhteissa, joten tilanne on ristiriitainen. Samaan aikaan kun pitäisi sopeutua ryhmiin ja totella auktoriteetteja, yksilöä korostava ideologia¹⁸ kehottaa arvostamaan riippumattomuutta ryhmistä ja auktoriteeteista. (Burr 2004, 61.)

18 Individualismin ideologiaan kuuluu ajatus, että jokainen ihmisyksilö on itseisarvoinen olento ja sellaisena häntä on kohdeltava. Toinen individualismin opinkappale on usko autonomiseen ihmiseen, joka viime kädessä itse tekee omat ratkaisunsa. Kolmas individualismin peruspilari on ajatus yksityisyydestä, johon jokaisella on oikeus. (Eskola 1982, 256.)

Konteksti on monitahoinen käsite. Kontekstuaalisuutta voidaan täsmentää analyysitasojen avulla. Doysen mukaan tasoja on yksilön sisäinen taso, yksilöiden välinen taso tai tilanteiden taso, asemien tai ryhmien välisten suhteiden taso sekä ideologinen taso. Kontekstuaalinen asennetutkimus sijoittuu yksilöiden väliselle tai tilanteiden tasolle sekä asenteiden tai ryhmien välisten suhteiden tasolle. Asenteiden kontekstisidonnaisuus tarkoittaa, että asennoituminen on vaihtuvaa ja vaihtelevaa. Subjekti valitsee kulttuurisesti mahdollisista asenteista kulloisenkin tilanteen ja kontekstin mukaisesti. (Matikainen 2006, 282.) Sen sijaan, että yrittäisi ymmärtää ihmistä ja hänen käyttäytymistään tarkastelemalla psyykeä tai sosiaalisten tilanteiden objektiivisia piirteitä ihmisen voi käsitteellistää sosiaalisen maaperän ruokkimaksi. Kasvualustassa maiseman muodostavat yhteiset, käytännön synnyttämät merkitykset ja tilanteenmäärittelyt, sopivan käyttäytymisen normit sekä sosiaaliset asenteet. Tästä näkökulmasta ei ole olemassa ennalta annettua yksilöä. (Burr 2004, 61)

Asenteella on aina subjekti, joka ilmaisee asenteen jostakin positioista. Subjekti viittaa tässä sosiaalisiin positioihin. Toimintakonteksti on sidottu johonkin annettuun positioon. Subjektin käsite ei viittaa johonkin tiettyyn henkilöön vaan sosiaalisiin positioihin. Asenteen subjekti on kontekstisidonnainen käsite. Mielenkiinto kohdistuu toimintakonteksteihin, joiden kautta subjekti ilmaisee asennoitumistaan. Toimintakontekstit jaetaan kahteen osaan. On annettuja toimintakonteksteja, jotka määräytyvät esimerkiksi ammatin, yhteiskunnallisen aseman tai sukupuolen mukaan. Voidaan myös analysoida millaisia itsemäärittelyjä haastateltavat tekevät. Kyse on siitä, mihin toimintakontekstiin asenteen esittäjä itsensä sijoittaa eli väljästi ottaen identiteetin tuottamiseen. Toimintakonteksti on sidottu johonkin annettuun positioon: tietty asennoituminen voi kiinnittyä toimijan sosiaaliseen positioon. (Matikainen 2006, 281.)

Nykyiset asennetukijat ovat tarkkoja siitä, missä olosuhteissa voi olettaa käyttäytymisen ja ilmaistun asenteen riippuvan toisistaan. Tästä esimerkkinä on Fishbeinin ja Ajzenin teoria järkeilystä toiminnasta. Sosiaalinen konteksti tulisi mieltää paikaksi, jossa toiminta merkityksellistyy. Tällöin olisi helpompi ymmärtää inhimillistä toimintaa. (Burr 2004, 35.) Epäilyksiä asenteiden merkityksestä käyttäytymisen tuottajana ruokkii myös Festingerin teoria kognitiivisesta dissonanssista. Festingeriä kiinnosti kognitiivinen johdonmukaisuus eli ajatus, että ihmiset haluavat ajatustensa, tunteittensa ja käyttäytymisensä olevan johdonmukaisia toisiinsa nähden. Kun huomaa ristiriitaisuuden, tuntee olonsa epämukavaksi ja haluaa palauttaa, vaikka se tarkoittaisi asenteen muuttamista. Näistä tutkimuksista voi päätellä, että käyttäytyminen voi yhtä hyvin tuottaa asenteen kuin päinvastoin. Käyttäytyminen ei ole selkeästi suunniteltua ja yksioikoista. Festingerin koehenkilöt joutuivat jälkeenpäin puolustelemaan käyttäytymistään. (Burr 2004, 36.)

Yleistetyn toisen roolin omaksuminen tarkoittaa, että näkee itsensä toisten silmin, mutta kykenee myös näkemään muiden keskinäisen vuorovaikutuksen yleisestä näkökulmasta, ja omaksumaan yleistetyn toisen näkökulman arvioidessaan yhteiskunnan tai kulttuurin toimia. Näin tulee omaksumiseksi yhteiskunnan itsestään selvinä pidetyt olettamukset ja niistä tulee osa omakuvaa. Kun ilmaisee näkemyksen tai omaksuu asenteen, ilmaisee yleistetyn toisen näkemyksen. Mead piti tällaisia asenteita osana ihmisen persoonallisuutta. Yhteiset julkilausumattomat olettamukset ovat osa persoonallisuutta siinä missä sekin, mikä erottaa ihmisen muista. (Burr 2004, 100.) Blumer väittää, että Mead ei ajatellut ihmistä pelkäsi sosiaalisten voimien tuotteeksi. Meadin käsityksen mukaan meitä luonnehtii reflektiivisyys, jota toisen roolin omaksuminen edellyttää. (Emt., 101.)

Sosiaaliset representaatiot¹⁹ ovat arvojen, ajatusten ja käytäntöjen järjestelmä, jolla on kaksi funktiota. Ne luovat järjestystä, jonka avulla yksilöt orientoituvat maailmaan. Ne mahdollistavat kommunikaation antamalla tietyn yhteisön jäsenille koodin, jolla nimetään ja luokitellaan maailmaa, yksilöitä ja historiaa. (Matikainen 2006, 278.) Yleisten asenteiden ja sosiaalisten representaatioiden erona pidetään jaettuja käsityksiä ja eroavaisuuksia. Asennetutkimus on etsinyt yksilöiden välisiä eroja asenteissa, kun taas sosiaalisten representaatioiden tutkimus on etsinyt yhteisesti jaettuja ilmiöitä. Sosiaaliset representaatiot ovat perustaltaan sosiaalisia. Myös retorisessa sosiaalipsykologiassa asenne on sosiaalinen ilmiö. Yksilön katsotaan asettautuvan tiettyihin asenteisiin. Asettautumien ei ole pysyvää, vaan vaihtuu argumentatiivisen kontekstin mukaan. (Emt., 279.)

Leimaaminen on stereotyyppittelyn sosiaalinen vastine, mutta leimaamisen teoria keskittyy seurauksiin, joita leimalla on leimaa kantavalle ihmiselle. Becker (1963) kehitti leimaamisen teorian poikkeavuutta käsitteiden tutkimusten pohjalta. Teoria luetaan symboliseksi interaktionismiksi, koska siinäkin pidetään tärkeänä sosiaalista vuorovaikutusta ja tapahtuman merkityksen muovautumista sosiaalisesti. (Burr 2004, 107.) Leimaaminen on prosessi, johon valtasuhteet suodattuvat. Jotkut ihmiset tai ryhmät kykenevät pakottamaan muut sopeutumaan sääntöihinsä. Becker huomasi, että poliittinen tai taloudellinen valta vaikuttaa siihen, kuka määrittää poikkeavaksi ja millä perustein. Jos yksilö leimataan tavalla tai toisella poikkeavaksi, tuolla identiteetillä on merkitystä kaikessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa muut ovat tietoisia leimasta. Leimatulla ihmisellä on paineita hyväksyä tarjottu identiteetti. Sen torjumiseen on keinoja, mutta leimoista voi myös tulla osa identiteettiä ihmisen määritellessä oman käyttäytymisensä uudelleen. Leimasta tulee suodatin, jonka läpi ihminen tarkastelee mennyttä ja nykyistä käyttäytymistään. Scheff (1969) väittää, että poikkeaviksi leimatut palkitaan leimansa hyväksymisestä, (Burr 2004, 108–109.)

¹⁹ Sosiaalisten representaatioiden tutkimuksen alullepanija Moscovici pitää yksilöihin keskittyvää asenteen käsitettä sosiaalipsykologiassa turhana (Pirttilä-Backman & Helkama 2013, 263).

4.6.2 Attribuutiot

Attribuutiot ovat käyttäytymisen syitä koskevia havaintoja ja selityksiä. Puhutaan sisäisestä ja ulkoisesta attribuutiosta. Sisäisessä attribuutiosta teko selitetään tekijän sisäisten ominaisuuksien avulla. Ulkoisessa attribuutiosta teko selitetään vallitsevasta tilanteesta johtuvaksi. Attribuutioteoria ei ole yhtenäinen, vaan sisältää joukon erilaisia teorioita. Yhdistävä tekijä teorioiden välillä on se, että ihmiset tulkitsevat toisten käyttäytymistä niiden merkitysten pohjalta, joita he toisen käyttäytymiselle antavat ja minkä he olettavat käyttäytymisen syyksi. Näillä tulkinnoilla on tärkeä rooli reagoinnissa toisten käyttäytymiseen (Kelley & Michela 1980, 458.) Attribuutioteoria yhdistää ajattelun rakenteen tunteiden ja toiminnan dynamiikkaan (Weiner 1985, 548). Aikomuksen ja teon yhteensopivuutta punnitaan kahdella tavalla: arvioimalla, onko teko tahallinen vai tahaton ja minkälainen on teon tekijän mielenlaatu. (Schaffer 2006, 141.)

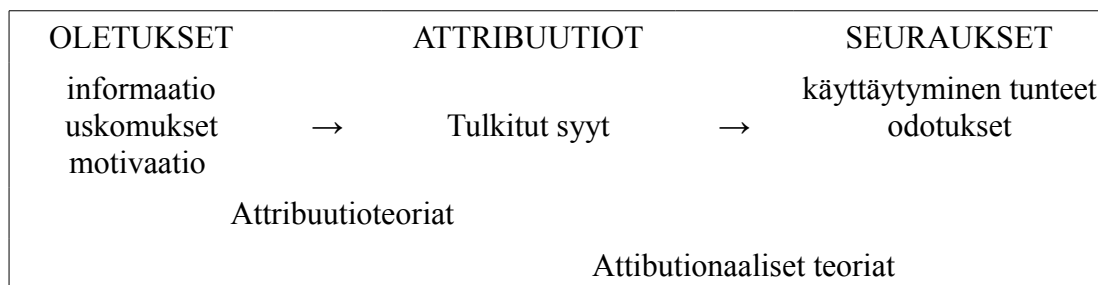
Attribuutioteorian edustajia kiinnostavat ihmisten arkiset päätelmät tapahtumien ja käyttäytymisen syistä, olipa kyse muiden käyttäytymisestä tai omastamme. Tutkimussuuntaa hallitsevat Jonesin ja Davisin (1965) sekä Kelleyn²⁰ (1967) teoriat. Jones ja Davies nojautuvat Fritz Heiderin (1958) tekemään tutkimukseen. Heider väittää, että ihmiset käyttäytyvät kuin naiivit tutkijat, jotka yrittävät ymmärtää tapahtuman syyn ja seurauksen lakien kautta. Jones ja Davis kehittävät toisiaan vastaavien päätelmien teorian. Sen mukaan ihmisillä on tapana ajatella, että aikomukset ja luonteen-aatu selittävät ja vastaavat käyttäytymistä ja tapahtumia. Koska tiedetään, että käyttäytyminen voi aiheutua muistakin tekijöistä kuin luonteenlaadusta, vaikkapa sosiaalisesta paineesta tai halusta näyttää hyvältä toisten silmissä, arvioidaan kolme asiaa: onko käyttäytyminen sosiaalisesti suotavaa, miten epätavalliselta valittu toimintatapa vaikuttaa ja vaikuttaako se havainnoitsijaan vai onko sen tarkoitus vaikuttaa havainnoijaan.

Kelley puolestaan kehitti attribuution yhteisvaihtelumallin. Hän väitti ihmisten päättävän yhden tapahtuman aiheuttavan toisen, mikäli niiden välillä on havaitta-vissa suhde. Tämän päättelyyn tarvitaan tietoa kolmesta käyttäytymiseen liittyvästä seikasta: johdonmukaisuudesta (käyttäytykö asianomainen ihminen vastaavassa tilanteessa yleensä niin), erottuvuudesta (käyttäytykö ihminen yleensä niin erilaisissa tilanteissa) sekä konsensuksesta (reagoisivatko useimmat ihmiset samalla tavalla). Kelleyn teoria ennustaa, että todennäköisimmin päätelemme ihmisen käyttäytymisen

20 Kelleyn kuutio on malli ihmisen tavasta prosessoida tietoa. Havaittua käytöstä selitetään yhdistämällä kolmenlaista tietoa: missä määrin muut käyttäytyvät samoin (consensus), onko käytös aiemman kokemuksen perusteella tyypillistä (consistency) ja missä määrin käytös on erikoista kyseisessä tilanteessa (distinctiveness). Kutakin muuttujaa arvioidaan asteikolla vähän–paljon, joten mahdollisia erilaisia kombinaatioita on kahdeksan. Jos muut eivät käytädy samoin, käytös on aiemmin koetun mukaista ja käytös on tilanteeseen nähden tavanomaista, tällöin sisäiset tekijät oletetaan käytöksen syyksi. Jos taas käytös on muiden käytöksen kaltaista, poikkeaa aiemmasta ja on tilanteeseen nähden erikoista, katsotaan ympäristö syyksi. (Schaffer 2006, 141.)

johtuvan hänen luonteestaan tai persoonallisuudestaan, kun johdonmukaisuus on korkea ja erottuvuus ja konsensus matalia. (Burr 2004, 144–145.)

Kellyn ja Michelan mukaan teoriat voidaan jakaa kahteen eri luokkaan; attribuutioteorioihin ja attributionaalsiin teorioihin (Kuvio 3). Attribuutioteorioissa korostuvat kognitiiviset prosessit eli attribuutiotulkintaa edeltävät tekijät. Attributionaalinen tutkimus painottuu käyttäytymisen dynamiikkaan ja attribuutiotulkintaa seuraaviin kokemuksiin ja käyttäytymiseen. (Kelley & Michela 1980, 458.) Arvioon syiden aiheutumisesta teon tekijästä itsestään vai ulkopuolelta vaikuttaa arvioidun oletettu valta-asema. Jos ihmisen arvioidaan hallitsevan tilannetta tai jos hän on statukseltaan korkealla, ajatellaan syiden johtuvan ihmisestä itsestä. Jos taas häntä pidetään heikkona tai statukseltaan alhaisena, attribuution oletetaan tulevan ulkoapäin. (Kelley & Michela 1980, 459–460.)

Kuvio 4. Attribuutioteorioiden jaottelu, mukaeltu (Kelley & Michela 1980, 459)

Moscovici osoitti, että yhdenkin ihmisen näkemys voi osoittautua merkitseväksi, jos tämä pitäytyy johdonmukaisesti näkemyksessään, mikä saattoi saada vastahankaisen enemmistön omaksumaan vähemmistön näkemyksen. Pohtiessamme jonkun ihmisen näkemyksen oikeellisuutta emme tee sitä tyhjiössä, vaan otamme huomioon, mitä hän on sanonut aiemmin. Tällä on yhtymäkohta Kelley'n attribuution yhteisvaihtelumalliin. Kelley'n mallin etuna muihin attribuutiomalleihin nähden on pidetty kykyä ottaa huomioon ihmisen luontainen tapa kiinnittää huomio siihen, miten joku on aiemmin käyttäytynyt, kun he arvioivat vastaavia ja erilaisia tilanteita. Moscovici Kelley'n tavoin haluaa muistuttaa, että oikeassa elämässä emme koskaan tee arvioitamme historiallisessa tyhjiössä. Yksilöt kykenevät varsin hyvin vastustamaan myös sellaisia sosiaalisia paineita, jotka voisivat aiheuttaa enemmistön kantaan mukautumista. (Burr 2004, 49.)

4.7 Toimijuudesta

4.7.1 Teorioita toimijuudesta

Toimintateoria (action theory) on filosofian osa-alue, joka tutkii prosesseja, jotka saavat ihmisissä aikaan intentionaalista toimintaa. Toiminnan teoria (activity theory) on viitekehys ihmisen toiminnan ja kehitysprosessein tutkimiseen (Marjamäki & Pekkola 2006, 1). Toimijuus puolestaan on yhteisöllisessä toiminnassa syntyvää yksilön identiteettiin ja kulttuuriin malleihin perustuva toimintavalmius (Hakkarainen et. al. 2005, 391). Sosiologiassa toimijuus on keskeinen käsite ja toimijuuden ja rakenteen suhde voidaan ajatella sosiologian peruskysymykseksi. Hänninen uskoo, että sosiaalipsykologiassa taka-alalla ollut toimijuuden käsite nousee keskeisempään asemaan ja että jatkossa tarkastellaan sosiaalisissa konteksteissaan toimivia yksilöitä ja heidän toimintansa ehtoja, seurauksia ja merkityksiä. (Hänninen 2012, 145.)

Yksi toimijuuteen liittyvistä teorioista on Talcot Parsonsin toiminnan voluntaristinen teoria, joka jakoi toiminnan rationaaliseen ja ei-rationaaliseen eli normatiiviseen. Oletuksen mukaan toimija pyrkimyksenä on tehdä tilannetekijät, normit ja omat päämääränsä ja tietonsa nojalla rationaalisia keinoja koskevia valintoja. Toiminta määräytyy aina sekä tilannetekijän että normin mukaan, täydellinen tahdonvapaus ei ole mahdollista. (Heiskala 1995, 91–93.) Parsons tarkasteli sosiaalista toimintaa yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden ja persoonallisuusteorian kautta. Rationaalista on oman edun tavoittelu ja normatiivisessa toiminnassa vaikuttavat sisäistetyt normit ja arvot. Bergerin ja Luckmannin mukaan yksilön ja yhteiskunnan dialektiikka ilmeni kolmena momenttina; ulkoistamisena, objektivoitumisena ja sisäistämisenä. Ulkoistamisessa yksilö siirtää merkityksiään sosiaaliseen todellisuuteen. Sisäistämisessä objektiivisen muodon saaneet inhimilliset merkitykset vaikuttavat takaisin yksilön tietoisuuteen. Individualistisissa teorioissa laiminlyödään yksilön toiminnan ja tietoisuuden sosiaalinen sidonnaisuus, kun taas deterministiset teoriat, joissa yksilö nähdään yksipuolisesti rakenteellisten tekijöiden tuotteena, kohdistavat huomionsa vain sisäistämiseen ja siten dehumanisoivat tutkimansa sosiaalisen todellisuuden. (Berger & Luckmann 1994, 221–222.)

Individualistista näkökulmaa ei voi täysin sivuuttaa, koska yrittäjiä koskeva tutkimus on keskittynyt yrittäjän persoonallisuuden piirteisiin. Ajattelen, että toimijuus ei ole ristiriidassa senkään perusoletuksen kanssa, että yhteiskunta on ennen yksilöä. Yksilö oppii sosialisatioprosesseissa ja kokemustensa kautta pelin säännöt ja voi siten nousta toimijan asemaan. Hänninen viittaa Martiniin kirjoittaessaan ihminen kasvavan toimijaksi kulttuurin ja vuorovaikutuksen muovaamana, ja että

prosessin tuloksena syntyy olento, joka vuorostaan kykenee aktiivisesti vaikuttamaan sosiaalisen tasoon. Toimijuus toteutuu ja kehittyy arjen materiaalisessa ja sosiaalisessa kontekstissa, ja se sisältää kyvyn rationaaliseen ja moraaliseen päätöksentekoon. (Hänninen 2012, 144.)

Klaus Weckroth on katsonut, että ihminen ei reagoi mekaanisesti ympäristön ärsykkeisiin eikä noudata sokeasti yhteiskunnan sääntöjä. Biologiset ja yhteiskunnalliset välttämättömyydet jättävät tilaa valinnan mahdollisuudelle eli toimijuudelle. Weckrothin mielestä juuri toiminta pitäisi määritellä psykologian tutkimuskohteeksi. Sosiaalipsykologisen ulottuvuuden Weckrothin ajatteluun tuo pohdinta siitä, mikä on sosiaalisen todellisuuden merkitys toiminnallisten valintojen muotoutumisessa. Myös Antti Eskola etsi perinteisille deterministisille malleille vaihtoehtoisia tapaa ymmärtää ihmisen toimintaa siten, että käsityksessä yhdistyisi sekä vapaus että determinatio. Ihmisen toiminnan syytä ei pidä etsiä yksilöiden piirteistä, vaan yksilön ja kontekstin välillä toteutuvasta toiminnasta. (Hänninen 2012, 138–139.)

Meadin mukaan toiminta ei ole vain menneisyyden määräämää. Kun minä on täysin kehittynyt, se ei kuitenkaan ole staattinen, vaan muuttuu ryhmässä tapahtuvien muutosten mukaan. Minä ei kuitenkaan muutu vain ryhmän muuttuessa. Subjektiminä, minän aktiivinen ja impulsiivinen puoli, on minää uudistava ja luova puoli, joka reagoi objektiminäämme, minäkuvaamme, Subjektiminän ansiosta uudet käyttäytymisen muodot ilmenevät toiminnassa. Se, mitä teemme, ei koskaan ole täysin sama kuin objektiminämme minäkuva. (Schellenberg 1988, 44–45.) Bergerin ja Luckmannin käsitteellistämistapa tarjosi vaihtoehdon rakennetekijöitä painottavalle tutkimusotteelle korostamalla yksilöiden kykyä muokata ja muuttaa yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintakäytäntöjä. Yksilön ja yhteiskunnan suhde ymmärretään dialektiseksi: yksilö on sekä sosiaalisen maailman tuottaja että samaisen maailman tuote. Yhteiskunnan rakenne on aina toimivien merkityksiä tulkitsvien yksilöiden tuottamaa, ja se säilyy ja muuttuu ainoastaan heidän toimintansa kautta. (Berger & Luckmann 1994, 215-216.)

4.7.2 Toimijan asema ja subjektiviteetti

On kyse toiminnasta, kirjoittaa Klaus Weckroth, kun ihmiset eivät sopeudu, vaan sopeuttavat ympäristön itseensä. Tällöin he eivät pelkästään reagoi ympäristön erilaisiin ärsykkeisiin, vaan pyrkivät ylittämään ne. Sosiaalisten tosiasioiden kantajan lisäksi ihmisestä tulee subjekti, joka tuottaa oman elämänsä tapahtumia ja saa ympäristössä aikaan muutoksia. Subjektina oleminen on keskeinen osa ihmisen elämää. (Weckroth 1988, 19.) Jos ei halua hyväksyä ajatusta yksilöstä ennen yhteiskuntaa

ja sosiaalista, voi päätyä ihmiskäsitykseen, jossa se kuka olemme, muodostuu sosiaalisen vuorovaikutuksen aikana omaksutuista rooleista. Minän samastaminen rooliin onnistuu, mikäli hylätään vastakkainasettelu yksilö–yhteiskunta. Kun sanotaan, että ihmiset tuotetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä, ei tarkoiteta, että sosiaaliset tekijät määräisivät, millainen ihminen on. Sosiaalisesta ympäristöstään riippuva ihmisyksilö ei suinkaan ole vailla omaa tahtoa. (Burr 2004, 85–86.)

Identiteetti ja identiteetin rakentuminen sopivat huonosti analyttisiksi käsitteiksi. Tarvitaan toisia analyttisiä käsitteitä, jotka havainnollistavat identiteetin rakentumisen prosessiluonnetta. Nämä käsitteet ovat toimijan asema, oikeutukset, selviytymisstrategiat ja ryhmätietoisuus. (Alasuutari 2007, 177–178.) Identiteetti edellyttää samastumista johonkin identiteettipositioon ja samastuminen on toimijuuden ilmaus (Saastamoinen 2009, 11). Toimijan asema eli subjektipositio on asema, johon yksilö tai ihmisryhmä on asetettu position haltijana. Yhdellä ihmisellä voi olla monta asemaa hallussaan yhtä aikaa. Tässä mielessä toimijan asema on joustava käsite, se tarkoittaa niitä moninaisia positioita, jotka omaksutaan sosiaalisessa elämässä. Erilaiset toimijan asemat eroavat toisistaan keston, ainutlaatuisuuden, kokonaisvaltaisuuden ja autonomian suhteen. (Alasuutari 2007, 178.) Toimijan asemien kategorisointeja ja kuvauksia voidaan käyttää vallitsevan sosiaalisen järjestyksen oikeuttamiseksi. Luokituksia ja kuvauksia vahvistetaan käyttämällä retorisia strategioita. Parhaiten nämä retoriset strategiat toimivat silloin, kun niiden käyttöä ei tiedosteta. Esimerkiksi eri ammattinimikkeistä käytetään piileviä metaforia. (Emt., 185.) Ammatti voidaan käsittää toimijan asemaksi. Se antaa melko laajan autonomian ja on pitkäkestoinen ja monessa tapauksessa koko-aikainen. Ammatti voi määrittää, paljonko ihmisellä on rahaa käytössään eli ammatti vaikuttaa siten yksilön koko elämään. (Emt., 179.)

Ihmiset voivat vaikuttaa siihen, mille ammattialalle suuntautuvat. Toimijan asemat odottavat kuitenkin kuta kuinkin valmiina, ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin muovaamina. Astuessaan tiettyyn toimijan asemaan ihmiset eivät juuri kykene vaikuttamaan toimintaympäristöönsä eivätkä purkamaan julkisia diskursseja, joilla positiota kuvataan, oikeutetaan, kritisoidaan ja reflektoidaan. (Alasuutari 2007, 185.) *Ammattinimikkeet voivat tukea jotain tiettyä toimijan asemaa silloinkin, kun ne eivät viittaa mihinkään ideologiaan. Antamalla toimijan asemasta myönteisen kuvan ammattinimikkeet osallistuvat tuon aseman oikeuttamiseen ja lisäävät sen arvostusta.* (Emt., 187.) Ihmisen on jotenkin itse ymmärrettävä se toimijan asema, johon heidät sijoitetaan. Ei esimerkiksi riitä, että työntekijä ymmärtää roolinsa. Hänen pitää myös omaksua sellainen asenne ja näkökulma työhönsä, että ne auttavat häntä ainakin sietämään annetut olosuhteet. Silloin puhutaan yksilöllisistä selviytymisstrategioista erittäin laajassa merkityksessä. Ihmisen tulee kehittää sellainen elämän-

asenne, että hän kokee roolinsa mielekkääksi, pystyy säilyttämään itsekunnioituksensa ja integroimaan subjektipositionsa osaksi elämäänsä. (Alasuutari 188–189.)

4.7.3 Toimijuus ja merkitykset

Toimijan aseman määrittelyt eivät ole neutraaleja. Minkä tahansa tilanteen tai toimijan aseman kuvaus on samalla puolueellinen tulkinta, joka muovaa kuvailun kohdetta. Tapa, jolla toimijan asema esitetään ja määritellään muihin asemiin nähden, osallistuu tietoisesti tai tiedostamatta tuon aseman oikeuttamiseen tai kyseenalaistamiseen. Toimijan asemaa voi ajatella rajoitteiden tuojana tai resurssien ja mahdollisuuksien tarjoajana. Ratkaisevaa on, että positio muodostuu sosiaalisten suhteiden verkossa. (Alasuutari 2007, 182–183.) Weckroth korostaa, että ihminen voi toiminnassaan noudattaa erilaisia ”järkiä”, jolloin se, mikä yhdestä näkökulmasta näyttää järjettömältä, voi olla järkevää jostakin toisesta näkökulmasta. Ihminen voi hakea toimintansa juonta toisista ihmisistä, kulttuurisesta elämäntavasta tai yhteisestä toiminnasta, jossa minä lomittuu meihin. Weckrothin käsitteistössä viimeksi mainittu, tieto oman toiminnan asettamisesta yhteisen toiminnan osaksi, tekee subjektista persoonallisuuden. (Hänninen 2012, 138.) Eskola esittää, että ihmiset ottavat erilaisten logiikkojen mukaisesti toiminnassaan huomioon tuntemiaan lainalaisuuksia ja sääntöjä.

Vesala kirjoitti, että sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä on pitkään käydy kiistaa siitä, tulisiko ihmiset nähdä oman toimintansa ja elämänsä ohjaajina (toimijuus, agency) vai selittyvätkö heidän tekonsa ja hyvinvointinsa heitä ympäröivistä rakenteista käsin (rakenne, structure). Vesala totesi sosiaalipsykologian valtavirran edustaneen jälkimmäistä näkemystä korostaessaan tilannetekijöiden ja sosiaalisen ympäristön vaikutusta yksilöön. Yrittäjäyyttä tutkinut Vesala hyödynsi omassa työssään kehysanalyyttistä lähestymistapaa pyrkiessään osoittamaan, että toimijuutta käsittelevät sosiaalipsykologiset teoriat ja lähestymistavat auttavat hahmottamaan relationistisen näkökulman, jossa toimijuus on yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä välissä suhteissa määrittyvä ja rakentuva asia. (Vesala 2012, 180.) Vesala lainaa Albert Banduraa kirjoittaen toimijuudessa olevan kyse siitä, että itseensä ja ympäristöönsä aikomuksellisesti vaikuttamalla yksilö panee asioita tapahtumaan. Toimijuuden versiot voivat olla individualistisia ja relationalistisia. Individualistisessa ajattelussa toimeenpanokyky nousee yksilöstä ja toimija on omalla asiallaan. Relationistisessa katsannossa sen sijaan yksilön toimijuus ja sen rakentuminen perustuvat yksilön ja hänen ympäristönsä välisiin suhteisiin. (Emt. 181.) Olosuhteet rakentuvat sosiaalisissa rakenteissa yksilöllisesti kunkin henkilökohtaisessa elämässä kohtaamien rajoitusten ja mahdollisuuksien mukaan ja ihmisillä on käsitys itselleen mahdollisista projekteista (Jayawarna et. al. 2011, 37).

Muistutettakoon vielä, että realistinen sosiaalitutkimus nojaa sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuuden ajatukseen. Holismin ja individualismin ristiriitaa yhteiskuntarakenteen ja toimivan yksilön ensisijaisuudesta voisi helpottaa kumoamalla niiden yhteisen väärän käsityksen erillisten maailmojen olemassaolosta. Holismin ja individualismin virheellinen mikro-makrokäsitys tulisi korvata ilmiöiden emergenttien ominaisuuksien tarkastelulla. Realistille ei ole erillistä mikrotasoista elämaailmaa, vaan mikro ja makro ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Olennaista ei ole makro- ja mikrotason ero, vaan systeemisen ja sosiaalisen välinen ero. Kyse on kahdesta laadullisesti erilaisesta aspektista, sosiaalinen ja systeemien toiminta tai toiminta ja sen ympäristö, jotka ovat ontologisesti erilaisia entiteettejä. Ihmisiä ja yhteiskunnan osia pidetään kausaalisesti yhteen kietoutuvina, mutta laadullisesti erilaisina. Kyse on yhteispelistä, ei tunkeutumisesta. Toimijan ja rakenteen tasolla ilmeneviä laadullisesti erilaisia ominaisuuksia ei voi palauttaa toisiinsa. (Mäntysaari 2006, 152–153.)

4.7.4 Selviytymisstrategiat ja kategoriat

Kehitys riippuu myös luonnollisesta kyvystämme etsiä merkityksiä tapahtumille, tulkita niitä. Tämä ei kuitenkaan vielä riitä ihmismielen kuvaamiseksi symbolisen vuorovaikutuksen käsittein. (Burr 2004, 73–75.) Weckrothin mielestä toiminnan ja sosiaalisen todellisuuden suhde on niin monimuotoinen, että sen kuvaaminen yhdellä käsitteellä, esimerkiksi sosialisatiolla, johtaa harhaan. Yhdellä tasolla sosiaalinen todellisuus on pelkkä ulkoinen pakko, johon on tavalla tai toisella sopeuttava. Tiedyt yhteiskunnalliset lainalaisuudet määräävät yksilön toimintaa ja tätä tasoa on selvintä nimittää yhteiskunnalliseksi. Toisella tasolla on kyse toiminnan ja kulttuurin suhteesta. Paitsi että kulttuuri vaikuttaa siihen, mitä kieltä ihmiset puhuvat, minkälaisia sääntöjä noudattavat ja minkälaisia asenteita omaksuvat, kulttuuri vaikuttaa myös psyykkiseen toimintaan. Ajattelua ja havaitsemista on pidetty ihmisen muuttumattomana psyykkisenä toimintana, ei ole olemassa erilaisia tapoja ajatella, on vain eri taseisia tapoja. Esineitä ja asioita voidaan kuitenkin ryhmitellä järkevästi monin eri perustein ja sama pätee havaintoihin. Kyse voi olla myös toiminnan ja toisten ihmisten toiminnan suhteesta, mikä voi olla merkityksellisempi kuin on osattu ajatella. Weckroth käyttää esimerkkinä juopon parannusta: se voi sekoittaa toisen perheenjäsenen konseptit kokonaan. Sosiaalinen todellisuus vaikuttaa toimintaan kohteiden kautta. Kyse on tilanteista, joissa toiminta kytkeytyy konkreettisiin esineisiin. Esineellinen tekeminen edellyttää suorittamisen sopeuttamista kulloisenkin esineen ominaisuuksiin. Jokainen näistä neljästä vuorovaikutusmuodosta voi toimia praktisen toiminnan ”juonen” lähteenä. Tapa, jolla ne sen tekevät, muistuttaa paikka paikoin tapaa, jolla kohtalo ja sattuma määräävät toimintojen valintaa. (Weckroth 1988, 75 - 80.) Kun yhteis-

kunnalliset pakot alkavat jäsentää yksilön elämää, voidaan puhua subjektin liittymisestä tai kasvamisesta yhteiskunnalliseen identiteettiin. Toiminnan juoni on tällöin esimerkiksi ”kunnan kansalaisena” olemisessa, lakien, normien ja käyttäytymissääntöjen noudattamisessa. Kulttuuri tarjoaa elämäntavan kautta ratkaisun toimintojen välisten valintojen ongelmiin: teen jotain määrättyä, koska kaikki muutkin tekevät. (Weckroth 1988, 80.)

Hänninen kirjoittaa Ulrich Beckin esittäneen, että aikamme yksilöityneessä yhteiskunnassa ihmiset joutuvat yhä useammin ratkomaan yhteiskunnalliselta tasolta juontuvia ongelmia henkilökohtaisella tasolla, omilla valinnoillaan ja selviytymiskeinoillaan. (Hänninen 2012, 145.) Selviämistrategioilla on sosiaalinen alkuperä. Yksilö käyttää hyväkseen diskursseja, joilla toimijan asemia oikeutetaan ja kritisoidaan. Toisaalta selviytymistrategiat myös vaikuttavat diskursseihin, sillä strategioista viestitään muille. Toisille viestitty strategia vaikuttaa julkisiin keskusteluihin: se avaa uuden näkökulman jonkin toimijan aseman ymmärtämiseen. (Alasuutari 2007, 190–191.) Yleensä ne toimijan asemat, joihin ihmiset kuuluvat, luovat heille ajan myötä yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja ryhmätietoisuutta. Sosiaalisin organisaation makrotasolla tämä pätee erityisesti silloin, kun asema ei ole erityisen kadehdittava, koska silloin ihmiset huomaavat, että liittämällä voimansa yhteen he voivat puolustaa itseään ja mahdollisesti myös parantaa asemaansa. (Eml., 193.)

Selviytymistrategiaa pitäisi peilata sosiaaliseen pikemminkin kuin sisäisiin ominaisuuksiin, eli siis mieluummin opittuihin ja tuttuihin malleihin ja totuttuihin toimintatapoihin. Yrittäjyyden kontekstissa pakkoyrittäjyys voisi olla esimerkki strategista, jolla ihminen joutuu sopeuttamaan toimintaansa yhteiskunnan tason ongelmiin.

5 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

5.1 Kvantitatiivinen tutkimus

Tutkimusmenetelmän valinta on helppo tehtävä. Sen jälkeen pitää vain keksiä menetelmään sopiva tutkimusongelma. Oppikirjojen ideaalitulanteessa sopivan tutkimusotteen määrää tutkimusongelma. Toisaalta kiinnostuksen kohde voi olla sellainen, että on perusteltua hyödyntää olemassa olevia aineistoja ja tällöin on perehdyttävä aineistoon sen varmistamiseksi, että sen avulla on mahdollista saada vastaus tutkimuskysymykseen. Halusin tehdä kvantitatiivisen tutkimuksen ja koska arvioin riittävän aineiston keräämisen työlääksi itse hankkia, etsin valmiita määrällisiä aineistoja. Tutkimusongelma oli siinä vaiheessa määritelty kiinnostuksen kohteen tasolla. Tiesin, että kompromisseja ja valintoja tulee eteen, mutta ajattelin siitä muodostuvan monella tapaa opettavainen tutkimusmatka. Tilastollisten menetelmien vaikeutena on, että niiden soveltamiseen ei ole aina järjestelmällisiä sääntöjä. Tutkimusongelman ratkaisemiseen ei välttämättä ole yhtä parasta menetelmää, vaan tarjolla on vaihtoehtoisia menetelmiä. (Nummenmaa 2007, 15.) Toisaalta valmis aineisto saattaa asettaa rajoituksia analyysimenetelmien valinnalle, koska ne asettavat vaatimuksia muuttujien ominaisuuksille. Niinpä soveltuvan analyysimenetelmän valinta edellyttää aineistoon tutustumista.

Kvantitatiivisessa analyysissä argumentoidaan lukujen ja niiden välisten systemaattisten, keskimääräisten tilastollisten yhteyksien avulla (Alasuutari 2011, 37). Sosiaalitieteissä tutkimuksessa käytetään nimityksiä riippumaton ja riippuva muuttuja, kun viitataan muuttujien oletettuihin vaikutuksiin. Korrelatiivisessa tutkimuksessa pyritään löytämään näyttöä ilmiöiden välisistä yhteyksistä, miten joku tietty asia tai ominaisuus voisi vaikuttaa jonkun toisen asian ilmenemiseen. Tutkija ei voi manipuloida mitattavaan ominaisuuteen vaikuttavaa muuttujaa ja siksi korrelatiivisessa tutkimuksessa ei voi tehdä päätelmiä kausaalisuudesta. (Nummenmaa 2004, 26–27.)

Lomaketutkimuksessa esioletuksena on usein, että havaintoyksikkönä on yksilö ja selittäminen perustuu yksilöä kuvaavien muuttujien tilastollisiin suhteisiin. Taustalla on halu etsiä käyttäytymistä kausaalisesti kuvaavia tekijöitä. Selittäviksi muuttujiksi valitaan yksilön pysyvät ominaisuudet ja selitettäväksi yksilön käyttäytymistä kuvaavat muuttujat. Tuntuu loogiselta selittää vaikkapa sukupuolella tapaa käyttäytyä. Sukupuoli on myös sosiaalinen ja kulttuurinen kategoria. (Alasuutari 2011, 203–204.) Alasuutari toteaa kuitenkin, että sukupuoli-identiteetin sosiaalisen konstruoinnin näkökulmasta sukupuolen ja jonkin käyttäytymismallin välinen suhde ei ole kausaalinen vaan pikemminkin merkityssuhde, yksi sosiaaliseen sukupuoleen kytkeytyneistä identiteetin symboleista

ja ilmaisemisen muodoista. Merkityssuhde kuitenkin näyttäytyy tilastollisessa analyysissä muodollisena kausaalisuhteena. (Emt., 204.) Tilastolliset menetelmät eivät kykene erottamaan syytä ja vaikutusta toisistaan, mutta niiden ei tarvitsekaan, sitä varten on tutkija. Tutkijan pitää ratkaista, minkä muuttujan laittaa analyysissään riippuvaksi ja minkä riippumattomaksi. Valinta tehdään muuttujien mittaamien ominaisuuksien kausaalista suhdetta koskevan teorian perusteella. Tilastollista kausaalimallia tekevän sosiaalitieteilijän on ratkaistava, riippuuko sukupuoli asuinpaikasta vai toisin päin. (Töttö 2006, 67.)

Sosiaaliset ilmiöt redusoidaan yksilötasolle ja esimerkiksi instituutiot, sosiaali- ja luokkarakenne tai sosiaalinen ryhmä ovat olemassa vain jäsenilleen ominaisina taustamuuttujien kombinaatioina. Kun yksilömuuttujia käytetään kriteereinä, voidaan nämä jäsenryhmät määrittää ja käyttää taas yksilön toimintaa selittävänä tekijänä. Toimijoiden keskinäisen vuorovaikutuksen rakenteelliset, eivät yksilö- ja tilannesidonnaiset piirteet jäävät tarkastelun ulkopuolelle metodisten rajoitusten vuoksi. Yksilön käyttäminen havaintoyksikkönä johtaa siihen, että yleistettävyyttä suhteessa väestöön ei voi saavuttaa suhteessa yksilön toiminnan tilannesidonnaiseen variaatioon. Vastaaja voi joutua itse arvioimaan, miten hän tavallisesti toimii. (Alasuutari 2011, 204.)

Realistit ajattelevat, että se mitä maailmassa tapahtuu, havaittiin tapahtuma tai ei, on yleensä useamman kausaalisen mekanismin yhteisvaikutusta. (Kuusela 2006, 61.) Kausaalisissa mekanismeissa syyn ja vaikutuksen suhde on sisäinen ja välttämätön. Monet loogisina välttämättömyyksinä pidetyt sanojen väliset merkityssuhteet ovat alkujaan olleet teoreettiseen tietoon nojaavia käsitteellisiä suhteista, jotka ovat muuttuneet määritelmällisiksi tiedon muututtua itsestäänselvyydeksi. (Emt, 58–59.) Realistinen selitysmalli sisältää kolme perusaskelta: mahdollisen selitysmallin olettamisen, näytön kokoamisen mallin puolesta tai sitä vastaan ja vaihtoehtojen eliminoimisen. Realisti on tyytyväinen, kun oletettu mekanismi kykenee selittämään ilmiön, perusteet mekanismin olemassa oloon ovat hyvät eikä toista yhtä hyvää vaihtoehtoa tunneta. Mekanismit ovat todellisuuden rakenteeseen sisältyviä mahdollisuuksia, jotka voi suotuisissa olosuhteissa havaita. (Emt., 54–55.)

5.2 Valmis aineisto

Koska halusin tutkia ihmisen kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan, oli tarkoituksenmukaista ja taloudellisesti järkevää etsiä valmista aineistoa, jossa otos edustaisi koko väestöä. Valmista aineistoa käyttäessään joutuu luonnollisesti toimimaan aineiston ehdoilla eli on hyväksyttävä se, että kyselyn rakenne on tehty jonkun muun kriteerin pohjalta kuin mitä oma tiedonintressi on. Löysin kuitenkin aineiston, jonka uskoin tarjoavan kaipaamiani tietoja. Pidin myös mielenkiintoisena haasteena

opetella hyödyntämään aineistoa, jota ei ole kerätty juuri minun tarpeisiini. En myöskään usko, että olisin onnistunut laatimaan riittävän hyvää lomaketta tai tavoittamaan vastaavan kokoista vastaajajoukkoa. Valmis aineisto antoi myös mahdollisuuden vertailuun maiden välillä, mikä tarjosi mahdollisuuden sosialisointi- ja tertiääriseen tason (ks. s. 31) vaikutusten tutkimiseen.

Tutkimuksen kvantitatiivisena aineistona on Flash Eurobarometri 354. Aineiston alkuperäisarkisto on GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften Saksassa ja GESIS:n aineistoluettelosta (GESIS DBK) löytyi ZA5789 Flash Eurobarometri 354: Entrepreneurship in the EU and Beyond 2012 -aineisto, tälläkin hetkellä viimeisin, jossa on tarkasteltu yrittäjyyttä. Aineisto on hankittu rekisteröitymällä GESIS ZACAT -verkkopalvelun käyttäjäksi.

Flash Eurobarometrit ovat suppeahkoja kyselytutkimuksia, jotka täydentävät vakio- ja kyselyeurobarometreja. Kyselyjä tehdään ajankohtaisista teemoista. Aineistot kerätään yleensä puhelin- kyselyinä Euroopan unionin jäsenmaiden 15 vuotta täyttäneestä väestöstä edustavasta otoksesta. Normaali otoskoko kussakin maassa on 500–1000 henkilöä. Tässä Eurobarometrissa on selvitetty yrittäjyyttä koskevia mielipiteitä 42 maassa, joista tutkimukseeni olen ottanut Suomen lisäksi Saksan ja Viron osuudet aineistosta. Aineisto on kerätty kesällä 2012. Vastaajia on Suomessa ollut 1000, Saksassa 1001 ja Virossa 1009. Edellinen vastaava Flash on tehty joulukuussa 2009. Tuolloin kyselyssä oli mukana 36 maata. Kyselyn kysymykset pidetään pääsääntöisesti samanlaisina ja vuoden 2009 kyselyä on kuvattu Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston sivuilla²¹ seuraavasti:

Aluksi vastaajilta kysyttiin, haluaisivatko he itse olla mieluummin työntekijöitä vai työllistää itse itsensä ja jatkokysymyksenä tiedusteltiin vielä perusteluita. Edelleen kartoitettiin, olisiko vastaajilla mahdollisuutta olla itsenäisiä ammatinharjoittajia seuraavan viiden vuoden aikana. Väitelauseiden avulla tiedusteltiin vastaajien mielipiteitä koulutuksen ja yrittäjyyden suhteesta sekä yrittäjyyden yhteiskunnallisista vaikutuksista. Yrityksen perustamiseen liittyen kysyttiin, ovatko vastaajat koskaan perustaneet tai olleet aikeissa perustaa omaa yritystä. Jos vastaus oli kieltävä, kysyttiin, oliko ajatus koskaan käynyt mielessä, ajattelivatko vastaajat parhaillaan yrityksen perustamista tai olivatko he tehneet jotakin yrityksen perustamiseksi, mutta luopuneet ajatuksesta. Myös vastaajilta, jotka olivat jo perustaneet tai olivat perustamassa yritystä, kysyttiin tarkentavia kysymyksiä. Lisäksi kysyttiin, mitkä olivat tärkeimpiä yrityksen perustamiseen vaikuttaneita tekijöitä, oliko yrityksen

21 Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto ei enää arkistoi Flash EB -aineistoja, vaan arkistoinnista vastaa Saksan data-arkisto GESIS. Viimeinen vastaava sarjakuvaus Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston verkkosivuilla on FSD2700 Flash Eurobarometri 283: yrittäjyys EU:ssa ja sen ulkopuolella, joulukuu 2009. GESIS-arkiston Flash Barometer -sivusto sisältää listan kaikista kerätyistä aineistoista, peruskuvailutiedot, englanninkielisen kyselylomakkeen, ja tiedot aineistojen saatavuudesta.

perustaminen ennemmin tilaisuuteen tarttumista vai pakon sanelemaa. Käsityksiä yrityksen perustamiseen liittyvistä vaikeuksista ja riskeistä tutkittiin muutamilla väittämillä. Vastaajat arvioivat myös hankaloittavatko esimerkiksi taloudellisen tuen puute, monimutkainen hallinto tai vähäinen tieto oman yrityksen perustamista sekä pitäisikö epäonnistuneille yrittäjille antaa uusi tilaisuus. Vastaajat kertoivat myös, mitä he tekisivät, jos saisivat yllättäen 100 000 euron perinnön.

Valitsin tämän yllä olevan kuvauksen perusteella Flash Eurobarometrin aineistoksi työhöni. Kun kävi ilmi, että aineistoa ei enää ollut mahdollista saada Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston kautta, vaan se tuli hankkia Saksan data-arkistosta, rekisteröidyin GESIS:n käyttäjäksi saadakseni aineiston käyttööni. Kun havaitsin, että uudempi aineisto vuodelta 2012 oli tarjolla, latsin sen. Vertasin vuosien 2009 ja 2012 kysymyksiä keskenään ja totesin niiden olevan pääosin samanlaiset. Koska kyseessä oli valmis aineisto, varauduin siihen, että tutkimuskysymys muokkautuu aineiston ehdoilla. Aineistoa kuvaamalla johdattelen lukijaa kulkemaani polkua pitkin ja siten yritän tehdä ymmärrettäväksi tutkimuskysymyksen muotoutumisen sellaiseksi kuin mitä muotoutui. Etsin ne muuttujat, joilla tämä aineisto voi tarjota vastauksia minua kiinnostaviin asioihin ja näkökulmaan, ja joita voi verrata niihin havaintoihin, jotka on tuotu esille esittelemissäni aiemmissa tutkimuksissa.

Vasta aineiston saatuani pystyin arvioimaan sen soveltuvuutta tutkimukseeni. Alun epätoivon jälkeen paremmin aineistoon tutustuttuani koin jo iloa ja tyydytystä oppiessani käsittelemään aineistoa ja keksimään ratkaisuja keruulomakkeen rakenteen antamiin haasteisiin. Aineistossani Suomen tuhannesta vastaajasta yrittäjiä on 8 %, mutta vastaajista lähes 23 % kuitenkin haluaisi olla yrittäjä. Miksi kaikki halukkaat eivät ole ryhtyneet yrittäjäksi? Toisaalta aineiston yrittäjistä kaikki eivät haluaisi olla yrittäjä. Ovatko he pakkoyrittäjiä eli niitä, joiden yrittäjäksi ryhtymispäätöksen takana on imun sijaan ollut työntö. Onko tarpeen tavoittaa tai erotella pakkoyrittäjät ja ennen kaikkea: onko moinen luokittelu ylipäättään tarpeen ja tarkoituksenmukaista maailmassa, jossa yleensä vasta jälkeenpäin luomme koherentin kertomuksen menneestä elämästämme ja osaamme kulloisenakin hetkenä sanoa, mikä merkitys milläkin asialla on.

5.3 Vertaileva tutkimus

Vertailen sosiaalisen identiteetin erilaisten osatekijöiden vaikutusta halukkuuteen kuulua yrittäjien ryhmään ja omaksua yrittäjämäinen identiteetti. Vertaan ryhmiä, jotka muodostetaan vastaajan todellisen ja vastaajan toivoman ammattiaseman perusteella. Kulttuurin merkityksen ja kulttuurisen ulottuvuuden identiteetin rakentumisessa saan mukaan vertailemalla valitsemiani maita keskenään. Maiden valinnassa en ole kiinnittänyt huomiota kulttuuriin siinä mielessä, että olisin esimerkiksi

pyrkinyt valitsemaan kulttuurisesti täysin toisistaan poikkeavia maita, vaikka siihenkin aineisto olisi tarjonnut mahdollisuuden²². Hofstelen vuoden 1980 kansallisessa vertailussa individualismiksi-kollektivismi-akselilla Saksan saama pistemäärä oli 67 ja Suomen 63 maksimipistemäärän ollessa 100 (Smith 2012, 504–505.) eli ainakaan siinä suhteessa maiden välillä ei ole suurta kulttuurieroja. Tulos on tosin 35 vuotta vanha. Viroa ei tuolloin ollut, joten se ei ollut vertailussa mukana. Myös lukemani aikaisemmat tutkimukset vaikuttivat maiden valintaan. Siitä syystä valitsin Saksan mukaan. Viro puolestaan valikoitui mukaan, koska se on Suomen naapurivaltio ja itsenäisenä nuori. Lisäksi Suomessa käytävässä yrittäjyysdiskurssissa Viro on usein vertailukohtana.

5.4 Luotettavuus

Luotettavuuden mittarit määrällisessä tutkimuksessa ovat validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetilla viitataan tutkimuksen pätevyyteen, mittarin kykyyn mitata sitä, mitä oli tarkoitus. Reliabiliteetti eli mittarin tai menetelmän luotettavuus viittaa mittausten toistettavuuteen ja miten hyvin kyetään tuottamaan ei-sattumanvaraisia ja yleistäviä tutkimustuloksia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 226–227.) Toisin sanoen käsitteellä tarkoitetaan tutkimusmenetelmän ja käytettyjen mittareiden kykyä saavuttaa tarkoitettuja tuloksia. Edustavuus merkitsee sitä, että otoksessa on samoja ominaisuuksia ja samassa suhteessa kuin perusjoukossa. Otoksen perusteella lasketuissa tunnusluvuissa on otantavirhettä, jos perusjoukkoa koskevat päätökset tehdään perusjoukon osajoukon perusteella. (Jyrinki 1974, 29.)

Validiteettia arvioitaessa mietitään, kuinka hyvin tutkimusote ja käytetyt menetelmät sopivat tutkimusongelman käsittelyyn - tutkitaanko sitä mitä oli tarkoitus. Looginen validiteetti eli koettu validiteetti koskee koko tutkimusta: tuntuvatko tulokset oikeilta. Ulkoinen validiteetti kiinnostaa, kun pohditaan kvantitatiivisen tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä. Tutkimukseni tulokset pätevät otoksessa eli siinä joukossa, missä tutkimus on tehty. Ulkoisen validiteetin heikkouteen saattavat vaikuttaa monet tekijät, kuten esimerkiksi tutkittavan kohteen valinta. Valinta on vain perusjoukkoon nähden, jolloin tutkittavat edustavat vain jotakin osaa perusjoukosta. Sisäinen validiteetti määrällisessä tutkimuksessa tarkoittaa sen pohtimista, aiheutuvatko tutkimuksen tulokset tai muuttujien väliset erot niistä tekijöistä, joiden oletettiin vaikuttavan.

22 Kyselyssä mukana olleet maat: Austria (AT); Beijing (CN-11); Belgium (BE); Brazil (BR); Bulgaria (BG); China (CN), Beijing, Shanghai and eight province capitals; Croatia (HR); Cyprus (CY); Czech Republic (CZ); Delhi (IN-DL); Denmark (DK); Estonia (EE); Finland (FI); France (FR); Germany (DE); Greece (GR); Hungary (HU); Iceland (IS); India (IN), National Capital Territory, four state capitals and one state metropolis (largest city); Ireland (IE); Italy (IT); Japan (JP); Korea, Republic of (KR); Latvia (LV); Lithuania (LT); Luxembourg (LU); Malta (MT); Netherlands (NL); Norway (NO); Poland (PL); Portugal (PT); Romania (RO); Russian Federation (RU); Shanghai (CN-31); Slovakia (SK); Slovenia (SI); Spain (ES); Sweden (SE); Switzerland (CH); Turkey (TR); United Kingdom (GB); United States (US)

Kun tukija haluaa tietoa syistä, jotka vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen, paljastuvat strukturoidun kysely- ja haastattelumenetelmän rajalliset mahdollisuudet. Syyt käyttäytymiseen voivat olla niin syvällä, että vastaaja tiedostaa ne vain osittain tai ei lainkaan. Myös valmiudet ilmaista käyttäytymisen syitä vaihtelevat. Vaikeudet voidaan luokitella kahdeksaan vastaajakategoriaan. On ihmisiä, jotka tietävät syyn käyttäytymiseensä ja haluavat kertoa ne, antavat väärät vastaukset, kieltäytyvät ilmaisemasta syitä tai eivät tiedä, miten ilmaista ne. Sitten on ihmisiä, jotka eivät tiedä syitä omaan käyttäytymiseensä ja he joko luulevat tietävänsä ne ja kertovat ne, teeskentelevät tietävänsä ne ja valehtelevat, eivät sano mitään tai eivät osaa ilmaista tietämättömyyttään. (Jyrinki 1974, 68–69.)

Validius on pitkälti arvioimiskysymys. Muuttujien operationalisoinnista voi perustellusti olla erilaisia mielipiteitä. Teoreettiset käsitteet ja niitä vastaavat empiiriset indikaattorit voivat vastata toisiinsa hyvin tai huonosti. Vastaavuudessa on kyse teoreettisen käsitteen operationalisoinnista eli käsitteellisestä validiteetista. Käsitteen onnistunut operationalisointi vaatii laajaa ja syvällistä perehtymistä aiheesta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen ja operationalisointi voidaan ymmärtää jonkin käsitteen muuntamiseksi operaatioiden tasolle. (Jokivuori & Hietala 10.) Sekundaariaineistoa käyttäessäni teoreettisen käsitteen operationalisoinnin ovat jo kertaalleen tehneet muut ja päätyneet tiettyihin kysymyksiin. Omaksi pohdittavakseni jäi operationalisoinnin sopivuus ja palautus omiin käsitteisiini. Puntaroin kysyttyjen kysymysten sanamuotoa suomeksi ja englanniksi ja mietin, mitä kysymyksen laatija on tarkoittanut. Mietin myös, miten vastaajat ovat kysymyksen ymmärtäneet. Päädyin siihen, että tutkimuksessani halukkuus olla yrittäjä pitää sisällään ulkoisen ja sisäisen yrittäjyyden ulottuvuudet. Sen pohjalta tein omat operationalisointini. Joku toinen olisi saattanut päätyä erilaiseen ratkaisuun, ovathan käytetyt käsitteet, niin yrittäjyys kuin identiteettikin, varsin monitahoisia.

5.5 Tutkimusprosessi ja analyysimenetelmän valinta

Tutkimusprosessin ensimmäisenä vaiheena oli aineistoon perehtyminen kyselylomakkeen²³ avulla. Tutkimustyössä käytetty menetelmä ei itsessään johda tietoon, vaan menetelmä on valittava sen mukaan, millaista tietoa haluaa (Jokivuori & Hietala 2007, 11). Olin kiinnostunut ilmiöiden välisistä suhteista eli siitä, mistä eri tekijöistä tutkimuskysymykseni ilmiö on riippuvainen. Ennen käyttökelpoisen analyysimenetelmän valintaa on mietittävä, millaiset analyysimenetelmä käytettävissä oleva aineisto mahdollistaa (Jokivuori & Hietala, 2007, 12). Koska halusin tutkia useita tekijöitä,

23 Kyselylomakkeeseen voi tutustua www.gesis.org -sivuston kautta selaamalla tunnuksella ZA5789 – Data & Documents - Questionnaires tai suoraan linkistä <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=5789&search=&search2=&DB=e&tab=0¬abs=&nf=1&af=&ll=10> ja sitten valitsemalla kieliversio.

valittavaksi tuli jokin monimuuttujamenetelmä. Kyselylomake paljasti kyselyn rakenteen ja osoitti, mitä ehtoja ja rajoituksia muuttujat asettavat analyysimenetelmän valinnassa. Muuttuja, joka mielestäni kuvasi kohteena olevaa ilmiötä, oli kategorinen. Muuttujan laadusta seurasi, että analyysimenetelmistä kysymykseen tulee logistinen regressioanalyysi. Mutta vain osa kysymyksistä oli kysytty kaikilta vastaajilta, ja kadon välttämiseksi regressioanalyysiin mukaan otettavien muuttujien tuli olla sellaisia kysymyksiä, jotka oli kysytty kaikilta.

Logististen mallien suurin ero tai etu lineaarisiin verrattuna on se, että ne tekevät huomattavasti vähemmän oletuksia kuin lineaariset mallit. Ensinnäkin logistinen regressiomalli ei tee oletuksia mallissa käytettyjen muuttujien jakaumista. Se ei myöskään tee mitään oletuksia muuttujien välisten yhteyksien tyypistä. Logististen mallien oletuksista tärkein on, että selitettävä muuttuja on kaksi- tai useampiluokkainen. Selitettävät muuttujat voivat olla käytännössä millaisia hyvänsä, eli myös kategoriset selittävät muuttujat ovat sallittuja. Mutta kuten lineaarisessa myös logistisessa regressiossa oletetaan, että selittävät muuttujat eivät korreloi keskenään. (Nummenmaa 2004, 319–320.)

Tarkentavia jatkokysymyksiä oli tehty pääkysymyksestä ja siihen annetusta vastauksesta riippuen erilaisille osajoukoille. Näitä kysymyksiä ei voinut ottaa mukaan logistiseen regressioon. Jotta olisi mahdollista hyödyntää tutkimuksessa myös jatkokysymyksiä, tein aineistosta nelikentän jatkokysymysten määrittämien osajoukkojen mukaisesti eli tosiasiallisen ammattiaseman (yrittäjä kyllä/ei) ja preferoidun ammattiaseman avulla (haluaisin olla yrittäjä kyllä/ei). Näin menettelemällä pystyin ottamaan tutkimukseen mukaan myös sellaisia kysymyksiä, joita kysytty tietyltä ryhmältä.

6 AINEISTON ANALYYSI, TULOKSET JA TULKINTA

6.1 Muuttujien kuvailu, valinta ja operationalisointi

6.1.1 Kyselyn taustamuuttujat

Aineistossa taustamuuttujia ovat sukupuoli, ikä, koulutuksen päättämiskä, ammattityyppi, vanhempien ammattiasema ja asuinpaikkakunnan tyyppi²⁴. Taustamuuttujia ovat yleensä yksilön pysyviä ominaisuuksia kuvaavat tekijät ja ne sopivat selittäviksi muuttujiksi (Alasuutari 2011, 203–204). Taustamuuttujia pidetään tässä tutkimuksessa toimijuuden koordinaatteina²⁵ ja tekijöinä, joista ihmisen identiteetti koostuu.

Vastaajilta on kysytty ikä haastatteluhetkellä eli kesällä 2012. Enemmistö vastaajista oli 50 vuotta täyttäneitä. Suomessa vastaajien keski-ikä oli 56 v, keskiluku 59 v ja tyyppi-arvo 65 v., Saksassa vastaavat tunnusluvut olivat 53 v, 53 v ja 48 v, ja Virossa 52 v, 53 v ja 70 v. Jatkuvan muuttujan tarkastelu osoitti, että jakaumat ovat vasemmalle vinoja iän osalta. Ikämuuttujana olen analyysissä käyttänyt kategorista muuttujaa, jossa vastaajan ikä oli valmiiksi luokiteltu kuuteen luokkaan. Sukupuoli sen sijaan jakautuu melko tasan vastaajien kesken: Suomessa 45 % vastaajista on miehiä ja 55 % naisia, samoin Saksassa 46 % vastaajista oli miehiä, 56 % naisia. Viron osalta jakauma ei ollut yhtä tasainen: miehiä vastaajista oli 31 % ja naisia 69 %.

Kysytty ammattiasema oli edelleen luokiteltu neljään ryhmään. Kuten jo ikämuuttujan perusteella saattoi aavistaa, Suomessa vähän yli puolet (53 %), Saksassa ja Virossa vähän alle puolet (49 %) vastaajista oli työelämän ulkopuolella. Eläkeläisten lisäksi työelämän ulkopuolisia ovat kotia hoitavat, opiskelijat ja työnhakijat. Valtaosa työelämän ulkopuolisista on kuitenkin eläkeläisiä. Vastaajien vasemmalle vino ikäjakauma ja korkeat keskiluvut eivät sinänsä ole haitaksi tutkimuksessa, jossa tarkoituksena on tutkia vastaajien yrittäjäidentiteettiä, koska yrittäjämäisyyttä pitäisi löytyä muuallakin kuin työelämässä. GEM 2011 -tutkimuksen mukaan suomalaisten yrittäjyysasenteet kanavoituvat sisäiseen yrittäjyyteen. On myös otaksuttavaa, että eläkkeellä oleva yrittäjä, juristi tai siivooja säilyttää työidentiteettinsä sisältyneet arvot ja asenteet ainakin jossain määrin.

24 Vastaajilta oli taustatietona kysytty myös asuinmaakunta ja taloudessa asuvien 15 vuotta täyttäneiden lukumäärä. Nämä muuttujat jätin vaille huomiota.

25 Toimijuuden koordinaatit ovat Jyrki Jyrkämän (2008) mukaan toimijuus ”ulkoapäin”: ikä, sukupuoli, sukupolvi, yhteiskuntaluokka, ympäristö, kulttuurinen tausta, ajankohta. Toimijuuden modaliteetteja voidaan kuvata teonsanoilla kuten kyetä (ruumiilliset kykenemiset), täytyä (pakot, välttämättömyydet, esteet, rajoitteet), voida (mahdollisuudet, vaihtoehdot), tuntea (tunteet, arviot, arvostukset), haluta (tavoitteet, päämäärät, motivaatiot), osata (taidot, tiedot).

Primaarisosialisaatiossa vanhemmat vaikuttavat voimakkaasti arvomaailmaamme ja alkuperäisessä selittäjien listassani oli mukana dikotomisina muuttujina sekä isä (isä on/ei ole yrittäjä) että äiti (äiti on/ei ole yrittäjä). Äidin yrittäjyyden vaikutuksesta ei löytynyt vahvaa tukea tai vertailukohdetta läpi käymässäni aikaisemmassa tutkimuksessa, mutta isän yrittäjyyden on tutkimuksissa havaittu toimivan esimerkkinä erityisesti pojille. Vielä on haastatelluilta kysytty asuinympäristöä. Suomessa ja Saksassa lähes puolet vastaajista ilmoittaa asuvansa pikkukaupungissa, Viron aineistossa sen sijaan lähes puolet ilmoitti asuvansa isossa kaupungissa. Analyysissä käytetyt demografiset muuttajat on kerätty taulukkoon 4. Prosenttiosuudet kertovat muuttujan jakaumat.

Taulukko 4. Taustamuuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet maittain

		Saksa		Suomi		Viro	
		n	%	n	%	n	%
Sukupuoli	mies	461	46	450	45	314	31
	nainen	540	54	550	55	695	69
	yhteensä	1001		1000		1009	
Ikä	15-24 v	83	8	66	7	90	9
	25-34 v	80	8	78	8	128	13
	35-44 v	117	12	95	10	148	15
	45-54 v	237	24	180	18	165	16
	55-64 v	202	20	219	22	183	18
	Yli 65 v	282	28	362	36	295	29
	yhteensä	1001		1000		1009	
Isä yrittäjä	Ei	769	77	629	63	874	87
	Kyllä	232	23	371	37	135	13
		1001		1000		1009	
Ammattiasema	itsensä työllistävä	97	10	80	8	85	8
	toimihenkilö	336	34	151	15	389	39
	työntekijä	75	8	235	24	49	5
	ei työelämässä	491	49	532	53	485	48
	yhteensä	999		998		1008	
Asuinympäristö	maaseutu	382	38	263	27	341	34
	pikkukaupunki	449	45	462	47	216	21
	iso kaupunki	165	17	268	27	450	45
	yhteensä	996		993		1007	

Aineisto ei sisällä tietoja vastaajien tulotasosta euroissa, mutta heiltä oli pyydetty subjektiivisesti arvioimaan tunne tulojensa riittävyys, ei ilmoittamaan tulojaan euroina. Koska tulojen riittävyys osoittautui kaikissa maissa tilastollisesti merkitseväksi tekijäksi, se on mukana analyysissä. Toimeentulo liittyy pärjääjän identiteettiin ja toimijuuden kannalta siihen, voiko ja pystyykö teke-

mään, ryhtymään toimeen. Taulukosta 5 käy ilmi, että Saksassa 80 % vastaajista ilmoittaa tulevansa toimeen tuloillaan. Suomessa näin ilmoittaa 92 % vastaajista ja Virossa 74 %

Taulukko 5. Toimeentulo ja päätoimisen opiskelun päättämiskä, frekvenssit maittain

		Saksa		Suomi		Viro	
		n	%	n	%	n	%
Tunne tulojen riittävydestä	Elää mukavasti	243	25	284	29	117	12
	Tulee toimeen	544	55	632	63	622	62
	Pärjääminen vaikeaa	141	14	68	7	220	22
	Pärjääminen erittäin vaikeaa	59	6	12	1	46	5
	yhteensä	987		996		1005	
Päätoimisen opiskelun päättämiskä	15-vuotiaana	160	16	127	13	49	5
	16–19-vuotiaana	408	41	246	25	426	43
	Yli 20-vuotiaana	366	37	520	54	440	45
	Opiskelee yhä	53	5	65	7	69	7
	Ei koulutusta	9	1	7	1		
	yhteensä	996		965		984	

Lisäksi oli kysytty päätoimisen opiskelun lopettamisikää. Kun myös opiskelun lopettamisikä osoitautui Suomen aineistossa tilastollisesti merkitseväksi tekijäksi, otin myös sen mukaan analyysiin, vaikka asteikosta johtuen ajattelin vaikutuksen tulkinnan voivan olla hankalaa. Esimerkiksi se, että 20-vuotias vastaa lopettaneensa päätoimisen opiskelun 15-vuotiaana on eri asia kuin jos vastaaja on 60-vuotias. Aikaisempaan tutkimukseen tutustumisesta oli apua. On nimittäin havaittu, että pakko-yrittäjiksi päätyvät vähiten ja eniten koulutetut eli yhteys yrittäjyyden ja koulutuksen välillä on käyrämuotoinen (Poschke 2008, 2). Siksi totesin kategorisen muuttuja olevan tässä tapauksessa jatkuvaa muuttujaa luotettavampi, eli se voi paljastaa ääripäiden selitysvoiman.

Edellä taulukoissa 4 ja 5 esitetyt taustamuuttujat otin mukaan logistiseen regressioanalyysiin, jonka avulla etsin vastausta tutkimuskysymykseeni onko yrittäjyys osa vastaajien identiteettiä. Taustakysymykset on kysytty kaikilta, kuten taulukoista voi havaita, ja niihin on saatu kattavasti vastaus kaikilta. Taustamuuttujat edustavat regressioanalyysissä ihmisen identiteettiä rakentavia ja muovaavia tekijöitä. Sukupuoli ja ikä ovat mukana kulkevia sosiaalisen identiteetin osasia. Ammatti ja asuinpaikka ovat hankittuja identiteettejä, joskin malli ammatinvalintaan voikin tulla kotoa, kuten joissain tutkimuksissa on havaittu. Samoin asuinpaikka on voinut säilyä samana ollen samalla myös lapsuuden ympäristö. Mielikuva yrittämisestä voi olla erilainen maalla ja kaupungissa. Isän ammatin ajattelen olevan paitsi tiedostettu roolimalli, myös tiedostamaton malli ja primaari-sosialisaatioon kuuluva elementti lapsuudessa. Panin merkille, että Suomen aineistossa vastaajien

isistä 371 ja äideistä 277 oli yrittäjiä, vastaajista kuitenkin vain 80 ilmoitti olevansa yrittäjä. Koulu instituutiona muokkaa identiteettiämme ja pyrkii opetussuunnitelman kautta ja avulla toteuttamaan yhteiskunnan asettamia tavoitteita. Näistä esimerkkinä vuonna 1994 yleiseen opetussuunnitelmaan lisätty yrittäjyyskasvatus, jonka tavoitteeksi asetettiin edistää oppilaan taitoja, valmiuksia ja asenteita, joita hän tarvitsee opiskeluaikanaan ja työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen palveluksessa (Ristimäki 1999, 450).

6.1.2 Selitettävä muuttuja

Tutkimuskysymyksenä oli, miten moni haluaisi olla identiteetiltään yrittäjä ja mitkä seikat vaikuttavat halukkuuteen. Yrittäjämäisen identiteetin olemassaoloa kuvaavan muuttujan löytyminen muuttujien joukosta oli aineiston valinnan kriteerinä. Tällainen muuttuja aineistossa oli ensimmäisenä vastaajille esitetty kysymys. Suomenkielisessä kyselylomakkeessa kysymys on muodossa ”Jos voisitte valita, olisitteko mieluummin palkansaaja, yrittäjä vai ette kumpikaan?” Vastaavat englanninkieliset termit olivat ”an employee” ja ”self-employed”, joista jälkimmäinen suomeksi käännettynä voisi yhtä hyvin olla myös itsensä työllistäjä²⁶. Suomenkielisellä lomakkeella on kuitenkin käytetty sanaa yrittäjä. Suomessa käydyssä julkisessa keskustelussa on pyritty tekemään ero itsenä työllistävien ja yrittäjien välillä muun muassa siksi, että yrittäjien ajatellaan työllistävän itsensä lisäksi myös muita. Olen yksinkertaisuuden vuoksi käyttänyt yrittäjä-sanaa ja sisällyttänyt siihen edellä mainittujen lisäksi sisäisen yrittäjyyden. Epäselvyyksien välttämiseksi olen tarpeen vaatiessa erikseen maininnut, jos olen tarkoittanut ulkoista yrittäjyyttä, jos se ole käynyt asiayhteydestä selville. Identiteetiltään voi olla yrittäjämäinen, vaikka ei toimisi nimenomaan yrittäjänä. Yrittäjämäinen identiteetti voi ilmetä mieltymyksenä yrittäjyyttä kohtaan, joskin voitaisiin myös väittää, että yrittäjyyden preferointi liittyy länsimaiseen individualismiin.

Riippuvaksi muuttujaksi otettu kysymys rajoitti tarjolla olevien analyysimenetelmien valintaa. Koska muuttuja oli kategorinen, valikoitui analyysimenetelmäksi logistinen regressioanalyysi. Siinä selitetään kategorisen muuttujan vaihtelua selittävien muuttujien luokissa. Valinta olisi voinut olla lineaarinen regressioanalyysi, ellei selitettävän luokitellun muuttujan jakauma olisi osoittautunut vinoksi. Binäärisessä logistisessa regressioanalyysissä selitettävän muuttujan tulee olla dikoto-

26 Suomessa esim. Tilastokeskus on tekemässään tutkimuksessa käyttänyt käsitettä ”itsensä työllistäjä” kokoavana terminä neljälle alaryhmälle, joita ovat yksinyrittäjät (pois lukien maatalousyrittäjät), ammatinharjoittajat, freelancerit ja apurahansaajat. (Pärnänen & Sutela, 2013, 7). Kokoavan käsitteen etuna mainitaan kosketuspinta arkeen: kohteet tunnistavat itsensä ryhmään kuuluvaksi. Kattokäsitteenä se kuvaa monella tapaa tehtävää yrittäjätyötä ja sulkee sisäänsä erilaisia yrittäjyyden muotoja. Se myös heijastaa hyvin työn tekemisen tapojen muutosta. Kaikkia kategoriaan kuuluvia kuitenkin yhdistää työn tekeminen yksin ja yrittäjämäisyys. (Emt., 15.)

minen, joten muuttuja piti koodata kaksiluokkaiseksi. Koska olen ensisijaisesti kiinnostunut niistä, jotka valitsisivat yrittäjyyden, oli yksinkertaista muuttaa kysymys muotoon ”olisitko mieluummin yrittäjä”, määritellä se kyllä vaihtoehdoksi ja koodata kaikki muut vastaukset ei-vaihtoehtoon kuuluviksi. Näin analyysiin ei tule puuttuvia arvoja, jotka johtuisivat riippuvasta muuttujasta. Alkuperäisen selitettäväksi valitun muuttujan frekvenssit kunkin maan osalta ovat taulukossa 6. Yrittäjyyden tai itsensä työllistämisen mieluisammaksi vaihtoehdoksi valitsi Saksassa 29 % Suomessa 23 % ja Virossa 30 % vastaajista.

Taulukko 6. Selitettävän muuttujan tietosisältö maittain ennen uudelleenkodeausta

Jos voisitte valita erilaisten töiden välillä, olisitteko mieluummin						
	Saksa (n = 1001)		Suomi (n = 1000)		Viro (n = 1009)	
	%	kum %	%	kum %	%	kum %
Palkansaaja	66	66	74	74	57	57
Yrittäjä	29	94	23	96	30	87
Ette kumpikaan	3	97	2	98	7	94
EOS	3	100	2	100	6	100

Uusi muuttuja on luokiteltu siten, että joko on tai ei ole tiettyä ominaisuutta, se on tyypiltään niin sanottu dummy-muuttuja (Jokivuori & Hietala, 2007, 10.) Koodauksen jälkeen maiden prosentti-osuudet yrittäjyyden preferoinneista ovat entisellään (Taulukko 7).

Taulukko 7. Selitettävä muuttuja regressioanalyysia varten uudelleenkodeattuna

Olisin mieluummin yrittäjä						
	Saksa (n = 1001)		Suomi (n = 1000)		Viro (n = 1009)	
	%	kum %	%	kum %	%	kum %
Ei	71	71	78	78	70	70
Kyllä	29	100	23	100	30	100

Käytän kaksiluokkaiseksi koodattua muuttujaa logistisessa regressioanalyysissä riippuvana muuttujana vastauksen saamiseksi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, onko valituilla tekijöillä yhteyttä haluan preferoida yrittäjyyttä, kuulua yrittäjien ryhmään.

6.1.3 Selittävien muuttujien valinta regressioanalyysiin

Koska preferoituun ammattiaseman valintaan eli riippuvan muuttujan vaihteluun mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä on useita, ja koska halusin tutkia niistä niitä, joita aineistossa oli tarjolla, olin valinnut työkaluksi monimuuttujamenetelmän. Logistinen regressio ei tee selittäjänä olevista jatku-

vista muuttujista normaali jakauma oletuksia ja muuttujat voivat olla myös kategorisia. Aineistossa muuttujat ovat kategorisia tai Likert-asteikkollisia, joten asteikkonsa puolesta ne sopivat selittäviksi muuttujiksi regressioanalyysiin. Aikaisemman tutkimuksen perusteella halusin etsiä sellaisia tekijöitä, joiden oli havaittu vaikuttavan siihen, ryhtyykö henkilö yrittäjäksi. Vaikka ryhtyminen yrittäjäksi viime kädessä olisikin kiinni tilannetekijöistä, oli kuitenkin löydetty yhteyksiä myös tiettyihin kyselyissä taustamuuttujiksi luokiteltuihin asioihin. Selitettäviksi valitaan yleensä yksilön käyttäytymistä kuvaava muuttuja, kuten tässä preferoitu valinta yrittäjyyden ja palkansaajan ammattiaseman välillä. Kun havaintoyksikkönä on ihminen, sosiaaliset ilmiöt redusoidaan yksilötasolle (Alasuutari 2011, 203–204). Taustamuuttujana kysyttyjen, tässä tutkimuksessa erilaisia sosiaalisen identiteetin eri puolia kuvaavaksi ymmärrettyjen muuttujien lisäksi aineistossa oli vielä kysymyksiä, jotka oli esitetty kaikille ja joilla voi olla vaikutusta selitettävän muuttujan vaihteluun. Etsin toimijuuden modaliteetteihin²⁷ yhdistettäväksi sopivia kysymyksiä eli mikä kertoisi ulkoisten olosuhteiden ja sosiaalisen ympäristön vaikutuksesta mielipiteeseen ja merkityksiin.

Selittävien muuttujien valintaprosessiin liittyi olennaisena muuttujien ja mallin testaus. Selittävät muuttuvat eivät saa korreloida keskenään, selitettävän kanssa sen sijaan niiden pitäisi korreloida. Testasin multikollineaarisuutta Spearmanin järjestyskorrelaatiolla. Testiin otin mukaan kaikki potentiaaliset selittäjät eli ne kysymykset, jotka oli kysytty kaikilta. Tein testin kunkin maan osalta erikseen varmistuakseni siitä, että mahdollinen maakohtainen muuttujien välinen liian korkea korrelaatio tulee esille. Taustamuuttujien osalta ikä saattaa korreloida joidenkin muuttujien kanssa, kuten tässä aineistossa ammattiaseman kanssa, mikä luultavasti johtuu siitä, että ikämuuttuja on vasemmalle vino ja eläkeläisiä on vastaajien joukossa paljon. Ikääntyneitä kuitenkin on todettu kiinnostavan yrittäjyys (ks. s. 15). Äidin ja isän yrittäjyys korreloivat voimakkaasta ja kaikkein eniten Suomen aineistossa, joten taustamuuttujista jätin pois äidin yrittäjyyttä osoittavan muuttujan. Aiemmissa tutkimuksissa oli havaittu lähinnä isän yrittäjyydellä olevan vaikutusta erityisesti poikien kiinnostukseen yrittäjyyttä kohtaan.

Vastaajien mielipidettä koulun vaikutuksesta oli kysytty neljällä kysymyksellä, jotka korreloivat keskenään kaikissa maissa. Kysymysten korrelaatiot kussakin maassa ovat liitteenä (Liite 1). Muodostin kysymyksistä keskiarvosummamuuttujan. Vielä tutkin, löytyykö yli 0.5 korrelaatiota. Tämän korrelaatioarvon ylittymistä käytin raja-arvona, ja sen perusteella poistin yhden viidestä yrittäjäksi ryhtymisen hankaluuksia kartoittavista mielipidekysymyksistä. Myös yrittäjiä koskevista kysymyksistä keskenään korreloivat kysymykset ”yrittäjät ajavat vain omaa taloudellista etuaan” ja

27 Toimijuuden modaliteeteilla viitattiin subjektiviteetin teonsanoihin, kykenemiseen, täytymiseen, voimiseen, tuntemiseen, haluamiseen, osaamiseen, ks. toimijuuden koordinaatit s. 59.

”yrittäjät käyttävät hyväkseen toisten työtä” (korrelaatio 0.395–0.456), joten jätin pois jälkimmäisen kysymyksen.

Kun olin eliminoinut selittävien muuttujien keskinäisen korrelaation, ajoin seuraavaksi maittain regressioanalyysin Enter-menetelmällä²⁸ ja tutkin tuloksia eli selittävien muuttujien vaikutuksia selitettävään. Mallin selitysasteeseen vaikuttavat kaikki mukana olevat muuttujat riippumatta siitä, onko yksittäisen muuttujan vaikutus tilastollisesti merkitsevä. Muuttujan pois jättämisestä ei sen tähden voi ratkaista pelkästään sen perusteella, onko sillä tilastollista merkitsevyyttä vai ei. Karsintakierrosten jälkeen valittuani regressioanalyysiin tulevat muuttujat tein vielä Spearmanin korrelaatio-testit, joiden tulokset maittain ovat löydettävissä liitteistä (liitteet 2, 3 ja 4). Vielä tein katoanalyysin eli tutkin puuttuvien arvojen määrää ajamistani analyysistä. Puuttuvia arvoja oli esimerkiksi Suomen osalta noin 20 %, joten arvioin Explore-toiminnolla (listwise) puuttuvien arvojen vaikutusta. Löysin kysymykset, joissa oli puuttuvia arvoja. Muutin kysymykset dummyiksi, jolloin missig-arvoina olevat EOS- vastaukset siirtyivät ei-luokkaan²⁹.

Valmiilla aineistolla tehtävässä tutkimuksessa ei ole kysytty siitä, miten vastaaja arvelee omien arvostustensa ja sitä kautta identiteettinsä muotoutuneen yleisen mielipiteen vaikutuksesta. Yhteiskunnassa käytävän keskustelun yrittäjyydestä ja sen eri ulottuvuuksista uskon heijastuvan asenteita mittaavien kysymysten kautta. Jokaiselta on kysytty mielipidettä yrittäjistä, asiantuntijoista ja johtajista. Yrittäjien arvostusta mittaavat kysymykset olen ottanut mukaan analyysiin kuvastamaan sitä, pidetäänkö yrittäjiä sellaisena ryhmänä, jota arvostetaan ja jota voidaan pitää viiteryhmänä. Toimijuutta ja toimintavalmiutta kuvastavat ne kysymykset, joissa on pyydetty arvioimaan käytännön esteitä yrittäjäksi ryhtyvän teillä. Riippumatta vastaushetken statuksesta vastaajilta on myös kysytty, ovatko he perustaneet tai ovatko perustamassa yritystä. Kysymys kuvaa mielestäni asenteen ylittävää subjektiviteettia, toimintaa ja toimeen ryhtymistä, ts. yrittäjämäistä tapaa toimia.

Taustamuuttujien lisäksi selittäviksi muuttujiksi karsinnan jälkeen jäivät 'mielipide koulun vaikutuksesta suhtautumisessa yrittäjyyteen' sekä 'mielipiteet yrittäjistä ja yritysten merkityksestä' sekä 'oma kokemus yrittäjyydestä'. Selitettävät muuttujat ja niiden jakaumat kunkin maan osalta ovat taulukossa 8. Likert-asteikollisen muuttujan EOS-arvot olen merkinnyt puuttuviksi.

28 Logistisessa analyysissä pakottavassa (Enter) menetelmässä malliin otetaan kaikki selittävät muuttujat samalla kertaa (Jokivuori & Hietala 2007, 66). Testasin myös askeltavaa mallia, mutta päädyin käyttämään Enter-menetelmää, koska ei ollut olemassa etukäteistietoa selittäjien tärkeysjärjestyksestä. Myös lisäysjärjestyksellä on merkitystä. Lisäksi eksploraatiivisen menetelmän valintaa puolsi se, että mukana analyysissä oli kolme maata.

29 Likert-asteikollisten muuttujien skaala oli 1 - 4 ja mukana oli myös vaihtoehto 5 = EOS.

Taulukko 8. Selittävien muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet maittain

		Saksa		Suomi		Viro	
		n	%	n	%	n	%
Koulu kasvattaa yrittäjyyteen, opettaa yrittäjämäistä asennetta, auttaa ymmärtämään yrittäjyyden merkityksen	Täysin eri mieltä	171	17	142	14	402	40
	Eri mieltä	354	36	258	26	232	23
	Samaa mieltä	351	35	386	39	256	26
	Täysin samaa mieltä	119	12	203	21	108	11
yhteensä		995		989		998	
Yrittäjät luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	ei	197	20	79	8	185	18
	kyllä	804	80	921	92	824	82
yhteensä		1001		1000		1009	
Yrittäjät ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan	ei	532	53	617	62	384	38
	kyllä	469	47	383	38	625	62
yhteensä		1001		1000		1009	
Yrittäjät luovat työpaikkoja	ei	102	10	36	4	54	5
	kyllä	899	90	964	96	955	95
yhteensä		1001		1000		1009	
Kokemus yrittäjyydestä	ei	793	79	747	75	778	77
	kyllä	208	20	253	25	231	40
yhteensä		1001	19	1000		1009	19
Hankalaa, koska ei taloudellista tukea	ei	350	35	453	45	434	43
	kyllä	651	65	547	55	575	57
yhteensä		1001		1000		1009	
Hankalaa, hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	ei	345	34	329	33	497	49
	kyllä	656	66	671	67	512	51
yhteensä		1001		1000		1009	
Ei pidä perustaa yritystä, jos on epäonnistumisen vaara	ei	463	46	542	54	486	48
	kyllä	538	54	458	46	523	52
yhteensä		1001		1000		1009	
Epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	ei	207	21	176	18	245	24
	kyllä	794	79	824	82	764	76
yhteensä		1001		1000		1009	

Aineisto oli haasteellinen siinä mielessä, että tarjolla oli rajallinen joukko muuttujia otettavaksi analyysiin, jos halusi saada mukaan kaikki vastaajat. Jatkokysymykset riippuivat tiettyihin kysymyksiin annetuista vastauksista. Kysymys määräytyi muun muassa henkilön ammattiasema mukaan. Riippuen siitä, oliko palkansaaja vai yrittäjä, vastaaja sai erilaiset kysymykset vastattavakseen. Samoin erilaiset perustelut olivat valittavana riippuen siitä, oliko vastannut haluavansa olla yrittäjä vai palkansaaja. Valmiiden vaihtoehtojen antaminen herätti ristiriitaisia ajatuksia. Missä määrin syitä uusinnetaan, ohjataanko vastaajia omaksumaan ja osoittamaan tietty mielipide? Pitkittäistutkimusten kannalta vertailukelpoisuus on kiistaton etu, sen ansiosta voidaan saada esiin mahdollisia painopisteiden muutoksia tai toisaalta pysyvyyttä, jos sitä oikeasti on. On olemassa myös riski, että ajan myötä tarjolla ei olekaan enää oikeita tai sopivia vaihtoehtoja.

6.1.4 Nelikenttä aineiston kuvaajana

Kun tutkimuksessa on kiinnostuksen kohteena todellinen ja preferoitu identiteetti, voidaan aineistoa kuvata myös nelikenttänä, jossa dimensioina ovat vastaajan status (yrittäjä – ei) ja vastaajan toive-status (haluaisin olla yrittäjä – en haluaisi olla yrittäjä). Näin muodostuneita ryhmiä voi verrata toisiinsa kaikille esitettyjen kysymysten osalta. Nelikentän avulla on mahdollista tutkia myös jatkokysymyksiin annettuja vastauksia pareittain nelikentän ryhmissä. Nelikenttä muodostui kahteen kysymykseen annettujen vastausten perusteella. Nimesin ammattiasemaansa tyytyväisiksi ne, joilla ammattiasema vastasi preferoitua. Ristiriita todellisen ja preferoidun välillä tuotti pakkoyrittäjät (yrittäjät, jotka eivät haluaisi olla yrittäjiä) ja wannabe-yrittäjät (palkansaaajat, jotka haluaisivat olla yrittäjiä). Kuhunkin lohkoon olen merkinnyt ne kaikilta kysytyt kysymykset, joita vertaan nelikentän muodostamien ryhmien välillä sekä jatkokysymykset, joita vertailin pareittain (kuvio 5).

Palkansaaajien identiteettityypit	Yrittäjien identiteettityypit
<p>Palkansaaajana tyytyväiset En ole yrittäjä (d5d=0), en haluaisi olla yrittäjä (qd1=0)</p> <p>q2 Miksi haluan olla palkansaaaja q7 Voisinko ryhtyä yrittäjäksi q9 Miten houkuttelevaa olisi ryhtyä q13 Onko joskus perustanut yrityksen</p>	<p>Pakkoyrittäjät Olen yrittäjä (d5d=1), en haluaisi olla yrittäjä (qd1=0)</p> <p>q2 Miksi haluan olla palkansaaaja q13 Onko joskus perustanut yrityksen q16 Perustitte yrityksen, koska q23 Miten aloittanut yrittäjyyden</p>
<p>Wannabe-yrittäjät En ole yrittäjä (d5d=0), haluaisin olla yrittäjä (qd1=1)</p> <p>q6 Miksi haluan olla yrittäjä q7 Voisinko ryhtyä yrittäjäksi q9 Miten houkuttelevaa olisi ryhtyä q13 Onko joskus perustanut yrityksen</p>	<p>Yrittäjänä olemiseen tyytyväiset Olen yrittäjä (d5d=1), haluaisin olla yrittäjä (qd1=1)</p> <p>q6 Miksi haluan olla yrittäjä q13 Onko joskus perustanut yrityksen q16 Perustitte yrityksen, koska q23 Miten aloittanut yrittäjyyde</p>

Kuvio 5. Nelikenttä, jossa dimensioina vastaajan todellinen asema ja preferoitu asema

Sen mukaan, mitä vastaaja on preferoinut, on häneltä kysytty perusteluja antamalla valmiita vaihtoehtoja (kysymys q2 niille, jotka vastasivat haluavansa olla mieluummin palkansaaajia ja q6 niille, jotka olisivat mieluummin yrittäjiä). Valmiiden vaihtoehtojen etuna on, että valinnan tekee vastaaja eikä tutkija kategorisoimalla vastaajien vastauksia. Eriytyneiden kysymysten osalta vertailua voi tehdä maiden välillä. Kysymykset q7 ja q9 kuvastavat toimijuuspotentiaalia, kysymys q13 toteutettua toimijuutta.

6.1.5 Teoreettisten käsitteiden ja empirian yhteys

Edellä olen kuvaillut prosessia, jossa valmistelin aineistoa vastaamaan tutkimuskysymykseeni. Valmisteluun kuuluu alustava aineistoon perehtyminen ja perehtymisen myötä tutkimusongelma huomioon ottaen sopivan analyysimenetelmän valinta. Olen myös kuvannut analyysimenetelmän vaatimat oletusten testaukset ja oletusten testaamisen yhteydessä tehdyt muuttujavalinnat ja muuttujien muokkauksen. Taulukosta 9 käy ilmi, miten tässä tutkimuksessa on yhdistetty teoria ja empiria.

Taulukko 9. Teoreettisen käsitteen operationalisointi

TEOREETTINEN KÄSITE	TUTKIMUSKYSYMYS	OPERATIONALISOINTI	KYSYMYS LOMAKKELLA
Identiteetti	Preferoidun yrittäjämäisen identiteetin yhteys muihin identiteetteihin	Jos voisin valita, olisin mieluummin yrittäjä	q1 d1, d2, d5r, d7_1, d8, d13 q11, q12, q13, q21
Toimijuus	Toimijuuden subjektiviteettiin yhteys sosiaaliseen viiteryhmään	Olen/en ole yrittäjä Haluaisin/en haluaisi olla yrittäjä	q1, d5r , q13 q2, q7, q6, q9 q16, q20

6.2 Tutkimushypoteesi

Ensisijaisesta tutkimuskysymyksestä voidaan johtaa kaksisuuntainen hypoteesi, jota testaan logistisella regressiolla:

H_1 Yrittäjyyden preferointia selittävien tekijöiden välillä on eroja vertailumaiden välillä.

H_0 Eroja maiden välillä ei ole.

Lisäksi tutkin, vaikuttaako todellinen ammattiasema preferoidun ammattiaseman valinnalle annettuihin syihin, ja onko eri maiden välillä eroja toisiaan vastaavien ryhmien välillä. Lopuksi tutkin, onko eroja toimijuudessa eri ryhmien ja maiden välillä sosialisatioympäristöstä omaksuttujen yrittäjiä ja yrittäjyyttä koskevien käsitysten välillä.

Aineisto analysoinnissa käytän spss-ohjelmaa, sen logistista regressioanalyysia ja ristiintaulukointeja. Tutkimuskysymykseen etsin vastausta logistisen regressioanalyysin avulla. Muut analyysit teen pääosin ristiintaulukoimalla ja käyttämällä elaboraatiota. Elaboration käyttöä rajoittaa nelikentän havaintoyksikköjen määrä. Jotta tulkinta ei kävisi liian vaikeaksi, vakioin kerrallaan vain yhden

muuttujan. Elaboraation käyttö on saattanut edellyttää muuttujamuunnoksia, jotta solukohtainen havaintoyksiköiden määrä olisi riittävä ja edellytykset tulkintaan ja yleistämiseen säilyisivät. Ajatuksena oli tutkia, löytyykö nelikentän avulla muodostetuille ryhmille kullekin oma profiilinsa.

6.3 Logistinen regressio

Regressioanalyysin tein jokaisen maan aineistolle samoilla muuttujilla. Muuttujien valintaprosessi on kuvattu edellä. Karsin muuttujan pois, jos yhdenkin maan aineistossa oli liian suuri korrelaatio (> 0.5). Kullekin maalle olisi voinut myös etsiä oman mallinsa, jolloin mukaan otettavat muuttujat olisivat ehkä poikenneet jossain määrin tosistaan. Olen kuitenkin käyttänyt samaa mallia kaikille enkä hakenut optimaalista selitysmallia kullekin maalle erikseen.

Ensin kerron sanallisesti mallin sopivuudesta ja selityssasteesta kussakin maassa. Tulosteet mallia kuvaavista tunnusluvuista kunkin maan osalta löytyvät liitteenä (liitteet 5, 6 ja 7). Seuraavaksi esittelen logistisen regressioanalyysin tilastollisesti merkitsevät (melkein merkitsevät, merkitsevät ja erittäin merkitsevät) tulokset maittain. Maakohtaiset tulokset regressioanalyyseistä löytyvät liitteinä (liitteet 9, 10 ja 11). Tulostaulukoihin on merkitty selitykset p-arvon merkitsevyydestä edellä mainituin tilastollisissa analyysissä vakiintuneilla termeillä. Maakohtaisten tulosten esittelyn jälkeen vertailen tuloksia maittain muuttujaryhmittäin. Olen yhdistänyt maiden tulokset rinnakkain ja jakanut tauluihin, joista kussakin on jotain identiteetin tasoa mittaava muuttujaryhmä.

Malliin ei juurikaan tullut muuttujakatoa sen ansiosta, että muunsin dummyiksi mielipiteitä yrittäjistä ja yrittäjyydestä kartoittavat kysymykset. Saksassa analyysissä mukana on 99 % tapauksista, Suomessa 98 % ja Virossa 99 %. Hosmer ja Lemeshow -testi tarkastelee mallin ja aineiston välistä yhteensopivuutta. Iso p-arvo on toivottava. Jos p-arvo jää alle 0.05:n, on todettava mallin ja aineiston yhteensopivuus huonoksi. Testiä on kritisoitu hylkäyserkkyydestä eli että se antaa isoissa aineistoissa liian herkästi tilastollisesti merkitseviä p-arvoja. Sitä on kritisoitu myös heikosta erottelukyvystä. (Jokivuori & Hietala 2007, 68.) Kun tässä maiden p-arvot ovat reilusti yli mainitun 0.05:n, mallin voidaan todeta olevan yhteensopiva aineiston kanssa. Classification table (Jokivuori & Hietala 2007, 69–70) osoittaa, miten hyvin mallin avulla vastaajat pystytään luokittelemaan oikeisiin luokkiin. Malli osaa paremmin luokitella ne, jotka eivät haluaisi olla yrittäjiä ennustustarkkuuden noustessa yli 90 %:iin. Logistisessa regressioanalyysissä ei saada täsmällistä mallin selityssastetta, mutta likiarvo saadaan käyttämällä kahta testiä (emt. 67). Niinpä Saksan osalta selityssaste on 22–31 %, Suomen 27–41 % ja Viron osalta 20–28 %. Selityssasteita voitaneen pitää riittävinä. Sosiaalitieteissä ei läheskään aina päästä yli 20 %:n selityssasteeseen.

6.3.1 Logistinen regressio: tulokset maittain

Analyysissa ennustetaan kuulumista siihen joukkoon, johon kuuluva haluaisi olla yrittäjä (sisäisesti ja/tai ulkoisesti). Kullakin muuttujalla on referenssiryhmä, johon arvoja verrataan. Jos muuttujalla on useita kategorioita, verrataan kutakin ryhmää referenssiryhmään. Referenssiryhmän arvo on 1. Muuttujien referenssiryhmät löytyvät liitteestä 8 (referenssiryhmät ovat samat joka maassa, joten liitteenä on tulkinnan avuksi yhden maan referenssitaulukko) ja ne on merkitty myös tulostauluihin. Tulostaulukoissa olevaan Exp(B) -arvoon viitataan tekstissä käyttämällä sanaa riskiluku tai riski. Luottamusväli on voimakkaasti yhteydessä otoskokoon eli mahdollinen kapeus johtuu isosta otoskoosta. Jos dummy-muuttujan 95 prosentin luottamusväli sisältää arvon 1, viittaa se siihen, että eroa ei välttämättä olisikaan perusjoukossa, josta otanta on kerätty. (Jokivuori & Hietala 2007, 86.)

Saksassa oli nykyisellä yrittäjän ammattiasemalla ja yrittäjäkokemuksella voimakas yhteys riskiin haluta olla yrittäjä. Muilla kuin yrittäjillä oli huomattavasti eli 10–17 kertaa pienempi riski kuulua niiden joukkoon, jotka haluaisivat olla yrittäjiä. Jos vastaaja oli perustamassa tai hankkimassa yritystä, oli hänen riskinsä kuulua ennustettuun ryhmään kymmenkertainen niihin verrattuna, joilla ei ole yrittäjäkokemusta. Yrityksen joskus perustaneiden riski kuulua yrittäjiksi haluavien ryhmään suhteessa referenssiryhmään oli lähes kolminkertainen. Jos elää mukavasti, on sillä tilastollisesti heikko yhteys halun olla yrittäjä. Jos ei kuulu mukavasti eläviin, mutta tulee toimeen, on yhteys selvempi. Yhteyttä ei ole, kun pärjäämien on vaikeaa tai erittäin vaikeaa.

Suomen aineistolla malliin tuli useita tilastollisesti merkitseviä tekijöitä. Jos vastaaja oli sukupuoleltaan mies, löytyi heikko yhteys ja miehillä oli puolitoistakertainen riski naisiin verrattuna haluta olla yrittäjä. Nuorimpaan (15–24-vuotiaat) luokkaan kuuluviin verrattuna muihin ikäryhmiin kuuluvilla oli pienempi riski kuulua yrittäjäksi haluavien luokkaan. Isän yrittäjyydellä ja halulla olla yrittäjä oli heikko yhteys: jos isä oli yrittäjä, pieneni riski haluta olla yrittäjä. Koulutuksella ja halulla olla yrittäjä oli heikko yhteys. Suomessa ammatillisen koulutuksen puuttumien kasvatti riskin lähes kuusinkertaiseksi 15-vuotiaana päätoimisen opiskelun lopettaneisiin verrattuna. Tuloilla pärjäämisen kokemuksen ja halun olla yrittäjä välillä oli yhteys. Nykytuloilla pärjäämisen vaikeus kasvatti riskiä 1,6-kertaiseksi ja jos pärjääminen oli vaikeaa, kasvoi riski yli seitsenkertaiseksi ja tällöin yhteys oli vahva. Koulun ja yrittäjähalukkuuden välillä oli heikko yhteys. Koulun antamat eväät yrittäjämäisyyteen lisäsivät riskiä eli halua olla yrittäjä. Jos vastaaja oli samaa mieltä siitä, että yrittäjät ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan, kasvatti se hänen riskiään haluta olla yrittäjä 1,7-kertaiseksi ja yhteys oli vahva. Myös niillä, jotka olivat sitä mieltä, että yrityksen voi perustaa epäonnistumisen vaarasta huolimatta, oli 1,6-kertainen riski kuulua

ennustettuun joukkoon, mutta heidän osaltaan yhteys oli heikko. Yrittäjäkokemuksella sen sijaan oli voimakas yhteys haluun kuulua yrittäjien joukkoon. Niillä, joilla oli kokemusta yrittäjyydestä, oli yli viisinkertainen riski verrattuna niihin, joilla ei ole minkäänlaista kokemusta yrittäjyydestä.

Virossa tilastollisesti merkitseviä tekijöitä olivat sukupuoli, ikä, ammattiasema, toimeentulo sekä käsitykset yrittäjistä ja yrityksistä ja kokemus yrittämisestä. Virossa miehet olivat naisia kiinnostuneempia yrittäjyydestä, joskin yhteys oli tilastollisesti heikko. Nuorinta ikäryhmää (15–24-vuotiaat) kiinnosti yrittäjyys mutta kiinnostus laski iän myötä. Verrattuna nuorimpiin kahteen vanhimpaan ikäryhmään kuulumisella oli yhteys, joskin heikko, joka ilmeni pienempänä haluna olla yrittäjä. Yli 55-vuotiailla oli nimittäin yli kaksi kertaa pienempi riski kuulua joukkoon, samoin yli 65-vuotiailla. Myös Virossa yrittäjänä olemisella oli vahva yhteys haluun olla yrittäjiä. Virossa toimeen tulemisella ja pärjäämisellä oli yhteys haluun olla yrittäjä. Nykyisillä tuloilla mukavasti eläviin verrattuna riski kuulua ennustettuun joukkoon laski, jos tuloilla tuli vain toimeen tai pärjääminen oli vaikeaa.

Käsityksillä yrittäjistä ja yrityksistä oli niin ikään tilastollista yhteyttä haluun kuulua yrittäjien joukkoon. Käsitys, että yrittäjät ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan, lisäsi riskiä kuulua joukkoon. Yhteys oli kuitenkin vain heikko. Yhteys löytyi myös siitä, että vaikka ei pitäisi taloudellisen tuen puutetta hankalana tai hallinnollisia menettelyjä monimutkaisena, pieneni riski kuulua ennustettuun ryhmään. Heikko yhteys haluun olla yrittäjä löytyi vielä niiden osalta, jotka olivat sitä mieltä, että yrityksen voi perustaa epäonnistumisen vaarasta huolimatta. Yrityksen perustamisaikeilla oli niin ikään heikko yhteys riskiin kuulua joukkoon verrattuna niihin, joilla ei ole kokemusta yrittäjyydestä ja jotka eivät suunnittele yrittäjäksi ryhtymistä.

6.3.2 Logistinen regressio: maiden välistä tulosten vertailua

Ensimmäisessä tuloksista kertovassa taulukossa 10 ovat ne neljä taustamuuttujaa, jotka edustavat suhteellisen pysyviä osia identiteetistä. Sukupuoleen ja kronologiseen ikään ei voi itse vaikuttaa. Isän ammatti tulee myös annettuna. Asuinpaikka voi toki muuttua, mutta toisaalta se voi myös edustaa jonkinlaista pysyvyyttä ja sitoutuneisuutta. Näin voi ajatella olevan erityisesti silloin, jos asuu koko ikänsä samalla seudulla.

Saksan osalta ei ennustettuun ryhmään kuulumisessa ole eroa *sukupuolten*, naisten ja miesten välillä. Suomessa sen sijaan miehillä on puolitoistakertainen riski (riskiluku 1,532) naisiin verrattuna kuulua ennustettuun ryhmään, eli miehet haluaisivat naisia enemmän olla yrittäjiä. Tilastollinen yhteys on olemassa ($p = 0.03$). Vastaava tulos löytyy Viron aineistossa ($p = 0.032$).

Suomen ja Viron osalta tulos on samankaltainen kuin aikaisemmissa tutkimuksissa tehty löydökset, joiden mukaan miehet ovat naisia todennäköisemmin yrittäjiä. Tässä on kysytty kiinnostusta, eli naiset eivät edes haluaisi olla yrittäjiä.

Taulukko 10. Sukupuoli, ikä, isän yrittäjäys ja asuinympäristö mallissa maittain

		SAKSA			SUOMI			VIRO		
		Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli
<i>Sukupuoli</i>	Sukupuoli (ref. Nainen)	,446	1,141	,813–1,602	,030 *	1,532	1,041–2,254	,032 *	1,480	1,035–2,115
<i>Ikä</i>	15–24 v (ref.)	,155			,002 **			,013 *		
	25–34 v	,588	,783	,323–1,900	,047 *	,357	,129–,986	,809	1,089	,545–2,177
	35–44 v	,320	,641	,267–1,540	,057	,363	,128–1,032	,527	,788	,376–1,650
	45–54 v	,247	,621	,277–1,391	,001 **	,172	,063–,471	,268	,651	,304–1,392
	55–64 v	,272	,637	,285–1,424	,000 ***	,139	,051–,374	,040 *	,447	,207–,965
	Yli 65 v	,577	1,252	,567–2,764	,015 *	,292	,108–,787	,021 *	,413	,195–,873
<i>Isä</i>	on yrittäjä (Ref.)	,788	1,054	,720–1,543	,018 *	,619	,416–,921	,242	,759	,478–1,205
<i>Asuinympäristö</i>	maaseutu tai kylä (ref)	,377			,850			,634		
	pikkukaupunki	,342	1,194	,828–1,722	,589	,881	,557–1,394	,423	,833	,534–1,301
	iso kaupunki	,181	1,388	,859–2,243	,879	,960	,565–1,631	,946	1,013	,697–1,471

* p < ,05 melkein merkitsevä

** p < ,01 merkitsevä

*** p < ,001 erittäin merkitsevä

Ikäryhmissä referenssinä ovat 15–24-vuotiaat. Saksassa vain yli 65-vuotiaat kuuluvat nuorinta ryhmää isommalla riskillä ennustettuun ryhmään, yrittäjäksi haluaviin. Erot referenssiryhmän ja muiden ikäryhmien välillä eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Suomessa sen sijaan erot muiden ryhmien ja nuorinten välillä ovat tilastollisesti merkitseviä. 15–24-vuotiaat ovat kaikkein halukkaimpia olemaan yrittäjiä. Myös Virossa on olemassa yhteys iän ja halun olla yrittäjä välillä. Yrittäjäksi haluavat kuuluvat nuorimpaan ryhmään (p = 0.013). 24–35-vuotiailla on nuorempia suurempi riski eli he ovat nuorinta ryhmää halukkaampia, mutta tilastollista yhteyttä ei ole. Sen sijaan yhteys 55–64-vuotiaisiin ja yli 65-vuotiaisiin on olemassa, ja kumpaankin ryhmään kuuluvalla on yli kaksi kertaa³⁰ pienempi riski kuulua yrittäjäksi haluaviin. Aikaisemmissa tutkimuksissa yrittäjät olivat 25–34- tai 35–44-vuotiaita, mutta tässä vertailu tehdään nuorimpien ryhmään, koska referenssiryhmäksi voi valita vain ensimmäisen tai viimeisen kategorisen muuttujan luokista.

Isän yrittäjyydellä ei Saksassa näytä olevan merkitystä. Suomessa niillä, joiden isä ei ole yrittäjä, on 1,6 kertaa pienempi riski haluta itse olla yrittäjä (p = .018). Luottamusväliin ei sisälly ykköstä, joten tulos todennäköisesti pätee myös perusjoukossa. Virossa tulos on saman suuntainen kuin Suomessa, mutta ei ole tilastollisesti merkitsevä. Mitä tulee *asuinympäristöön*, Saksassa halu yrittäjäksi kasvaa asuinkaupungin koon kasvaessa, mutta yhteys on vain heikko. Suomessa maalla asuvat mielivät

30 Riskiluvun eli Exp(B):n ollessa alle ykkösen riski on pienempi kuin referenssikategoriassa. Riski lasketaan jakamalla referenssikategorian riskiluku 1 muuttujan riskiluvulla (Jokivuori & Hietala 2007, 72). Esimerkiksi 55 – 64-vuotiaiden riski on $1/0,447=2,23$ ja yli 65-vuotiaiden $1/0,413=2,42$ pienempi kuin vertailuryhmänä olevan nuorimman ikäryhmän.

yrittäjäksi muita enemmän. Virossa yrittäjyys kiinnostaa isoissa kaupungissa asuvia ja maalla asuvia yhtä paljon, pikkukaupungissa asuvia muita vähemmän.

Päätoimisen opiskelun lopettamisikä kuvaavassa muuttujassa referenssiksi oli asetettava se kategoria, johon kuuluvat ilmoittivat lopettaneensa opiskelun 15-vuotiaana. Tutkimukset sanovat, että kouluttamattomat ryhtyvät yrittäjiksi. Tässä oli tarkoitus ottaa referenssiksi ne, joilla ei ammatillista koulutusta, mutta kun Virossa ei semmoisia henkilöitä ollut laisinkaan, piti referenssiryhmä vaihtaa toiseen tarjolla olevaan, eli 15-vuotiaana koulunsa lopettaneisiin. Näiden muuttujien osalta tulokset ovat luettavissa taulukosta 11.

Taulukko 11. Päätoimisen opiskelun lopettamisikä ja ammattiasema mallissa maittain

		SAKSA			SUOMI			VIRO		
		Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli
<i>Lopettanut koulun</i>	15-vuotiaana (ref.)	,535			,257			,803		
	16–19-vuotiaana	,288	1,322	,791 – 2,209	,915	,964	,494 – 1,880	,503	1,363	,551 – 3,373
	yli 20-vuotiaana	,696	1,113	,651 – 1,901	,777	,913	,487 – 1,713	,371	1,523	,606 – 3,828
	opiskelee edelleen	,146	2,051	,779 – 5,405	,468	,665	,221 – 2,001	,595	1,360	,438 – 4,223
	ei amm. koulutusta	,273	2,468	,492 – 12,388	,045 *	5,740	1,036 – 31,792			
<i>Ammattiasema</i>	itsenä työllistävä (ref.)	,000 ***			,000 ***			,000 ***		
	toimihenkilö	,000 ***	,070	,036 – ,135	,000 ***	,088	,038 – ,205	,000 ***	,076	,037 – ,158
	työntekijä	,000 ***	,056	,021 – ,146	,000 ***	,089	,040 – ,198	,000 ***	,055	,019 – ,159
	ei työelämässä	,000 ***	,102	,050 – ,205	,000 ***	,120	,055 – ,263	,000 ***	,140	,065 – ,299
		* p < ,05 melkein merkitsevä			** p < ,01 merkitsevä			*** p < ,001 erittäin merkitsevä		

Saksassa opiskelijoilla ja toisaalta niillä, joilla ei ole ammatillista koulutusta, on isompi riski kuulua yrittäjäksi haluaviin kuin 15-vuotiaana koulunsa lopettaneilla, erot eivät kuitenkaan tilastollisesti merkitseviä. Suomessa verrattaessa 15-vuotiaana koulunsa lopettaneisiin tilastollinen yhteys ja yli viis kertaa suurempi riski kuulua yrittäjäksi haluavien ryhmään on niillä, joilla ei ole ammatillista koulutusta. Virossa pidempään opiskelu lisäsi riskiä eli he olivat kiinnostuneimpia yrittäjyydestä. Aikaisemmassa tutkimuksessa yhteys koulutuksen ja yrittäjyydestä kiinnostumisen välillä on havaittu käyrämuotoiseksi. Näiden tulosten perusteella ei vastaavaa johtopäätöstä voi tehdä.

Kaikissa kolmessa maassa yrittäjyyden mieluisimmaksi valinneet ovat yrittäjiä. He ovat suosineet sisäryhmää. Yrittäjänä olemisella ja halulla olla yrittäjä on vahva yhteys eli tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Sak-sassa toimihenkilöillä riskiluku oli ,070 eli heillä oli 14 kertaa pienempi riski kuulua ennustettavaan joukkoon. Työntekijät vielä toimihenkilöitä vähemmän haluaisivat olla yrittäjiä, heidän riskinsä kuulua ennustettuun joukkoon oli 18 kertaa pienempi verrattuna yrittäjiin. Työelämän ulkopuolella olevien osalta riski oli kymmenen kertaa pienempi. Suomen ja Viron tulokset olivat samanlaiset. Yrittäjät haluavat olla yrittäjiä, muut eivät niinkään.

Seuraavaksi käyn läpi *toimentuloon* ja *koulun yrittäjyyteen antamien eväiden* vaikutuksen halukkuuteen olla yrittäjä (taulukko 12). Saksassa ja Suomessa mukavasti oman arvionsa mukaan toimeentuleviltä löytyy halukkuutta olla yrittäjiä, muihin ryhmiin kuuluvilla on pienempi riski kuulua yrittäjäksi haluavien joukkoon. Toimeentulolla on yhteys halukkuuteen olla yrittäjä. Niiden, jotka tulevat toimeen nykyisillä tuloillaan, on pienempi riski haluta yrittäjäksi. Mitä huonommin suomalainen tuntee tulevansa toimeen tuloillaan, sitä suurempi riski hänellä on kuulua ennustettavaan yrittäjäksi haluavien joukkoon. Huonosti pärjäämisellä on yhteys halukkuuteen olla yrittäjä. Niillä, joilla pärjääminen on erittäin vaikeaa, on yli 7-kertainen riski haluta olla yrittäjä. Myös Virossa riski haluta yrittäjäksi vähenee sitä mukaan, kun tunne rahojen riittävydestä huononee.

Taulukko 12. Toimeentulon ja koulun vaikutus mallissa maittain

		SAKSA			SUOMI			VIRO		
		Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli
<i>Nykyisillä tuloilla</i>	elää mukavasti (ref.)	,048 *			,011 *			,134		
	tulee toimeen	,007 **	,580	,392 – ,859	,251	,781	,513 – 1,191	,028 *	,590	,369 – ,944
	pärjääminen vaikeaa	,448	,809	,468 – 1,400	,225	1,613	,745 – 3,495	,040 *	,545	,306 – ,971
	pärjääminen erittäin vaikeaa	,243	,634	,295 – 1,362	,015 *	7,143	1,470 – 34,706	,483	,717	,283 – 1,815
<i>Koulun antama yrittäjyyskasvatus</i>										
opettanut yrittäjämäistä asennetta, auttanut ymmärtämään yrittäjyyden merkityksen, innostanut ja antanut tietoja ja taitoja yrittäjyyteen		,172	1,151	,941 – 1,408	,015	1,313	1,054 – 1,638	,092	1,161	,976 – 1,381
		* p < ,05 melkein merkitsevä			** p < ,01 merkitsevä			*** p < ,001 erittäin merkitsevä		

Koulun vaikuttavuuden arvioista muodostin kysymysten keskinäisen korrelaation vuoksi summa-
muuttuja, jonka otin analyysiin jatkuvana muuttujana. Muuttujan arvon kasvaminen kuvastaa tyytyväisyyden lisääntymistä koulun panokseen yrittäjämäisen asenteen omaksumisessa ja yrittäjyydessä tarvittavien taitojen oppimisessa. Mitä tyytyväisempi vastaaja on ollut koulun antamaan yrittäjyyskasvatukseen, sitä suuremmalla riskillä hän kuuluu yrittäjäksi haluavien joukkoon. Saksan osalta koululla ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta, ei myöskään Virossa. Suomessa on havaittavissa heikko yhteys ja koululla oli jonkun verran riskiä lisäävä vaikutus. Tulosta on vaikea vertailla ilman tarkempaa tietoa Saksan ja Viron kouluissa tarjoamasta yrittäjyyskasvatuksesta.

Vielä analyysissa oli mukana kysymyksiä, joilla oli kartoitettu vastaajien suhtautumista yrittäjiin ja yrittäjyyteen. Lisäksi mukana oli kysymys vastaajan omasta yrittäjäkokemuksesta. Tulokset ovat taulukossa 13. Saksassa yrittäjäksi ryhtymistä valmistelevilla on kymmenkertainen riski tuloksen ollessa tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$). Tämä kuvastanee korkeaa motivaatiota. Luottamusvälin leveydestä voi päätellä, että innostuksen määrä vaihtelee, mutta kaikki ovat joka tapauksessa enemmän tai vähemmän innostuneita. Suomessa yrittäjäksi ryhtymistä valmistelevat

eivät ole aivan yhtä innostuneita, mutta heillä on kuitenkin lähes kolminkertainen riski haluta yrittäjäksi kuin niillä, joilla ei ole kokemusta yrittäjyydestä. Joukossa on kuitenkin niitäkin, joita yrittäjäksi ryhtyminen ei välttämättä innosta. Virossa tilanne on yrittäjiksi hankkiutuvien osalta Suomen kaltainen, joskin siellä tulos osoittaa myös heikon tilastollisen yhteyden. Niillä, joilla on yrittäjäkokemusta, on Saksassa lähes kolminkertainen ja Suomessa yli viisinkertainen riski kuulua ennustettuun joukkoon (haluaisin olla yrittäjä). Yhteys on vahva. Virossa yhteyttä ei ole, ja niiden, joilla on yrittäjäkokemusta, halu olla yrittäjä vaihtelee.

Taulukko 13. Suhtautuminen yrittäjin ja yrittäjyyteen sekä oma yrittäjyyskokemus

		SAKSA			SUOMI			VIRO		
		Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli	Sig.	Exp(B)	95 % luottamusväli
<i>Oma kokemus yrittämisestä</i>	- ei ole (ref.)	,000			,000 ***			,062		
	- perustamassa tai hankki- massa	,000	10,270	3,144–33,545	,212	2,727	,565–13,166	,039 *	2,131	1,04–4,365
	- perustanut tai hankkinut	,000	2,885	1,880–4,429	,000 ***	5,369	3,458–8,335	,175	1,390	,864–2,236
<i>Käsitys yrittäjistä - yrittäjät</i>	- luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	,111	,690	,437–1,089	,130	,505	,208–1,224	,620	1,117	,721–1,730
	- ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan	,058	1,389	,988–1,952	,017 *	1,671	1,096–2,549	,048 *	1,390	1,003–1,927
	- luovat työpaikkoja	,927	1,028	,567–1,864	,974	1,018	,353–2,937	,562	,771	,320–1,858
<i>Käsitys yrittämisestä</i>	- hankalaa, koska ei taloudellista tukea	,967	1,008	,698–1,456	,916	1,022	,682–1,531	,006 *	,613	,434–,866
	- hankalaa, hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	,772	1,054	,738–1,505	,340	,811	,527–1,248	,029 *	,686	,488–,963
<i>Yrityksen perustaminen</i>	- ei pidä perustaa, jos on vaa- ra epäonnistua	,733	,942	,667–1,329	,029 *	1,616	1,051–2,487	,013 *	1,522	1,093–2,118
	- epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	,242	,780	,515–1,182	,502	,829	,480–1,432	,332	,823	,555–1,220
		* p < ,05 melkein merkitsevä			** p < ,01 merkitsevä			*** p < ,001 erittäin merkitsevä		

Käsitykset yrittäjistä. Jos on eri mieltä siitä, että yrittäjät luovat uusia tuotteita, niin on pienempi riski kuulua ennustettuun joukkoon (haluaisin olla yrittäjä). Riski on pienin Suomessa. Jos ei ole sitä mieltä, että yrittäjät ajavat vain omaa taloudellista etuaan, on isompi riski kuulua joukkoon (haluaisin olla yrittäjä). Riski on suurin Suomessa ja Virossa, joissa on heikko yhteys myös tilastollisesti. Jos vastaaja ajattelee, että yrittäjät tehtävänä ei ole luoda työpaikkoja, on hänellä Saksassa ja Suomessa isompi riski kuulua ennustettavaan joukkoon. Virossa näin ajattelevalla on päinvastoin 1,29 kertaa pienempi riski kuulua yrittäjäksi haluavien joukkoon.

Käsitys yrittämisestä. Saksassa ja Suomessa ei yrityksen perustamisen hankalana pitäminen taloudellisen tuen puuttumisen vuoksi vaikuta siihen, haluaisiko olla yrittäjä vai ei. Virossa riski on 1,6 kertaa pienempi kuulua ennustettuun joukkoon niillä, jotka eivät pidä yrityksen perustamista hankalana taloudellisen tuen puutteen vuoksi. Viron osalta tulos on tilastollisesti merkitsevä. Hallinnollisten menettelyjen monimutkaisuudella ei ole Saksalla merkitystä, Suomessa riski pienenee.

Virossa riski pienenee hieman Suomen enemmän. Viron tulos osoittaa myös tilastollisen yhteyden. Saksassa ei myöskään mahdollisella epäonnistumisen vaaralla ole vaikutusta, mutta sekä Suomessa, että Virossa löytyy yhteys epäonnistumisen hyväksymisen ja halun olla yrittäjä väliltä. Riski kasvaa puolitoistakertaiseksi, jos ei ole sitä mieltä, että yritystä ei tulisi epäonnistumisen vaaran vuoksi perustaa, ja tulokset ovat tilastollisesti merkitsevät. Epäonnistumista ei siis pelätä. Suhtautuminen siihen, ansaitsevatko epäonnistuneet uuden mahdollisuuden, vaihtelee vertailtavien maiden välillä. Ne, jotka eivät varauksessa soisi epäonnistuneille uutta mahdollisuutta, eivät kuulu niin usein ennustettuun ryhmään kuin ne, jotka soisivat uuden mahdollisuuden.

6.4 Muut analyysit

6.4.1 Yrittäjät

Jo etukäteen on tiedossa, että yrittäjät eivät ole homogeeninen joukko. Kyselyyn osallistuneita on pyydetty ilmoittamaan ammattiasemansa ja esitän ne tässä yhteydessä taustatietona. Yrittäjien kategorian muodostavat ammattiasemat ja niiden jakauma maittain on esitettyä alla taulukossa 14.

Taulukko 14. Otoksessa mukana olleiden yrittäjien jakauma ammattialoittain vertailumaissa

Sosioekonomiset ryhmät ja niihin kuuluvat roolit							
Vastaajan sosioekonominen asema		Saksa (n=999)		Suomi (n=998)		Viro (n=1008)	
		n	%	n	%	n	%
Yrittäjät ja itsensä työllistäjät	maanviljelijä, metsätyöntekijä, kalastaja	10	10	13	16	3	4
	kaupanomistaja, käsityöläinen	23	24	12	15	11	13
	yksityinen akateeminen ammatinharjoittaja	46	47	13	16	20	24
	yrittäjän omistaja	13	13	41	51	49	58
	muu	5	5	1	1	2	24
Yrittäjiä ja itsensä työllistäviä yhteensä		97	100	80	100	85	100

Saksan aineistossa enemmistön muodostivat yksityiset akateemiset ammatinharjoittajat, joita oli lähes puolet kyselyyn osallistuneista. Seuraavaksi suurin ryhmä Saksassa olivat kauppiat ja käsityöläiset. Suomessa ja Virossa suurimpana ryhmänä olivat yrityksen omistajat, joita oli yli puolet mukana olleista. Kun jokainen yrittäjä periaatteessa omistaa yrityksensä, jäi avoimeksi, mitä yrityksen omistamisella tarkoitetaan. Virossa viidennes oli yksityisiä akateemisia ammatinharjoittajia. Suomessa yrityksen omistajien jälkeen jäävä puolikas jakautui tasaisesti muihin kolmeen ryhmään. Koska puhe on ollut vastentahtoisesta yrittäjyydestä, tutkin myös, mitä yrittäjät olivat ilmoittaneet syyksi yrittäjäksi ryhtymiseensä. Block & Wagner (2006, 5) ovat havainneet, että Saksassa

necessity–opportunity-suhde on korkeampi kuin muissa länsimaissa, yhtä pakkoyrittäjää kohden on vain runsas kaksi tilaisuudesta vaarin ottanutta yrittäjää.

Taulukosta 15 voi nähdä, että Saksassa ja Suomessa enemmistö vastaajista, Suomessa jopa 65 %, ilmoitti tarttuneensa tilaisuuteen. Saksassa suhde näyttääkin olevan korkeampi (vajaa kaksi tilaisuuteen tarttunutta yrittäjää yhtä pakkoyrittäjää kohti) kuin Suomessa, jossa yhtä pakkoyrittäjää kohden on enemmän kuin kolme tilaisuuteen tarttunutta yrittäjää. Vaikka Virossakin lähes puolet ilmoitti tilaisuuteen tarttumisen syyksi yrittäjäksi ryhtymiseen, niukka enemmistö kuitenkin ilmoitti syyksi välttämättömyyden. Saksassa välttämättömyydestä aloittaneita oli vajaa kolmannes ja Suomessa vain vajaa viidennes, vaikka julkisen keskustelun perusteella voisi olettaa heitä olevan enemmänkin. Perheyrittäjä jatkamaan ryhtyneet voivat periaatteessa kuulua kumpaan joukkoon tahansa. Suomenkielisen lomakkeen sanamuoto 'piti saada' mielestäni viittaakin enemmän välttämättömyyteen kuin mahdollisuuteen.

Taulukko 15. Syy yrittäjäksi ryhtymiseen, kaikki yrittäjät

	Saksa		Suomi		Viro	
	n	%	n	%	n	%
Koska siihen tarjoutui mahdollisuus	37	49 %	47	65 %	36	47 %
Välttämättömyyden vuoksi	22	29 %	13	18 %	38	53 %
Perheyrittäjälle piti saada jatkaja	11	15 %	8	11 %	2	0
EOS	5	7 %	4	6 %	4	0
	75	100 %	72	100 %	80	100 %

Jaoin yrittäjien ryhmän selitettävän muuttujan mukaan niihin, jota haluavat olla yrittäjiä ja niihin, jotka eivät haluaisi olla. Niistä, jotka olivat ilmoittaneet haluavansa olla yrittäjiä (taulukko 16), Saksassa kolmannes, Suomessa noin joka kymmenes ja Virossa lähes puolet ilmoitti aloittaneensa välttämättömyyden vuoksi. Voisiko tästä päätellä, että epäroinnin tai mahdollisesti vastentahtoisen alun jälkeen identifioituminen yrittäjäksi on onnistunut ja yrittäjän rooli alkaa tuntua omalta?

Taulukko 16. Yrittäjänä viihtyvien ilmoittama syy yrittäjäksi ryhtymiseen

	Saksa		Suomi		Viro	
	n	%	n	%	n	%
Koska siihen tarjoutui mahdollisuus	34	52 %	41	69 %	29	45 %
Välttämättömyyden vuoksi	21	32 %	7	12 %	30	46 %
Perheyrittäjälle piti saada jatkaja	8	12 %	7	12 %	2	3 %
EOS	3	5 %	4	7 %	4	6 %
	66	100 %	59	100 %	65	100 %

Kun tarkastelee yrittäjiä, jotka eivät haluaisi olla yrittäjiä (taulukko 17), huomaa heidän joukossaan olevan niitä, jotka ovat aloittaneet tilaisuuden tarjoutuessa, eivätkä pakosta. Suomessa ja Virossa heitä on lähes puolet ja Saksassa kolmannes. Saksassa kolmannes on lähtenyt jatkamaan perheyrittystä mahdollisesti jo alun perin vastentahtoisesti. Viidennes saksalaisista yrittäjistä ei ole osannut sanoa yrittäjäksi ryhtymisensä syytä.

Taulukko 17. Yrittäjänä ei-viihtyvien ilmoittama syy yrittäjäksi ryhtymiseen

	Saksa		Suomi		Viro	
	n	%	n	%	n	%
Koska siihen tarjoutui mahdollisuus	3	33 %	6	46 %	7	47 %
Välttämättömyyden vuoksi	1	11 %	6	46 %	8	53 %
Perheyrittäykselle piti saada jatkaja	3	33 %	1	8 %	0	0
EOS	2	22 %	0		0	0
	9	100 %	13	100 %	15	100 %

Miksi nämä yrittäjät haluaisivat mieluummin olla palkansaajia? Niiltä, jotka ovat ilmoittaneet haluavansa olla palkansaajia, on kysytty jatkokysymys q2 ”Miksi olisitte mieluummin palkansaaja kuin yrittäjä?”, joka on 12 vaihtoehtoa sisältävä patteristo. Tutkin kysymykset faktorianalyysillä ja ne latautuivat seitsemälle faktorille, mikä on enemmän kuin visuaalinen analyysi antoi aiheita olettaa, mutta osoitti kuitenkin, että kysymysten taustalta ei todennäköisesti löydy latenttia muuttujaa. Taulukossa 18 ovat syyt, joita valitsivat yrittäjät, jotka olisivat mieluummin palkansaajia.

Taulukko 18. Syyt, miksi olisin mieluummin palkansaaja

	Saksa (n = 15)	SUOMI (n = 14)	VIRO (n = 12)
Miksi olisitte mieluummin palkansaaja kuin yrittäjä?			
Turvattu työsuhte		29 %	50 %
Kiinteät työajat	13 %	14 %	25 %
Sosiaaliturvan piirissä	27 %	7 %	8 %
Ei liikeideaa			
Ei riittävästi pääomaa tai resursseja		7 %	
Ei riittävästi taitoja			
Päätös on iso ja paluu palkansaajaksi vaikeaa	13 %		17 %
Byrokratian pelko ja hallinnon hankaluudet	27 %	7 %	
Epäonnistumisien seuraamusten pelko			8 %
Muu syy	47 %	21 %	33 %
	15	14	12
	100 %	100 %	100 %

Jokaisella oli halutessaan mahdollisuus valita useampiakin syitä. Sarakkeessa ilmoitetaan kunkin vaihtoehdon kohdalla sen valinneitten prosenttiosuus kaikista vastanneista eli rivimaksimi on 100 %. Vastaajamäärä ilmoitetaan sarakeotsikossa, ja selvyyden vuoksi vielä alimmalla rivillä. Kaikkien maiden, erityisesti Saksan osalta huomio kiinnittyy siihen, että lähes puolella (47 %) syy on joku muu kuin tarjolla olleet, eli 15 vastaajasta seitsemän ei löytänyt tarjolla olevista sopivaa vaihtoehtoa. Runsas neljännes on työlääntynyt byrokratiaan, samoin neljännes ilmoittaa syyksi pääsyn palkansaajan sosiaaliturvan piiriin, mutta eivät kuitenkaan kaipaa turvattua työsuhdetta. Suomessa sen sijaan tärkeimpänä syynä on turvattu työsuhde. Lähes kolmannes vastaajista ilmoittaa sen syyksi. Myös Virossa tärkein syy haluta palkansaajaksi on turvattu työsuhde, sen on puolet valinnut. Huomattavasti saksalaisia ja suomalaisia useammin virolaiset ovat valinneet myös kiinteät työajat.

Entä miksi yrittäjät haluavat olla yrittäjiä? Yrittäjiltä, jotka halusivatkin olla yrittäjiä, kysyttiin niin ikään perustelut preferoinnille. Myös heille annettiin valmiit vaihtoehdot. Syyt ovat taulukossa 19.

Taulukko 19. Syyt, miksi olen mieluummin yrittäjiä

Miksi olisitte mieluummin yrittäjä kuin palkansaaja	SAKSA (n = 79)	SUOMI (n = 65)	VIRO (n = 70)
Itsenäisyys ja itsensä toteuttaminen	62 %	46 %	66 %
Liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntäminen	25 %	3 %	9 %
Paremmat ansaitsemismahdollisuudet	14 %	6 %	11 %
Vapaus valita työaika ja -paikka	27 %	60 %	50 %
Houkuttelevien työllistymis- ja työmahdollisuuksien puute	3 %	5 %	1 %
Perheenjäsenet tai ystävät ovat yrittäjiä	1 %		
Suotuisa taloudellinen ilmapiiri	3 %	5 %	
Palkkatyöhön liittyvien epävarmuustekijöiden välttäminen			6 %
Panoksen antaminen yhteiskunnalle	1 %	2 %	1 %
Muu syy	23 %	14 %	16 %
EOS	6 %	2 %	6 %
	79	65	70
	100 %	100 %	100 %

Kaksi tärkeintä syytä ovat itsenäisyys, itsensä toteuttaminen ja vapaus valita työaika ja -paikka. Yrittäjä voi tehdä itsenäisiä päätöksiä, eikä omista päätöksistään ole tilivelvollinen kuin itselleen. Saksassa ja Virossa arvostettiin Suomea enemmän itsenäisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa itseään (62 % ja 66 % Suomen 46 %:a vastaan). Suomessa arvostettiin enemmän vapautta valita työaika ja -paikka, 60 % suomalaisista oli valinnut sen, Saksassa vain runsas neljännes. Melkein neljänneksellä saksalaisista yrittäjistä oli jokin muu syy, mikä piti heidät yrittäjinä. Paremmat ansainta-

mahdollisuudet valitsi Saksassa 14 % ja Virossa 11 % vastaajista, Suomessa vain 6 % katsoi ansaitsevansa yrittäjänä paremmin. Vain virolaiset vastaajat olivat valinneet syyksi palkkatyöhön liittyvät epävarmuustekijät. Virossa näyttää olevan vastaajien mielestä myös hitusen enemmän hyödynnettäviä liiketoimintamahdollisuuksia.

Syyt voi luokitella henkilöön liittyviin ja ympäristöön liittyviin. Näkökulmasta riippuen syyn voi ajatella johtuvan yksilöstä tai yhteiskunnan normeista, mutta sekin arvio on tehtävä kysymys kysymykseltä yrittäen asettautua kulloisen vastaajan asemaan voidakseen arvioida, onko syy sellainen, johon vastaaja voi ajatella itse voivansa vaikuttaa. Esimerkiksi taitojaan voi ajan funktiona kartuttaa. Ylipäätään vaihtoehtoista ei näytä löytyneen sopivia, vaikka useampi vastaus on sallittu. Toisaalta yrittäjien vastaajajoukkokin oli varsin pieni.

6.4.2 Yrittäjäksi haluavat

Mistä syystä palkansaajat sitten haluaisivat olla mieluummin yrittäjiä, selviää taulukosta 20. Jokaisessa vertailumaissa ne palkansaajat, jotka olisivat mieluummin yrittäjiä, arvostavat kaikkein eniten yrittäjän itsenäisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa itseään, joskin Suomessa sen oli perusteeksi valinnut hieman harvempi (59 %) kuin Saksassa ja Virossa osuus oli 66 % vastaajista.

Taulukko 20. Syyt, miksi olisin mieluummin yrittäjä

	SAKSA (n = 208)	SUOMI (n = 160)	VIRO (n = 233)
Miksi olisitte mieluummin yrittäjä kuin palkansaaja			
Itsenäisyys ja itsensä toteuttaminen	66 %	59 %	66 %
Liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntäminen	6 %	3 %	7 %
Paremmat ansaitsemismahdollisuudet	11 %	9 %	15 %
Vapaus valita työaika ja -paikka	24 %	39 %	49 %
Houkuttelevien työllistymis- ja työmahdollisuuksien puute	1 %	3 %	3 %
Perheenjäsenet tai ystävät ovat yrittäjiä	2 %	3 %	2 %
Suotuisa taloudellinen ilmapiiri	1 %	1 %	1 %
Palkkatyöhön liittyvien epävarmuustekijöiden välttäminen	4 %	1 %	2 %
Panoksen antaminen yhteiskunnalle	3 %		3 %
Muu syy	16 %	16 %	13 %
EOS	3 %	4 %	2 %
	208	160	233
	100 %	100 %	100 %

Myös toiseksi eniten valittu syy on maille yhteinen: se oli vapaus valita työn aika ja -paikka. Sen syyn valinneiden määrä kuitenkin erosi maittain enemmän, Viron puolesta Saksan neljännekseen

vastaajista Suomen sijoituessa Viron ja Saksan väliin. Näin tärkeimmät syyt olivat samat kuin yrittäjinä viihtyvillä yrittäjillä. Vaikka muu syy oli kolmanneksi eniten valittu, ei muilla syillä näytä olevan niin suurta merkitystä kuin yrittäjien valitessa samoista vaihtoehtoista syitä yrittäjänä viihtymiselleen. Valmiista vaihtoehtoista löytyi yrittäjyydestä haaveileville tarjolla olevista sopivia syitä.

Vielä ovat ne, jotka eivät ole yrittäjiä ja olisivatkin mieluummin palkansaajia. Kun ihmisiltä on kysytty syytä preferoidulle ammattiasemalle, ei aineistosta saa näiden kysymysten avulla vastausta siihen, miksi he eivät haluaisi olla yrittäjiä. Taulukosta 21 selviää, minkä syiden nojalla he pitävät palkansaaja-asemaa hyvänä. Tuloksia voidaan verrata palkansaajana olemista preferoineisiin yrittäjiin, joiden vastaukset esitettiin taulukossa 18 sivulla 79. Tärkeimpinä pidetyt syyt ovat säännölliset vakituiset tulot ja turvattu työsuhde, erityisesti virolaiset vastaajat ovat nostaneet sen tärkeimmäksi.

Taulukko 21. Syyt, miksi olen mieluummin palkansaaja

Miksi olisitte mieluummin palkansaaja kuin yrittäjä?	Saksa (n = 642)	SUOMI (n = 724)	VIRO (n = 567)
Säännölliset, vakituiset tulot	24 %	25 %	38 %
Turvattu työsuhde	25 %	17 %	40 %
Kiinteät työajat	12 %	11 %	21 %
Sosiaaliturvan piirissä	12 %	15 %	8 %
Ei liikeideaa	3 %	3 %	8 %
Ei riittävästi pääomaa tai resursseja	5 %	3 %	4 %
Ei riittävästi taitoja	4 %	10 %	17 %
Päätös on iso ja paluu palkansaajaksi vaikeaa	6 %	2 %	4 %
Byrokratian pelko ja hallinnon hankaluudet	6 %	6 %	6 %
Epäonnistumisien seuraamusten pelko	6 %	5 %	3 %
Muu syy	38 %	37 %	31 %
EOS	5 %	4 %	25 %
	642	724	567
	100 %	100 %	100 %

Kaikissa vertailumaissa on palkansaajia, joilta puuttuu liikeidea tai jotka katsovat, että heillä ei ole riittäviä taitoja, Virossa tämän syyn on valinnut 17 % vastaajista, Suomessa 10 %, kun yrittäjistä kukaan ei ilmoittanut ideoiden tai taitojen puuttumista syyksi siihen, että yrittäjänä olemisen sijasta olisi mieluummin palkansaaja. Palkansaajilla attribuutio painottui tässä suhteessa sisäisiin tekijöihin. Huomio kiinnittyy lisäksi Suomen osalta siihen, että sosiaaliturvan on valinnut syyksi vain 1 % vastaajista. Onko niin, että palkansaajat eivät ole tietosia sosiaaliturvan eroista palkansaajien ja yrittäjien välillä vai eikö sillä ole merkitystä? Kaiken kaikkiaan voidaan havaita, että ei-yrittäjät löysivät enemmän erilaisia syitä sille, miksi mieluummin olisivat palkansaajia. Tosin heitä oli

lukumäärällisesti huomattavasti isompi joukko kuin palkansaajana olemista preferoineita yrittäjiä aineistossa kaiken kaikkiaan. Pitää muistaa, että varsinaisia palkansaajia ei-yrittäjien ryhmässä oli noin puolet vastaajista. Toinen puoli koostui työelämän ulkopuolella olevista, joista suurin osa oli eläkeläisiä.

Vielä lopuksi esitän taulukon 22, joka vastaa viimeiseen kysymykseen toimijuuspotentialista. Taulukkona on alkuperäinen nelikenttä, johon on otettu mukaan kaikilta vastaajilta kysytty kysymys ”Oletteko joskus perustanut yrityksen tai hankkinut jonkun toisen perustaman yrityksen tai oletteko parhaillaan perustamassa yritystä?” Kysymys on sama, jonka otin mukaan logistiseen regressio-analyysiin ja jota varten olin tehnyt muuttujasta kaksiluokkaisen. Käytin samaa kaksiluokkaista muuttujaa ristiintaulukoinnissa. Taulukko on näin helpommin luettavissa ja selkeämpi, mutta tulkinnan kannalta kannattaa pitää mielessä alkuperäinen kysymys. Kyllä-vastaus pitää sisällään joskus yrityksen perustaneet ja parhaillaan yritystä perustamassa olevat. Kyllä-vastauksen antaneet ei-yrittäjät, jotka eivät haluaisi olla yrittäjiä, ovat tulkintani mukaan entisiä yrittäjiä ja ne, jotka haluaisivat olla yrittäjiä, ovat ryhtymässä yrittäjiksi. Olen lihavoimalla korostanut ne osajoukot, joiden tulkitsen kuvaavan toimijuutta, subjektin ryhtymistä toimeen. Sarakeprosentit kertovat toimijuuden jakauman yrittäjänä viihtyvien ja yrittäjänä ei-viihtynein osajoukoissa. Osuudet kaikista vastaajista ovat helposti pääteltävissä, kun muistaa, että joka maassa on ollut pyöreästi tuhat vastaajaa. Kaikkien vastaajien lukumäärä näkyy kunkin maan osalta taulukon oikeassa alareunassa.

Saksassa niitä, jotka ovat joskus toimineet yrittäjinä, mutta eivät enää ryhtyisi yrittäjiksi, on 7 %, Suomessa 11 % ja Virossa 10 % kaikista vastaajista. Niistä ei-yrittäjistä, jotka haluaisivat mieluummin olla yrittäjiä, 30 % (6 % kaikista vastaajista) Saksassa on ryhtymässä yrittäjäksi. Suomessa halukkaista lähes puolet (7 % kaikista vastaajista) on perustamassa yritystä. Virossa neljännes (6 % kaikista vastaajista) yrittäjyyttä preferoineista ei-yrittäjistä on ryhtynyt perustamaan yritystä. Koko otoksesta laskettuna maat eivät eroa toisistaan, mutta jos asiaa tarkastellaan ryhmiä (yrittäjyyttä preferoineet ei-yrittäjät) vertaamalla, suomalaiset ovat aktiivisimmin ryhtyneet toimeen. Yrittäjien osalta tulkitsen Kyllä-vastaukset niin, että he ovat aloittaneet yrittäjänä omasta halustaan. Niinpä Saksassa puolet niistä, jotka eivät haluaisi olla yrittäjiä, on omasta halustaan ryhtynyt yrittäjäksi. Suomessa heitä oli 87 % ja Virossa kaikki. Saksan ja Suomen osalta tulos on linjassa muiden tutkimusten kanssa. Saksassa yrittäjäksi ryhdytään useammin pakosta kuin esimerkiksi Suomessa, jossa pakosta yrittäjäksi ryhtyy runsas 10 %. Viron osalta ei vastaavaa tilastotietoa ollut kyseisessä GEM-tutkimuksessa. On myös mahdollista, että virolaiset ovat ymmärtäneet kysymyksen eri tavalla.

Taulukko 22. Toimijuuden nelikentät Saksa, Suomi, Viro

Saksa								
Haluaisitko olla yrittäjä?			Olen yrittäjä					
			ei		kyllä		yht	
En haluaisi olla yrittäjä	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	624	90%	9	50%	633	89%
		kyllä	72	10%	9	50%	81	11%
			696	100%	18	100%	714	100%
Haluaisin olla yrittäjä	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	147	71%	13	16%	160	56%
		kyllä	61	29%	66	84%	127	44%
			208	100%	79	100%	287	100%
	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	771	85%	22	23%	793	79%
kyllä		133	15%	75	77%	208	21%	
		904	100%	97	100%	1001	100%	
Suomi								
Haluatko olla yrittäjä?			Olen yrittäjä					
			ei		kyllä		yht	
En haluaisi olla yrittäjä	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	653	86%	2	13%	655	85%
		kyllä'	107	14%	13	87%	120	15%
			760	100%	15	100%	775	100%
Haluaisin olla yrittäjä	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	86	54%	6	9%	92	41%
		kyllä'	74	46%	59	91%	133	59%
			160	100%	65	100%	225	100%
	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	739	80%	8	10%	747	75%
kyllä'		181	20%	72	90%	253	25%	
		920	100%	80	100%	1000	100%	
Viro								
Haluatko olla yrittäjä?			Olen yrittäjä					
			ei		kyllä		yht	
En haluaisi olla yrittäjä	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	596	86%	0	0%	596	84%
		kyllä'	95	14%	15	100%	110	16%
			691	100%	15	100%	706	100%
Haluaisin olla yrittäjä	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	177	76%	5	7%	182	60%
		kyllä'	56	24%	65	93%	121	40%
			233	100%	70	100%	303	100%
	Ryhdyitkö tai aiotko ryhtyä yrittäjäksi?	ei	773	84%	5	6%	778	77%
kyllä'		151	16%	80	94%	231	23%	
		924	100%	85	100%	1009	100%	

Niistä yrittäjistä, jotka haluavat olla yrittäjiä Saksassa 84 % (7 % kaikista kyselyssä mukana olleista saksalaisista) on aloittanut omasta halustaan ja vapaaehtoisesti yrittäjänä. Suomessa heitä on 91 % (6 % koko otoksesta) ja Virossa vielä enemmän eli 93 % (7 % otoksesta). Taas voi huomata, että

otokseen suhteutettuna maiden välillä ei ole suurta eroa, ryhmien välillä eroja on. Yrittäjinä viihtyvistä Saksassa 16 %, Suomessa 9 % ja Virossa 7 % on aloittanut välttämättömyyden vuoksi. Yrittämisen vapautta arvostettiin yrittäjyyttä preferoivien joukossa kussakin maassa, vaikka matka vapaudesta paktoon yrittäjienkin osalta vaikuttaa ulkopuolisen silmin lyhyeltä ja vapaus illuusiolta. Vapaus itsessään merkitsee jatkuvaa valinnan pakkoa yksilönä. Vapauteen yhdistetään yksilöllisyys. Beckin käsite pakkoyksilöllisyys tai pakkoyksilöllistyminen viittaa siihen, että yksilöllistyminen ei saa alkuaan yksilöstä. Kysymys on siitä, että länsimaisen hyvinvointivaltion ideaan on kuulunut yksilön oikeuksien korostaminen. (Saastamoinen 2006a, 144.)

6.4.3 Nelikenttä

Vastaajista ylivoimainen enemmistö on ollut muita kuin yrittäjiä (ks. maakohtainen sosio-ekonomisten asemien luokittelu taulukosta 6 sivulta 63). Vastaajien jakautumisessa lohkoihin ei ole suurta eroa vertailtavien maiden välillä. Taulukossa 23 esitetyssä nelikentästä on nähtävissä, miten kunkin maan vastaajat sijoittuvat nelikenttään eri lohkoihin ammattiasemansa ja preferoimansa ammattiaseman mukaan. Prosenttiosuus on laskettu kunkin maan koko vastaajamäärästä.

Taulukko 23. Vastaajat lohkoittain todellisen ja toivotun aseman mukaan vertailumaissa

En ole – en haluaisi olla yrittäjä			Olen - en haluaisi olla yrittäjä		
	n	% maassa		n	% maassa
Saksa	696	70 %	Saksa	18	2 %
Suomi	760	76 %	Suomi	15	2 %
Viro	691	68 %	Viro	15	1 %

En ole - haluaisin olla yrittäjä			Olen - haluaisin olla yrittäjä		
	n	% maassa		n	% maassa
Saksa	208	21 %	Saksa	79	8 %
Suomi	160	16 %	Suomi	65	7 %
Viro	233	23 %	Viro	70	7 %

Kussakin maassa vastanneista oli yrittäjiä kymmenisen prosenttia. Yrittäjien osuuden pienuus otoksessa edellyttää kriittistä suhtautumista ja heikentää tuloksesta tehtävien johtopäätösten luotettavuutta. Samansuuruisen osuuden maiden kesken voi kuitenkin ajatella parantavan vertailun luotettavuutta. Suomessa suhtautumien on kielteisintä. Suomi erottuu joukosta myös niin, että muita maita pienempi osuus ei-yrittäjistä haluaisi mieluummin olla yrittäjä. Suomessa heitä on 16 %, kun

sekä Saksassa että Virossa yrittäjyydestä haaveilevia on yli 20 %. Vastentahtoisten yrittäjien (lohko oikealla ylhäällä) määrä on yhtä pieni jokaisessa maassa ollen 1 – 2 %.

Seuraavasta nelikentästä (taulukko 24) nähdään, että suurin osa ihmisistä on tyytyväinen olemassa olevaan ammattiasemaansa eikä haaveile muusta, eikä maiden välillä ole merkittäviä eroja. Yrittäjistä yli 80 % haluaa ollakin yrittäjiä niin Saksassa, Suomessa kuin Virossakin. Vastaavasti ne, jota eivät ole yrittäjiä, eivät haluaisikaan olla yrittäjiä. Prosentit vaihtelevat maittain Viron 75 %:sta Suomen 83 %:iin Saksan sijoittuessa niiden väliin 77 %:n osuudella. Yrittäjistä kuitenkin ei-yrittäjiä suurempi osa näyttää olevan tyytyväinen nykyiseen ammattiasemaansa. Toisaalta on muistettava, että ei-yrittäjien joukko on heterogeeninen. Joukkohan koostuu toimihenkilöistä, työntekijöistä ja työelämän ulkopuolella olevista. Kiinnostavaa on, miksi neljä viidestä ei halua edes harkita yrittäjäksi ryhtymistä. Osa on jo eläkkeellä, mikä voi selittää heidän henkilökohtaista haluaan olla yrittäjiä. Heidän sosiaalinen yleinen asenteensa yrittäjyyttä kohtaan ei kuitenkaan välttämättä ole kielteinen ja myös heidän työelämätaustansa voi olla mikä tai kumpi tahansa.

Taulukko 24. Vastaajien sijoittuminen nelikenttään Saksassa, Suomessa ja Virossa

En haluasi olla yrittäjä Haluaisin olla yrittäjä	Saksa (n = 1001)			Suomi (n = 1000)			Viro (n = 1009)		
	En ole yrittäjä	Olen yrittäjä		En ole yrittäjä	Olen yrittäjä		En ole yrittäjä	Olen yrittäjä	
	77 %	19 %	71 %	83 %	19 %	78 %	75 %	18 %	70 %
	23 %	81 %	29 %	17 %	81 %	22 %	25 %	82 %	30 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Nelikentän tarkoitus on osoittaa, missä määrin olemassa oleva ammattiasema selittää toiveena olevaan. Taulukosta näkee myös kunkin maan kohdalla sen, kuinka suuri osuus vastaajista haluaisi olla yrittäjä. Suhteessa eniten yrittäjäksi haluavia oli Virossa, joissa 30 % vastaajista valitsisi yrittäjyyden, jos voisi. Saksassa osuus oli lähes sama, 29 % ja Suomessa alhaisin, 23 %. Vastaavasti myös niitä, joiden nykytila ei vastannut toivetta, oli kaikissa vertailumaissa lähes saman verran, eli vastentahtoisia yrittäjiä oli noin 20 % ja toisaalta yrittäjyydestä haaveilevia Virossa neljännes vastaajista, Saksassa lähes neljännes ja Suomessa vähiten, eli vain vajaa viidennes.

7 YHTEENVETO

7.1 Kolme maata vertailussa

Tutkin Saksassa, Suomessa ja Virossa ihmisten halukkuutta identifioitua yrittäjäksi. Tutkittujen maiden väliltä löytyi jonkin verran eroa halussa identifioitua yrittäjäksi. Eniten halukkuutta löytyi Virosta, vähiten Suomesta. Tutkimuskysymykseni oli, onko yrittäjyyden preferointia selittävien tekijöiden vaikutuksella eroja maiden välillä. Yrittäjyyden preferointi kuvasti tutkimuksessa yrittäjämäistä identiteettiä, yrittäjämäistä asennetta ja identifioitumista yrittäjiin vertaisryhmänä tai viiteryhmänä. Kysymyksestä laadin hypoteesin *Yrittäjyyden preferointia selittävien tekijöiden välillä on eroja vertailumaiden välillä*, jota tutkin logistisella regressioanalyysillä. Hypoteesi jäi voimaan, eli eri tekijöiden vaikutuksesta löytyi eroja maiden välillä. Tulokset ja maiden väliset vertailut löytyvät luvusta 6.3 ja maakohtaiset tulokset liitteistä 9, 10 ja 11.

Tuloksissa ryhmittelin vertailussa olleet tekijät erilaisiksi identiteettitasoiksi sen mukaan, miten pysyviksi ja millä tavalla sosiaalisesti rakentuviksi ne arvioin. Taustamuuttajat, kuten sukupuoli, ikä, isän ammatti kuuluvat henkilökohtaisen, mukana kulkevaan ja melko pysyväksi luonnehdittuun identiteetin osaan. Tuloksia peilasin aikaisempaan tutkimukseen, eli lähinnä tutkimukseen, jossa kartoitettu, keitä yrittäjät ovat. Yrittäjyyden voi sanoa olevan maskuliinista ja näin oli myös tässä tutkimuksessa. Kussakin maassa miessukupuoli ennusti varmemmin kuulumista yrittäjyyttä suosivien joukkoon, eli heidän identiteettinsä on yrittäjämäinen.

Seuraava identiteettikategoria liittyi ihmisen henkilökohtaisiin valintoihin ja siinä olivat mukana opiskelun lopettamisikä ja nykyinen ammattiasema. Tutkimusten perusteella tiedetään, että koulutuksen ja yrittäjäksi ryhtymisen yhteys on käyrämuotoinen. Nämä tulokset eivät olleet ristiriidassa tämän kanssa. Myös oman ryhmään suosiminen ilmeni tuloksissa eli yrittäjyydestä innostuneimpia olivat yrittäjät itse.

Kolmannen ryhmän muodostivat ne identiteettiä rakentavat tekijät, joita voisi kutsua valintojen seurauksiksi. Näitä olivat kokemus toimentulosta ja kokemus koulussa saadusta yrittäjyyskasvatuksesta. Nämä voivat antaa myös imua tai aiheuttaa työntöä yrittäjyyteen. Viimeinen ryhmä ja ihmisen identiteettiä rakentava asia ovat käsitykset yrittäjistä ja yrittäjyydestä. Mukaan otin myös vastaajan oman yrittäjyyskokemuksen (onko toiminut yrittäjänä), mutta tekijöiden vaikutusta tutkin vain halukkuuteen olla yrittäjä, en verrannut vastaajan omaa yrittäjyyskokemusta asenteisiin.

7.2 Yrittäjät vertaisryhmänä ja viiteryhmänä

Vastaajat jaoin kahdella tavalla kahteen ryhmään: vastaushetken ammattiaseman ja vastaushetkellä vastaajan priorisoiman ammattiaseman mukaan. Näin oli mahdollista muodostaa nelikenttä, jossa osalla oli ammattiaseman suhteen olemassa olevasta poikkeava viiteryhmä eli, kun osa yrittäjistä preferoi palkansaajan asemaa, heidän viiteryhmänsä oli siten palkansaajien ryhmä. Osa muista kuin yrittäjistä puolestaan preferoi yrittäjyyttä ja näin heidän viiteryhmänsä muodostivat yrittäjät.

Vertailin myös mieluisampana pidetyn ammattiaseman valinnalle ilmoitettuja syitä suhteessa vastaajan ammattiasemaan. Muistutan, että tutkin preferointia vain yrittäjyyden ja sen negaation suhteen eli vastaaja joko oli yrittäjä tai ei ja hän joko halusi olla yrittäjä tai ei halunnut olla yrittäjä. Yrittäjyyden puolesta ja vastaan annetut attribuutiot olivat yleisesti ottaen samansuuntaiset yrittäjänä toimivien ja yrittäjyyttä viiteryhmänä pitävien kesken. Yrittäjyyttä preferoineet korostivat vapautta. Palkansaajan asemaa mieluisampana pitävät puolestaan arvostivat turvattua työsuhdetta ja toimeentuloa. Taulukossa 25 vasemmalla ovat ne syyt, joista mieluummin palkansaajana olemisen valinneet saivat valita parhaiten sopivat, oikealla vastaavasti yrittäjyyden valinneiden vaihtoehdot.

Taulukko 25. Perusteluvaihtoehdot halulle olla mieluummin joko palkansaaja tai yrittäjä

Syyt, miksi mieluummin olla palkansaaja	Syyt, miksi mieluummin olla yrittäjä
Turvattu työsuhde	Itsenäisyys ja itsensä toteuttaminen
Kiinteät työajat	Liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntäminen
Sosiaaliturvan piirissä	Paremmat ansaitsemismahdollisuudet
Ei liikeideaa	Vapaus valita työaika ja -paikka
Ei riittävästi pääomaa tai resursseja	Houkuttelevien työllistymis- ja työmahdollisuuksien puute
Ei riittävästi taitoja	Perheenjäsenet tai ystävät ovat yrittäjiä
Päätös on iso ja paluu palkansaajaksi vaikeaa	Suotuisa taloudellinen ilmapiiri
Byrokratian pelko ja hallinnon hankaluudet	Palkkatyöhön liittyvien epävarmuustekijöiden välttäminen
Epäonnistumisien seuraamusten pelko	Panoksen antaminen yhteiskunnalle
Muu syy	Muu syy

Tarjolla olevia vaihtoehtoja heijastuu käsitys oletetuista syistä. Kummassakin tapauksessa oli mahdollista valita myös muu syy, ja sen olivat monet valinneet. Tarjolla olevien syiden osalta on vaikea tehdä selkeää jakoa sen suhteen, onko attribuutio sisäinen vai ulkoinen. Vaikka vaihtoehdot olivat pääsääntöisesti sellaisia, joita voi pitää ulkoisina, näyttäisi kuitenkin siltä, että tunne ratkaisee ja sitä kautta sisäinen syy valittaessa mieluisinta ammattiasemaa. Yrittäjyyttä preferoivat (ks. s. 80 ja 81) valitsivat vapauden ja palkansaajana olemisen (ks. s. 79 ja 82) mieluisammaksi ilmoittaneet valitsivat turvallisuuden. Huomiota kannattaa kiinnittää myös syihin, joita ei valittu. Yrittäjät eivät priorisoi palkansaajan asemaa sen vuoksi, että heiltä puuttuisi liikeidea tai taitoja. Tässä ryhmässä

erot maiden välillä olivat suurimmat. Niitä on vaikea tulkita tuntematta tarkemmin yrittäjänä toimimisen puitteissa ja toimintaympäristössä olevia mahdollisia eroja maiden välillä.

Viiteryhmän merkitystä tutkin ottamalla lisäkomponentiksi mukaan toimijuuden. Tutkin, oliko maiden välillä eroa aktiivisuudessa. Toimijuuden indikaattorina käytin yrittäjäksi ryhtymistä mittaavaa muuttujaa. Tulosten mukaan sanoista tekoihin ryhtyminen näyttäisi olevan kynnyksen takana tai sitten syynä on annettujen vastausten monitulkintaisuus. Näin tulkittuna toimijuus liittyy tässä konkreettiseen ulkoiseen yrittäjyyteen, koska kysymyksenä oli nimenomaan yrittäjäksi ryhtyminen. Identiteetiltään voi olla yrittäjämäinen ja, kuten tutkimuksissa on havaittu, Suomessa yrittäjämäisyys kääntyy sisään. Viiteryhmien merkitys on kuitenkin havaittavissa niiden palkan-saajien valinnoissa, jotka valitsivat yrittäjyyden mieluisammaksi. Jokaisessa maassa vastaajat ovat ilmoittaneet syyksi tuttavän tai perheenjäsenen yrittäjyyden. Heillä on siten mahdollisesti ollut tilaisuus seurata, mitä yrittäjänä olo käytännössä tarkoittaa.

7.3 Tuloksena neljä identiteettiprofiilia

Yhteenvetona esitän kunkin maan nelikenttien keskivertoihmisen identiteettiprofiilin ideaalityypin sosiaalisen identiteetin osatekijöitä käyttämällä. Muuttujista olen käyttänyt tyyppi-arvoa tai ottanut kaksi tiheintä frekvenssiä. Ryhmän tyypillisen edustajan muotokuva on abstraktio eikä millään muotoa tuo esiin ryhmän diversiteettiä, mutta ehkä se osoittaa jotakin kullekin ryhmälle tyypillistä tässä otoksessa. Ehkä niiden perusteella on tunnistettavissa ainakin jonkin verran toisistaan poikkeavat identiteetit, ja voi myös vertailla ryhmien identiteettiprofiileja maiden välillä. Otin tähän nelikenttään mukaan myös kysymyksen, jossa oli tiedusteltu, mitä vastaaja tekisi rahoilla, jos saisi yllättäen 120 000 euron perinnön. Valittavana oli viisi vaihtoehtoa: perustaisin oman yrityksen, ostaisin asunnon, panisin rahat säästöön, kuluttaisin rahat johonkin, mistä olen aina haaveillut sekä tekisin vähemmän töitä tai lopettaisin työt. Kuvioihin olen merkinnyt kaksi suosituinta syytä. Yritystoimintaan rahat sijoittaisivat yrittäjyyttä preferoivat, mutta vain Virossa.

Saksan aineistossa (Kuvio 6) pakkoyrittäjä on 35–44-vuotias nainen. Ehkä kokemus yrittäjänä olemisen byrokraattista vaatimuksista on saanut hänet haaveilemaan paluusta palkkatyöhön ja sosiaaliturvan piiriin, vaikka yrittäjäksi ryhtymiseen olisi alun perin ollut enemmän imua kuin työntöä. Yrittäjänä viihtyy keski-ikäinen mies, kuten GEM-tutkimuksissakin on havaittu. Hänellä on kokemusta yrittäjyydestä ja hän tarttunut tilaisuuteen sellaisen havaittuaan. Hän arvostaa sitä, että saa toteuttaa itseään ja valita työaikansa ja paikkansa oman halunsa mukaan. Yllättävän perinnön saatuaan Saksassa jokainen ostaisi talon tai panisi rahat säästöön.

Palkansaajien identiteettityypit

SAKSA

Yrittäjien identiteettityypit

Palkansaajien identiteetit	Yrittäjien identiteetit
<p>Palkansaajana tyytyväiset yli 65-vuotias nainen, ei työssä Ei kokemusta yrittäjyydestä Ei pidä todennäköisenä, että voisi ryhtyä yrittäjäksi, eikä pidä yrittäjyyttä lainkaan houkuttelevana. Arvostaa turvattua työsuhdetta ja säännöllisiä, vakituksia tuloja. Jos saisi perinnön, säästäisi rahat tai ostaisi talon.</p>	<p>Pakkoyrittäjät 35 – 44-vuotias nainen Ei aikaisempaa kokemusta yrittäjyydestä. Aloittanut yrittämisen tyhjästä. Ryhtynyt yrittäjäksi, joko siksi, että siihen tarjoutui tilaisuus tai koska siihen tarjoutui tilaisuus ja oli pakko. Haluaisi mieluummin olla palkansaaja, koska silloin olisi sosiaaliturvan piirissä ja välttyisi byrokratian ja hallinnon hankaluuksilta. Jos saisin perinnön, ostaisin talon tai säästäisi rahat.</p>
<p>Wannabe-yrittäjät Yli 65-vuotias mies, ei työssä. Ei aikaisempaa kokemusta yrittäjyydestä. Ei pidä todennäköisenä, että voisi ryhtyä yrittäjäksi, eikä pidä yrittäjyyttä houkuttelevana. Yrittäjyydessä arvostaa itsenäisyyttä ja itsenä toteuttamisen mahdollisuutta sekä vapautta valita työaika ja -paikka Jos saisi perinnön, ostaisi talon tai säästäisi rahat.</p>	<p>Yrittäjyyteen tyytyväiset 45 – 54-vuotias mies Aikaisempaa kokemusta yrittäjyydestä Aloittanut yrittämisen tyhjästä. Ryhtynyt yrittäjäksi, koska siihen tarjoutui mahdollisuus Arvostaa yrittäjyydessä itsenäisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa itseään sekä vapautta valita työaika- ja paikka. Jos saisin perinnön, ostaisin talon tai säästäisi rahat.</p>

Kuvio 6. Nelikenttä muodostettuna todellisesta ja toivotusta ammattiasemasta, Saksa

Suomessa (Kuvio 7) tyypillisesti niin pakkoyrittäjä kuin yrittäjänä viihtyvä on keski-ikäinen mies. Yrittäjyyteen on ollut imua. Vastentahtoisilla yrittäjillä on mahdollisesti palkansaajatausta, koska he arvostaisivat turvattua työsuhdetta ja kiinteitä työaikoja. Yrittäjänä viihtyvällä saattaa olla pidempi kokemus yrittäjänä olemisesta. Joka tapauksessa hän nauttii mahdollisuudesta valita työaikansa ja -paikkansa ja yrittäjänä olon antamasta itsenäisyydestä.

Palkansaajien identiteettityypit

SUOMI

Yrittäjien identiteettityypit

Palkansaajien identiteetit	Yrittäjien identiteetit
<p>Palkansaajana tyytyväiset yli 65-vuotias nainen, ei työssä Ei kokemusta yrittäjyydestä Ei pidä todennäköisenä, että voisi ryhtyä yrittäjäksi eikä yrittäjyyttä lainkaan houkuttelevana. Arvostaa säännöllisiä vakituksia tuloja ja turvattua työsuhdetta. Jos saisi perinnön, ostaisi talon tai säästäisi rahat.</p>	<p>Pakkoyrittäjät 45 – 54-vuotias mies Ei aikaisempaa kokemusta yrityksen perustamisesta. Aloittanut yrittämisen tyhjästä. Ryhtynyt yrittäjäksi, koska siihen tarjoutui tilaisuus tai oli lisäksi pakko. Haluaisi mieluummin olla palkansaaja, koska arvostaa turvattua työsuhdetta ja kiinteitä työaikoja. Jos saisin perinnön, ostaisin talon tai lopettaisin työt</p>
<p>Wannabe-yrittäjät Yli 65-vuotias mies, ei työssä. Ei aikaisempaa kokemusta yrittäjyydestä. Ei pidä todennäköisenä, että voisi ryhtyä yrittäjäksi, mutta pitää yrittäjyyttä houkuttelevana. Yrittäjyydessä arvostaa itsenäisyyttä ja itsenä toteuttamisen mahdollisuutta sekä vapautta valita työaika ja -paikka Jos saisi perinnön, ostaisi talon tai säästäisi rahat.</p>	<p>Yrittäjyyteen tyytyväiset 45 – 54-vuotias mies Kokemusta yrityksen perustamisesta Aloittanut yrittämisen tyhjästä. Ryhtynyt yrittäjäksi, koska siihen tarjoutui mahdollisuus Arvostaa yrittäjyydessä vapautta valita työaika- ja paikka sekä itsenäisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa itseään. Jos saisin perinnön, säästäisi rahat tai ostaisin talon.</p>

Kuvio 7. Nelikenttä muodostettuna todellisesta ja toivotusta ammattiasemasta, Suomi

Ne palkansaajat, jotka haluaisivat olla yrittäjiä, eivät kuitenkaan pidä todennäköisenä yrittäjäksi ryhtymistä omalla kohdallaan, vaikka se tuntuukin houkuttelevalta. Ehkä selityksen antaa ikä – he ovat yli 65-vuotiaat, aivan kuten Saksassakin ryhmän tyypillinen edustaja oli eläkeiässä. Heilläkään ei myöskään ole kokemusta yrittäjyydestä, mutta oletettu yrittäjän vapaus ja mahdollisuus toteuttaa itseään viehättäisi. Ja kuten Saksassa, myös Suomessa yllättävän perinnön kaikki käyttäisivät talon ostoon, joskin yrittäjät vielä mieluummin laittaisivat rahat säästöön.

Viron nelikentän (Kuvio 8) mukaan pakkoyrittäjä on Saksan tavoin iältään 35–44-vuotias nainen. Hän on aloittanut yrittäjyyden pakosta ja tyhjästä. Yrittäjänä viihtyvä kuuluu vanhempaan ikäryhmään kuin Saksan ja Suomen yrittäjänä viihtyvä. Kun muissa maissa yrittäjänä viihtyvä on tuntenut imua yrittäjyyteen ja tarttunut tilaisuuteen, Virossa yrittäjyyteen on ollut työntöä. Perintörahat menisivät Virossakin ensisijaisesti talon hankintaan, joskin poikkeuksena muista vertailumaista yrittäjänä viihtyvät ja yrittäjyydestä haaveilevat sijoittaisivat rahat uuteen yritykseen.

Palkansaajien identiteettityypit	VIRO	Yrittäjien identiteettityypit
<p>Palkansaajana tyytyväiset yli 65-vuotias nainen, ei työssä Ei kokemusta yrittäjyydestä Ei pidä todennäköisenä, että voisi ryhtyä yrittäjäksi, eikä yrittäjyyttä lainkaan houkuttelevana. Arvostaa turvattua työsuhdetta ja säännöllisiä, vakituisia tuloja. Jos saisi perinnön, ostaisi talon tai säästäisi rahat.</p>	<p>Pakkoyrittäjät 35 – 44-vuotias nainen Ei aikaisempaa kokemusta yrityksen perustamisesta. Aloittanut yrittämisen tyhjästä. Ryhtynyt yrittäjäksi, koska oli pakko. Haluaisi mieluummin olla palkansaaja, koska arvostaa turvattu työsuhdetta ja kiinteitä työaikoja. Jos saisin perinnön, ostaisin talon tai säästäisi rahat.</p>	
<p>Wannabe-yrittäjät Yli 65-vuotias nainen, ei työssä. Ei aikaisempaa kokemusta yrittäjyydestä. Ei pidä todennäköisenä, että voisi ryhtyä yrittäjäksi, mutta pitää sitä houkuttelevana. Yrittäjyydessä arvostaa itsenäisyyttä ja itsenä toteuttamisen mahdollisuutta sekä vapautta valita työaika ja -paikka Jos saisi perinnön, ostaisi talon, säästäisi rahat tai ryhtyisi yrittäjäksi.</p>	<p>Yrittäjyyteen tyytyväiset 55 – 64-vuotias mies Kokemusta yrityksen perustamisesta Aloittanut yrittämisen tyhjästä. Ryhtynyt yrittäjäksi, koska oli pakko. Arvostaa yrittäjyydessä itsenäisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa itseään sekä vapautta valita työaika- ja paikka Jos saisin perinnön, perustaisi yrityksen tai säästäisi rahat.</p>	

Kuvio 8. Nelikenttä muodostettuna todellisesta ja toivotusta ammattiasemasta, Viro

Maiden nelikentät olivat yllättävän samanlaiset. Se voi johtua samanlaisesta ikärakenteesta. Ainakin nelikentässä wannabe-yrittäjiksi nimittämieni vähäinen toimijuus, jonka mittarina oli yrittäjäksi ryhtymisellä, voi selittyä sillä, että ikärakenne oli vasemmalle vino. Tutkimusten mukaan ikäänntyneitä on alkanut kiinnostaa yrittäjyys, minkä tämä aineisto vahvisti. Iän ja elämäkokemuksen myötä identiteetissä voi korostua suhtautumistapa, sisäinen yrittäjyys.

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Identiteettiä on enimmäkseen tutkittu laadullisin menetelmin. Identiteetti rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmisen identiteetin kuvaajaksi sopii silloin hyvin narratiivi. Tällöin päästään käsiksi yhden ihmisen tai ihmisryhmän kokemukseen, mutta ei kuitenkaan siihen, miten säännönmukaisesti kokemukseen ja käsitykseen heijastuvat vuorovaikutuksen kautta sosiaaliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset elementit. Kun ihmisen identiteetti ajatellaan kerroksellisena tai rakentuvan tyypeiltään erilaisista identiteeteistä, jotka ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa, on sellaista identiteettiä vaikea kuvata määrällisin suurein. Mutta juuri tuon sosiaalisen komponentin takia halusin tutkia, paljastaako määrällinen analyysi jotain hierarkiasta tai mikä on eri asioiden merkityksellisyys tietyssä kontekstissa eli tässä tapauksessa yrittäjyydessä. Tällöin voisi paljastua jotain myös yksilön ja yhteiskunnan välisestä suorasta vuorovaikutuksesta yksilön ja eri sosiaalisten ryhmien tai sosialisaatioagenttien välisen vuorovaikutuksen ohella. Vertailun tekeminen maiden välillä toi esille eroja, jotka johtuvat nähdäkseni juuri yhteiskunnan suorasta vaikutuksesta.

Tutkimusten mukaan sukupuoli sosiaalisena sukupuolena on ollut merkitsevä tekijä yrittäjäksi ryhtyneitä tutkittaessa. Yrittäjyyden voi sanoa olevan maskuliinista. Tämän voi todeta kvantitatiivisella tutkimuksella. Samoin muiden taustamuuttujina käytettyjen demografisten muuttujien osalta saa esille ne identiteetin piirteet, joissa on yleistä säännönmukaisuutta. Aineistossa kussakin maassa vastaajien sukupuolijakauma meni suunnilleen tasan, mikä oli mielestäni hyvä asia tutkimuksen tulosten luotettavuutta arvioitaessa. Voi myös todeta, että yrittäjyys kiinnostaa nuoria. Ikä kuitenkin ei sinänsä liene syynä, pikemminkin ikään liittyvä elämänvaihe. Elämä tapaa vakiintua iän myötä, eikä ihmisillä pääsääntöisesti ole taipumusta hakea muutoksia vapaaehtoisesti. Toimivaa systeemiä ei järkevä ihminen katso tarpeelliseksi muuttaa. Vaikka ikäjakaumat olivat vasemmalle vinoja, tuli kuitenkin esiin se, että sosiaalisesti hyväksyttäväksi syyksi myöhemmän iän yrittäjyydelle kelpaisi paremmin ulkoinen kuin sisäinen attribuutio.

Jonkin verran päänvaivaa tutkimuksessani aiheutti se, että Suomessa itsensä työllistäjä usein tulkitaan tulkitsijatahosta riippuen yrittäjäksi tai työntekijäksi. Tällöin voi ihmiselle itselleenkin olla hankala määrittää omaa identiteettiään ammattiasemansa suhteen. Suomen kyselylomakkeessa oli käytetty pelkästään yrittäjä-sanaa, itse käytin tuloksia esitellessäni molempia, mikä saattaa aiheuttaa lukijallekin erilaisia mielleyhtymiä. Luettuani Kuuselan tekstin postpositivistisesta realismista sain uuden näkökulman pakkoyrittäjyyden käsitteeseen ja pakkoyrittäjyysdiskurssiin. Pakkoyrittäjillä on episteeminen oikeus haastaa yrittäjyyden ideaali (yrittäjän vapaus ja itsenäisyys), mutta käyttävätkö tätä oikeutta pakkoyrittäjät itse vai joku muu? Pohdin, onko pakkoyrittäjä muiden antama stigma.

Onko pakkoyrittäjä pikemminkin kuvitteellinen konstruktio marginaalissa olevasta ilmiöstä, joka on nostettu diskurssiin vai puhutaanko pakkoyrittäjyydestä siksi, että se sotii individualismin ihannetta vastaan? Elämmehän aikaa, jolloin yksilöllisyys ja omista asioista päättäminen on ihmiselle tärkeää ja arvokasta. Pohdin myös valmiiksi annettujen kysymysvaihtoehtojen merkitystä todellisuuden tuottamisessa. Haastatelluille tarjotaan sosiaalisesti suotavia vaihtoehtoja syiksi ja selviytymisstrategioiksi. Ne ovat toki empiirisesti todennettuja, nyky-ymmärryksen mukaisia ja todennäköisiä. Mutta entä muuttuva maailma? Moni kuitenkin valitsi vaihtoehdon 'muu syy'.

Kun attribuutiovalintoja tarkastellessani mietin valintojen taustalla vaikuttavia tekijöitä, ajattelin ihmisten tekevän valintojaan suurin piirtein samoin perustein. Kun Virossa ja Suomessa syyksi oli valittu turvallisuus, mutta Saksassa ei, oletan sen voivan tarkoittaa sitä, että Saksassa on toimivat työmarkkinat. Kun neljännes virolaisista valitsi kiinteän työajan, ajattelin sen kertovan siitä, että Virossa yrittäjä joutuu tekemään pidempää työpäivää tullakseen toimeen. Ja kun saksalaisista yrittäjistä 27 % ilmoittaa syyksi sosiaaliturvan, oletan sen tarkoittavan sitä, että saksalaisella yrittäjällä ei ole sosiaaliturvaa mutta palkansaajalla on. Virossa saman syyn valitsi vain 7 %, joten siellä ei todennäköisesti palkansaajalla ole yhtä hyvää sosiaaliturvaa kuin saksalaisella palkansaajalla. Valintoja tulkitessani pohdin ympäristöjen eroja ja niiden vaikutusta valintoihin ja sitä kautta vastaajan identiteetin muotoutumiseen. Päädyin eroon yhteiskunnan toiminnassa, kun pohdin, miksi saksalainen yrittäjä tai palkansaaja ei suomalaisten ja virolaisten tavoin arvosta yrittäjän vapautta työajan ja paikan valinnassa. Ihmisenä hän saattaa arvostaakin, mutta ehkäpä onkin niin, että Saksassa yrittäjä ei voikaan vapaasti päättää työaikaansa. Attribuutiovalintojen tarkastelu välillisesti osoitti kulttuurin ja toimintaympäristön merkityksen identiteetin rakentumisessa.

Myös ammatti selittää paljon, eli valitsemalla ammatin saattaa samalla valita yrittäjyyden. Silloin yrittäjyys sinänsä ei ole päämäärä, vaan väline ja tapa toimia valitsemassaan ammatissa. Ennen jako oli selvempi, käsityöläisammatin valinneet toimivat ammatinharjoittajina. Tänä päivänä moni ammatinvalinta johtaa yrittäjyyteen. Väitöstutkimukset hoiva-alalta (ks. s. 15) osoittivat, että käsitykset muuttuvat ja muutosta vievät eteenpäin uuden toimintatavan käyttöön ottaneet. Yleinen mielipide seuraa perässä. Ihmiset alkavat toistaa sitä, mikä osoittautuu toimiviksi. Toistosta tulee tapa ja aikaa myöten sääntö. Sääntöjen myötä syntyy uusi sosiaalinen kontrolli. Tapojen muodostuminen on sosiaalisten instituutioiden synnyn perusta. Sosiaaliset instituutiot ovat yhteisten rutiinien malleja.

Ylemmältä tasolta tarkasteltuna joudun taustatyönä pohtimaan, miten yrittäjäksi ryhtymisen syyt vaikuttavat yrittäjänä olemiseen. Kokevatko itsensä työllistäjät olevansa samanlaisia yrittäjiä kuin

kasvuyrittäjät? Julkisuudessa esiin tuotu kasvutarve itseisarvona voi luoda paineita ulkoapäin, kun pitäisi työllistää itsensä lisäksi muitakin. Yrittäjäjärjestöt markkinoivat yrittäjyyttä yrittäjän vapaudella, mutta mitä vaikuttaa vapauden illuusioon toisten työllistäminen ja sitä kautta syntyvä vastuu? Suurin osa yrittäjistä on mikroyrittäjiä eli vain itsensä työllistäviä. Ja kun ihminen mukavuuden halusta tai turvallisuuden tarpeesta lähes tiedostamatta vastustaa muutosta ja suosii sisäryhmää, oli varsin todennäköinen tulos, että yrittäjä haluaa olla yrittäjä ja palkansaaja haluaa olla palkansaaja. Muussa tapauksessa ihminen on muutosvaiheessa ja joko sopeutuu tai pyrkii sopeuttamaan.

Kun ihminen miettii suhdettaan yrittämiseen ja yrittäjäksi ryhtymistään, pitää hänen arvioida oma elämäntilanteensa. Onko työntö yrittäjäksi suurempi kuin imu ja mistä työntö ja imu kunkin kohdalla aiheutuvat? Toimeentulolla on vaikutusta. Jos tulee hyvin toimeen voi miettiä tai, jos tulee huonosti toimeen, joutuu miettimään uusia vaihtoehtoja ja on valmiutta muutokseen ja toimijuuteen. Kokemus tulojen riittävydestä on yhteydessä myös asenteisiin ja attribuointiin. Jos elää mukavasti, on tyytyväinen tekemiinsä valintoihin ja pitää lokoisaa elämää omana ansionaan. Jos on ollut imua yrittäjyyteen, voi painottaa pärjäämisessä muita seikkoja taloudellista menestystä enemmän. Taloudellinen menestys voi houkutella ja huikeat menestystarinat osoittavat, että periaatteessa menestys on mahdollinen melkein kelle tahansa. Mutta yritystoiminnan tunnusmerkki on riski, joka toimii molempiin suuntiin.

Tutkimus osoitti yrittäjien ryhmään identifioitumisen riippuvan eri tekijöiden kombinaatiosta, jotka saavat ohjauksen sosiaaliselta ja kulttuuriselta tasolta. Tämä näkyi siinä, että vertailumaissa eri tekijät painottuivat eri tavalla. Johtopäätöksenä voi sanoa, että yhteiskunnan toimenpiteillä ja 'yleistyneen toisen' käsityksillä yrittäjyydestä, sen tärkeydestä ja arvosta, on vaikutusta yksittäisen ihmisen yrittäjyyden arvottamisessa ja halukkuudessa identifioitua yrittäjäksi. Yrittäjäksi identifioituminen ja halu omaksua identiteetin yrittäjämäisiä piirteitä on dynaaminen ja dialektinen prosessi. Yleisesti ottaen yrittäjänä oleminen ja aiempi kokemus yrittäjyydestä lisää tai ylläpitää halukkuutta olla identiteetiltään yrittäjä ja kuulua yrittäjien joukkoon. Johtopäätöksenä voi sanoa, että tuttuus ja ryhmään kuuluminen auttaa ylläpitämään yrittäjäidentiteettiä.

Halusin tietää, miten tietyt tekijät vaikuttavat yrittäjyyden integroitumiseen osaksi identiteettiä. Erityisesti minua kiinnosti kulttuurin ja yhteiskunnassa käytävien diskurssien välittyminen osaksi ihmisen todellisuutta ja merkitysmaailmaa. Tutkin kysymystä kvantitatiivisesti valmiilla aineistolla ja indikaattorina käytin halua olla yrittäjä. Identiteetti voi ilmetä avoimesti yrittäjyytenä tai yrittäjämäisenä asennoitumisen, sisäisenä yrittäjyytenä. Sosiaalisen interaktionismin identiteetti-jaottelussa sisäisen yrittäjyyden voisi ajatella olevan osa henkilökohtaista identiteettiä ja muillekin

näkyvä ulkoinen yrittäjyys kuuluu sosiaaliseen identiteettiin sosiaalisena kategoriana tai ryhmäidentiteettinä. Realistinen teoria voi selittää vertailumaiden kulttuurisen identiteetin eroilla attribuutioeroja ja yrittäjyyden erilaista preferointia.

Puhe pakkoyrittäjyydestä herätti alunperin kiinnostuksen aiheeseen. En pitänyt pakkoyrittäjyyttä identiteettinä. Loin kuitenkin kategoriset konstruktiot pakkoyrittäjä ja wannabe-yrittäjä, jotka kuvasivat lähinnä ihmisryhmiä, joissa oli oletettavasti identiteetin muutostarvetta. Ihminen pyrkii kohti tasapainoa ja arvostamiaan ryhmäjäsenyyksiä. Ryhmissä, joissa todellinen ammattiasema poikkesi toiveena olevasta. Oletin näissä ryhmissä muutostarpeen tai -paineen ilmenevän toimijuutena, pyrkimyksenä pois nykytilasta, toimijuuden modaliteettien vahvistumisena. Toimijuuspotentiaalin tarkastelu osoitti, että toimijuus aktivoitui vain neljänneksellä tai puolella ihmisistä niiden ryhmässä, jotka suuntautuivat yrittäjyyttä kohti. Niiden ryhmässä, jotka pyrkivät pois yrittäjyydestä, toimijuus aktivoitui ryhmään kuuluvien joukossa 50–100 %. Johtopäätöksenä voi sanoa, että toimijuus aktivoitui voimakkaammin pyrittäessä pois yrittäjyydestä. Kun valinnanvapaus elämässä kaiken kaikkiaan on varsin suhteellista ja usein näennäistä, pakkoyrittäjyys voikin näyttäytyä ilmiönä, joka aktivoi ihmistä ja yhteiskuntaa muutokseen. Pakkoyrittäjän leima, oli se sitten muiden antama tai oma näkemys, auttaa tunnistamaan muutostarpeen, reagoimaan siihen toiminnalla ja siten pyrkimään kohti muutosta. Mielikuvien ja pakkoyrittäjyyteen liitettyjen ihmisen määäämisoiikeutta rajoittavien merkitysten muuttaminen voi olla vaikeaa, ja ainut keino saattaa olla uuden sanan keksiminen kuvaamaan niitä yrittäjiä, jotka reagoivat tilanteeseen olosuhteiden vaatimalla tavalla niistä pysyvästi lannistumatta.

Tutkimus valmiilla aineistolla aineistossa voimassa olevia vastauksia. Tuloksissa tuli esiin aikaisemmissa tutkimuksissa tehtyjä löydöksiä. Maiden välinen vertailu toi esiin dynaamisuuden identiteetin rakentumisessa, tällä tarkoitan identiteetin sopeutumista ja sopeuttamista kulttuurin ja yhteiskunnan sääntöihin ja olosuhteisiin. Tarkennusta kaipaa ja uusia kysymyksiä herätti identiteettipolitiikka ja sen mekanismit sovellettuna yrittäjyyteen. Yrittäjäidentiteetin voi jakaa kahteen osaan, sisäiseen ja ulkoisen. Jos edelleen oletetaan sisäisen yrittäjyyden viittaavan asenteeseen ja ulkoisen yrittäjyyden toimintaan, ja että ne yrittäjämäisen identiteetin rakentumisessa toimivat vuorovaikutuksessa, voisi tutkia tämän vuorovaikutuksen mekanismeja.

Jokainen haluaa kulkea omia polkujaan, mutta ehdottomasti samaan suuntaan kuin muut.

Maija-Riitta Ollila

LÄHTEET

- Aittola, Tapio & Airaksinen, Timo (1994) Jälkisanat. Teoksessa Peter J- Berger ja Thomas Luckmann Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus. 213–231.
- Airaksinen, Timo (1999) Minuuden rakentajat. Helsinki: Otava.
- Alasuutari, Pertti (2007) Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Amorós, José & Bosma, Niels (2014) Global Entrepreneurship Monitor. 2013 Global Report. Global Entrepreneurship Research Association (GERA).
- Antoncic, B., & Hisrich R. D. (2003). Clarifying the intrapreneurship concept. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10, (1), 7–24.
- Augustinos, Martha & Walker, Ian (1995) Social Cognition. An integrated Introduction. London: Sage.
- Berger, Peter L. & Luckman, Thomas (1994/1966) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom.V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Block, J. H., & Wagner, M. 2006. Necessity and opportunity entrepreneurship in Germany: Characteristics and earning differentials. *Schmalenbach Business Review* 62 (2), 154–174.
- Block, Joseph & Koellinger, Philipp (2008) I Can't Get No Satisfaction – Necessity Entrepreneurship and Procedural utility. Erasmus Research Institute of Management.
- Burr, Vivien (2004) Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Ciacomin, Olivier & Janssenm Frank & Guyot, Jean-luc & Lohest, Olivier (2011) Opportunity and/or Necessity.Entrepreneurship? The impact of the socio-economic characteristics of entrepreneurs. MPRA Paper No. 29506. March 2011.
- Collins, L. A., Smith, A. J., & Hannon, P. D. (2006). Applying a synergistic learning approach to entrepreneurship education. *Management Learning*, 37 (3), 335–353.
- Craib, Ian (1985) Modern Social Theory From Parsons to Habermans. Brighton: Harvester Press.
- Eskola, Antti (1982) Vuorovaikutus, muutos, merkitys. 3. painos. Helsinki: Tammi.
- Eysenck, Michael (1998) Psychology an integrated approach. Essex: Pearson.
- Hakanen Jair (2009) Työn imu arviointimenetelmä. Työn imu -menetelmän (Utrecht Work Engagement Scale) käyttäminen, validointi ja viitetiedot Suomessa. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse (2005) Tutkiva oppiminen - Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjänä. 6.–7. painos. Porvoo: WS Bookwell,

- Hasanen, Kirsi (2013) *Narrating Care and Entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press..
- Heiskala, Risto (1995) Talcott Parsons ja rakennefunkcionalismi. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Smith, Peter P. (2012) *Cultural Social Psychology*. Teoksessa Miles Hewstone, & Wolfgang Stroebe & Klaus Jonas (toim.) *An Introduction to Social Psychology*. Fifth Edition. US: Blackwell.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) *Tutkimushaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hänninen, Vilma (2002) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Juvenes Print.
- Hänninen, Vilma (2012) Marxilaisuus ja toiminnan teoria. Teoksessa Anja-Riitta Lahikainen, Eero Suoninen, Irmeli Järventie & Marko Salonen (toim.) *Sosiaalipsykologian sukupolvet*. Tampere: Vastapaino, 125–145.
- Jayawarna, Dilani & Rouse, Julia & Kitching, John (2011) Entrepreneur motivations and life course. *International Small Business Journal* 2013 31:34 originally published online 29 June 2011. SAGE. the online version of this article <http://Isb.sagepub.com/content/31/1/34>. [Tulostettu 27.5.2014]
- Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto (2007) *Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. WSOY: Helsinki.
- Jyrinki, Erkki (1974) *Kysely ja haastattelu tutkimuksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Kalliola, Satu (2013) HERBERT BLUMER. Symbolinen interaktionismi. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. 4. painos. Vastapaino: Tampere, 325–346.
- Kangas, Olli (1995) Rationaalisen valinnan teoriat. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Kelley, Harold H. & Michela, John L. (1980) Attribution theory and research. *Annual Review of Psychology*. 1980. 31:457–501.
- Korhonen, Maija & Komulainen, Katri & Rätty, Hanna (2012) Opettajien tulkinnat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista diskursiivisena kamppailuna. *Kasvatus & Aika* 6 (1) 2012, 6–22.
- Koiranen, Matti & Ruohotie, Pekka (2001) Yrittäjyyskasvatus: analyyskejä, synteesejä ja sovelluksia. *Aikuiskasvatus* (2) 2001, 102–111.
- Kuusela, Pekka (2002) *Sosiaalipsykologian maailmahypoteesit. Tieteenalan historia ja sosiaalisen konstruktionismn muodot*. Kuopio: UNIPress.
- Kuusela, Pekka (2006) Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka Kuusela ja Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress. 9–21.
- Kuusela, Pertti (2006b) Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa Pertti Rautio ja Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press.

Kuusela, Pekka (2013) GEORGE HERBERT MEAD Pragmatismi ja sosiaalipsykologia. Teoksessa Vilma Hänninen & Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino. 61–78.

Kyntäjä, Timo (2004) Yksilö ja yhteiskunta. teoksessa Ismo Kantola, Keijo Koskinen ja Pekka Räsänen (toim.) *Sosiologia karttalehtiä*. 3. painos. Tampere: Vastapaino. 33–48.

Lassila, Hilikka (2008) Yrittäjyyskasvatus sosiaalisen pääoman valossa. Käsitteellinen tarkastelu. *Aikuiskasvatus* (3) 2008, 196 – 205.

Matikainen, Janne 2006. Asenteen oppiminen – kontekstuaalinen näkökulma. *Kasvatus* 37 (3), 276–279.

Melin, Harri & Blom, Raimo (2011) Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) *Toiminnallisia loukkuja*. Tampere: Vastapaino. 222–333.

Merton, Robert K. (1995) The Thomas Theorem and The Matthew Effect. *Social Forces* 74(2), 379–424.

Miettinen, Anneli (2007) Pätkätyön tulevaisuus? Asiantuntijanäkemyksiä määräaikaisten työn kehittämistarpeista ja tulevasta kehityksestä Suomessa. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E27/2007.

Mäntysaari, Mikko (2006) Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka Kuusela ja Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress. 137–162.

Niiniluoto, Ilkka (2006) Kriittinen tieteellinen realismi. Teoksessa Pekka Kuusela ja Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIPress. 23–44..

Nummenmaa, Lauri (2004) Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Tammi: Vammala.

Nurmenniemi, Helinä (2013) Palkkatyöstä yrittäjäksi. Sosiaali- ja terveysalalla toimivien yrittäjien ajattelutavan muutoksista. Jyväskylä studies in business and economics 122. Jyväskylä University Printing House: Jyväskylä.

Ollila, Maija-Riitta (2004) Persoonan valta. Helsinki: WSOY.

Pirttilä-Backman Anna-Maija & Helkama, Klaus (2013) SERGE MOSCOVICI Sosiaaliset representaatiot. Teoksessa Vilma Hänninen & Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino. 253–274.

Poschke, Markus (2008) Who Becomes an Entrepreneur? Labor Market Prospects and Occupational Choice. IZA DP No. 3816. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor. November 2008.

Poschke, Markus (2010) ”Entrepreneurs out of Necessity”: A snapshot. IZA DP No. 4893. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor. April 2010.

Pyykkö, Manne (2011) Minustako yrittäjä? Helsinki: WSOYpro.

Pyysiäinen, Jarkko (2011) Constructing and negotiating entrepreneurial agency : A social psychological approach to entrepreneurship discourse in the farm context. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6705-1>

Pyysiäinen, Jarkko (2012) Yrittäjämäistä toimijuutta rakentamassa. Sosiaalipsykologinen näkökulma yrittäjyysdiskurssiin maatilakontekstissa. *Psykologia* 47 (04), 280–282.

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2014) Itsensä työllistäjät Suomessa 2013. Tilastokeskus.

Rautio, Pertti (2006) Historiallista johdattelua minä- ja identiteettitutkimuksen. Teoksessa Pertti Rautio ja Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press. 11–21.

Ristimäki, Kari (1999) Yrittäjyyskasvatus: sisäisen, ulkoisen vaiko vain yrittäjyyden edistämistä yksilössä. *Kasvatus* 30 (5), 450–460.

Ristimäki, Kari (2004) Yrittäjäksi identifioituminen. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus nuorten yrittäjyyteen liittyvän idnetiteetin kehityksestä. Vaasan yliopisto.

Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2008) Sosiologia. Helsinki: WSOY.

Saastamoinen, Mikko (2006a) Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa Pertti Rautio ja Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press. 138–169.

Saastamoinen, Mikko (2006b) Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteena. Teoksessa Pertti Rautio ja Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press. 170–178.

Salo, Seppo (2013) Yritys hyvä kymmenen. Monitapaustutkimus aikuisopiskelijoiden opintojen edistymisestä ja sisäisestä yrittäjyydestä. University of Jyväskylä, School of Business and Economics.

Schaffer, Rudolph H. (2006) Key concepts in developmental psychology. London: Sage Publications.

Schellenberg, James A. (1988) Sosiaalipsykologian klassikoita. Helsinki: Gaudeamus.

Schoon,, Ingrid & Duckworth, Kathryn (2012) Who Becomes an Entrepreneur? Early Life Experiences as Predictors of Entrepreneurship. *Developmental Psychology* Vol. 48, No. 6, 1719–1726.

Siltala, Juha (2004) Työelämän huonontumisen lyhty historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Neljäs painos. Keuruu: Otava.

Stenholm, Pekka & Kovalainen, Anne & Heinonen, Jarna & Pulkkinen, Tommi (2012) Global Entrepreneurship Monitor. Finnish 2011 Report. Turun yliopiston kauppakorkeakoulu. Sarja A tutkimusraportteja. A 1 2012.

Stenholm, Pekka & Kovalainen, Anne & Heinonen, Jarna & Pulkkinen, Tommi (2013) Global Entrepreneurship Monitor. Finnish 2012 Report. Turun yliopiston kauppakorkeakoulu. Sarja A tutkimusraportteja. A 1 2013.

Stenholm, Pekka & Suomalainen, Sanna & Kovalainen, Anne & Heinonen, Jarna & Pulkkinen, Tommi (2014) Global Entrepreneurship Monitor. Finnish 2013 Report. Turun yliopiston kauppakorkeakoulu. Sarja A tutkimusraportteja. A 1 2014.

TEM raportteja 16/2012. Työvoiman käyttötapojen ja työn tekemisen muotojen muutostrendejä selvittävän ja kehittävän työryhmän väliraportti. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Tiessen, J. H. (1997). Individualism, collectivism, and entrepreneurship: A framework for international comparative research. *Journal of Business Venturing*, 12 (5), 367–384.

Toivonen, Timo (2004) Sosiologia: mitä se on? Teoksessa Ismo Kantola, Keijo Koskinen ja Pekka Räsänen (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*. Tampere: Vastapaino.

Torvi, Kai & Kiljunen Pentti (2005) Onnellisuuden vaikea yhtälö. EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2005. Helsinki: Taloustieto Oy.

Turner, Jonathan H. (2012) *Contemporary Sociological Theory*. London: SAGE.

Turunen, Tero (2011) Yrittäjyys – mitä se merkitsee? Yrittäjyyden ja sen sukulaiskäsitteiden käyttö koulutuksessa, tutkimuksessa ja politiikassa 1900-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun. University of Jyväskylä, School of Business and Economics.

Töttö, Pertti (2006) Kriittinen realismi ja sosiaalitieteen menetelmät. Teoksessa Pekka Kuusela ja Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIpress. 45–75.

Vesala, Kari Mikko (2012) Toimijuuden kehykset ja relationistinen sosiaalipsykologia. Teoksessa Anja-Riitta Lahikainen, Eero Suoninen, Irmeli Järventie & Marko Salonen (toim.) *Sosiaalipsykologian sukupolvet*. Vastapaino: Tampere, 179–197.

Weckroth, Klaus (1988) *Toiminnan psykologia*. Helsinki: Hanki ja jää.

Weckroth, Klaus (1992) Mustavalkoista sosiaalipsykologiaa. Jyväskylä: Vastapaino.

Weiner Bernard (1985) An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion. *Psychological Review* Vol. 92. No. 4, 548–573.

Wennekers, S., van Stel, A., Thurik, R., & Reynolds, P. 2005. Nascent entrepreneurship and the level of economic development. *Small Business Economics* 24 (3), 293–309.

Williams, Colin C. (2008) Beyond necessity-driven versus opportunity-driven entrepreneurship. A study of informal entrepreneurs in England, Russia and Ukraine. *Entrepreneurship and innovation*. Vol 9 No 3, 2008.

Digitaaliset lähteet

GEM Global Entrepreneurship Monitor.

<http://www.gemconsortium.org/What-is-GEM> [viitattu 27.9.2013]

GEM Global Entrepreneurship Monitor Kansainvälinen GE_tutkimusprojekti. Turun yliopisto.

<http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/johtaminen-ja-organisointi/tutkimus/hankkeet/Sivut/International-GEM-research-project-.aspx> [viitattu 21.11.2012]

Global Entrepreneurship Monitor (2014) Entrepreneurs Among Happiest People in the World.

https://www1.ethz.ch/entrepreneurship/news/documents/Press_Rel_Global_GEM_2013.pdf [viitattu 22.1.2015]

Helsingin Sanomat 21.9.2011. Pakkoyrittäjyys yleistyy Suomessa rajusti.

<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1305545690711> [viitattu 18.11.2012]

Järnefelt, Noora (2011) Ikääntyneiden yrittäjyys on lisääntynyt. Hyvinvointikatsaus 4/2011.

Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-12_001.html [viitattu 18.11.2012]

Jyrkämä, Jyrki (2008) Toimijuus ja ikääntyneiden arkielämä.

http://www.socom.fi/dokumentit/tapahtumat/vanhustyo/ajankohtaispaivat_08/toimijuus_ja_ikaantyn_eiden_arkielama_Jyrki_Jyrkama.pdf [viitattu 19.3.2015]

Kontula, Anna & Jalonen, Mikko (2009) Prekarisaatio ja työn tutkimisen politiikat. Teoksessa Eeva Jokinen ja Matti Eräsaari (toim.) Kurjan ääni, osa I. Yliopistotyöläiset. Juhlakirja Leena Eräsaarelle. 46–65. http://www.leenaerasaari.fi/pdf/KurjanAani_voll.pdf [viitattu 24.10.2012]

Marjamäki, Mari & Pekkola, Petri (2006) Activity theory ”Toiminnan teoria”

http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/s2006/teoriat/esitykset/MarjamakiPekkola_toiminnan_%20teoria_061106.pdf [viitattu 29.11.2013]

Saastamoinen, Mikko (2009) Identiteetin käsitte: aikalaieskustelun suuntauksia ja jännitteitä.

Teoksessa Merja Korhonen ja Laura Hirva (toim.) Identiteetti – Tarinoita ja todellisuuksia. LiCC 2/2009, 9 – 17. https://www.tsr.fi/c/document_library/get_file?folderId=13109&name=DLFE-2041.pdf [viitattu 12.2.2014]

"Thomas Theorem" Research Starters eNotes.com, Inc. [eNotes.com](http://www.enotes.com/research-starters/thomas-theorem#research-starter-research-starter) 19 Jan, 2015

<http://www.enotes.com/research-starters/thomas-theorem#research-starter-research-starter> [viitattu 19.1.2015]

Yle Uutiset 5.7.2012.

http://yle.fi/uutiset/pakkoyrittajyys_vakiintuu_tyoelamassa/6196162 [viitattu 18.11.2012]

Yritys Suomi. Sinustako Yrittäjä? Työ- ja elinkeinoministeriö,

[http://www.yrityssuomi.fi/web/guest/aihe?](http://www.yrityssuomi.fi/web/guest/aihe?pp=polku_Yrityksen_perustaminen&ppa=palp_Harkitseminen_ja_suunnittelu&aihe=1000003)

[pp=polku_Yrityksen_perustaminen&ppa=palp_Harkitseminen_ja_suunnittelu&aihe=1000003](http://www.yrityssuomi.fi/web/guest/aihe?pp=polku_Yrityksen_perustaminen&ppa=palp_Harkitseminen_ja_suunnittelu&aihe=1000003) [viitattu 18.11.2012]

LIITTEET

LIITE 1

Muuttujamuunnokset q11
Korrelaatiotarkastelut

Spearmanin järjestyskorrelaatio, Saksa (n = 1001)

	q11_1	Q11_2	Q11_3
q11_1 Myschool education is helping/has helped me to develop my sense of initiative and a sort of entrepreneurial attitude			
q11_2 Myschool education is helping/has helped me to better understand the role of entrepreneurs in society	,468***		
q11_3 Myschool education is making/has made me interested in becoming an entrepreneur	,424***	,432***	
q11_4 Myschool education is giving/has given me skills and know-how to enable me to run a business	,498***	,485***	,473***

*** = $p < ,001$

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

Spearmanin järjestyskorrelaatio, Suomi (n = 1000)

	q11_1	Q11_2	Q11_3
q11_1 Myschool education is helping/has helped me to develop my sense of initiative and a sort of entrepreneurial attitude			
q11_2 Myschool education is helping/has helped me to better understand the role of entrepreneurs in society	,548***		
q11_3 Myschool education is making/has made me interested in becoming an entrepreneur	,484***	,478***	
q11_4 Myschool education is giving/has given me skills and know-how to enable me to run a business	,536***	,537***	,500***

*** = $p < ,001$

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

Spearmanin järjestyskorrelaatio, Viro (n = 1009)

	q11_1	Q11_2	Q11_3
q11_1 Myschool education is helping/has helped me to develop my sense of initiative and a sort of entrepreneurial attitude			
q11_2 Myschool education is helping/has helped me to better understand the role of entrepreneurs in society	,613***		
q11_3 Myschool education is making/has made me interested in becoming an entrepreneur	,495***	,580***	
q11_4 Myschool education is giving/has given me skills and know-how to enable me to run a business	,538***	,663***	,602***

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Selittävien muuttujien keskinäiset korrelaatiot, Saksa
Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1 Sukupuoli															
2 ikä	,159**														
3 Kokopäiväisen opiskelun lopettamisikä	,000	-,363**													
4 Sosio- ekonominen asema	,137**	,345**	-,159**												
5 Isä yrittäjä	,038	,096**	,004	,126**											
6 Tyytyväisyys rahojen riittävyys	,128**	,261**	-,216**	,250**	-,011										
7 Asuinympäristö	,108**	-,062*	,124**	-,044	-,028	-,050									
8 Koulun yrittäjyys- kasvatus	-,012	-,329**	,230**	-,146**	,017	-,190**	-,018								
9 Yrittäjät luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	,052	-,088**	,022	-,111**	,006	-,107**	,002	,160**							
10 Yrittäjät ajatte- levat vain omaa taloudellista etuaan	-,121**	,080*	-,123**	,006	,008	,042	,009	-,076*	-,092**						
11 Yrittäjät luovat työpaikkoja On joskus	-,008	-,078*	,107**	-,056	,003	-,142**	,054	,096**	,320**	-,041					
12 ryhtynyt yrittäjäksi tai on ryhtymässä	-,226**	-,105**	,086**	-,347**	-,018	-,110**	-,036	,164**	,057	-,068*	,047				
13 Perustaminen hankalaa, ei taloudellista tukea	,000	-,104**	-,010	-,059	-,023	,052	,019	-,023	,038	-,025	,042	,029			
14 Perustaminen hankalaa, hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	,036	-,003	-,067*	,068*	-,032	,081**	-,079*	-,003	-,011	,003	,004	-,048	,337**		
15 Ei pidä perustaa, jos on epä- onnistumisen vaara	,080*	,160**	-,102**	,076*	-,023	,124**	-,060	-,004	,046	,057	-,053	-,017	,144**	,221**	
16 Epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	,004	-,174**	,053	-,096**	-,029	-,027	,066*	,067*	,168**	-,030	,112**	,063*	,157**	,089**	,055

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

Selittävien muuttujien keskinäiset korrelaatiot, Suomi
Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1 Sukupuoli															
2 ikä	,060														
Kokopäiväisen															
3 opiskelun	,016	-,352**													
lopettamisikä															
Sosio-															
4 ekonominen	,060	,503**	-,103**												
asema															
5 Isä yrittäjä	-,009	,171**	-,050	,019											
Tyytyväisyys															
6 rahojen	,079*	,008	-,116**	,126**	-,001										
riittävyys															
7 Asuinympäristö	-,010	-,082**	,210**	-,026	-,193**	-,082**									
Koulun yrittäjyys-															
8 kasvatus	-,059	-,038	,195**	-,072*	,092**	-,061	,029								
Yrittäjät luovat															
9 uusia tuotteita	,018	,042	,076*	-,030	,079*	-,045	-,008	,129**							
kaikkien hyödyksi															
Yrittäjät ajatte-															
10 levat vain omaa	-,040	,055	-,085**	,121**	-,077*	,067*	-,020	-,105**	-,082**						
taloudellista															
etuaan															
Yrittäjät luovat															
11 työpaikkoja	-,002	-,030	,044	-,067*	,037	-,009	,032	,066*	,103**	-,102**					
On joskus															
12 ryhtynyt	-,174**	,049	-,074*	-,228**	,170**	-,019	-,057	,166**	,026	-,128**	0,000				
yrittäjäksi tai on															
ryhtymässä															
Perustaminen															
13 hankalaa, ei	,098**	,154**	-,118**	,143**	,029	,132**	-,049	,036	-,006	,114**	,007	-,025			
taloudellista tukea															
Perustaminen															
14 hankalaa,	,038	,078*	-,087**	,161**	,022	,040	-,104**	,004	,047	,136**	-,044	-,200**	,273**		
hallinnolliset															
menettelyt															
monimutkaisia															
Ei pidä perustaa,															
15 jos on epä-	,166**	,269**	-,223**	,196**	,067*	,122**	-,131**	-,072*	,009	,184**	-,059	-,092**	,232**	,174**	
onnistumisen															
vaara															
Epäonnistuneet															
16 ansaitsevat	,031	-,038	,032	-,029	,018	-,011	,036	,095**	,069*	-,073*	,038	,043	,086**	,068*	-,034
uuden															
mahdollisuuden															

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**.. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

Selittävien muuttujien keskinäiset korrelaatiot, Viro
Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1 Sukupuoli															
2 ikä	,159**														
3 Kokopäiväisen opiskelun lopettamisikä	,000	-,363**													
4 Sosio- ekonominen asema	,137**	,345**	-,159**												
5 Isä yrittäjä	,038	,096**	,004	,126**											
6 Tyytyväisyys rahojen riittävyys	,128**	,261**	-,216**	,250**	-,011										
7 Asuinympäristö	,108**	-,062*	,124**	-,044	-,028	-,050									
8 Koulun yrittäjyys- kasvatus	-,012	-,329**	,230**	-,146**	,017	-,190**	-,018								
9 Yrittäjät luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	,052	-,088**	,022	-,111**	,006	-,107**	,002	,160**							
10 Yrittäjät ajatte- levat vain omaa taloudellista etuaan	-,121**	,080*	-,123**	,006	,008	,042	,009	-,076*	-,092**						
11 Yrittäjät luovat työpaikkoja	-,008	-,078*	,107**	-,056	,003	-,142**	,054	,096**	,320**	-,041					
12 On joskus ryhtynyt yrittäjäksi tai on ryhtymässä	-,226**	-,105**	,086**	-,347**	-,018	-,110**	-,036	,164**	,057	-,068*	,047				
13 Perustaminen hankalaa, ei taloudellista tukea	,000	-,104**	-,010	-,059	-,023	,052	,019	-,023	,038	-,025	,042	,029			
14 Perustaminen hankalaa, hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	,036	-,003	-,067*	,068*	-,032	,081**	-,079*	-,003	-,011	,003	,004	-,048	,337**		
15 Ei pidä perustaa, jos on epä- onnistumisen vaara	,080*	,160**	-,102**	,076*	-,023	,124**	-,060	-,004	,046	,057	-,053	-,017	,144**	,221**	
16 Epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	,004	-,174**	,053	-,096**	-,029	-,027	,066*	,067*	,168**	-,030	,112**	,063*	,157**	,089**	,055

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 21 EE - Estonia

Logistinen regressioanalyysi, Saksa

Puuttuvat arvot, merkitsevyys, selitysaste, yhteensopivuus aineistoon ja luokittelukyky

Case Processing Summary^a

Unweighted Cases ^b		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	989	98,8
	Missing Cases	12	1,2
	Total	1001	100,0
Unselected Cases		0	0,0
Total		1001	100,0

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

b. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Omnibus Tests of Model Coefficients^a

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	226,528	22	,000
	Block	226,528	22	,000
	Model	226,528	22	,000

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

Model Summary^a

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	961,271 ^b	,205	,293

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

b. Estimation terminated at iteration number 5 because parameter estimates changed by less than ,001.

Hosmer and Lemeshow Test^a

Step	Chi-square	df	Sig.
1	11,563	8	,172

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

Classification Table^{a,b}

Observed			Predicted		
			q1d Olisin mieluummin yrittaja		Percentage Correct
			0 ei	1 kyllä	
Step 1	q1d Olisin	0 ei	667	37	94,7
	mieluummin	1 kyllä	172	113	39,6
	yrittaja				
Overall Percentage					78,9

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 4 DE - Germany

b. The cut value is ,500

Logistinen regressioanalyysi, Suomi

Puuttuvat arvot, merkitsevyys, selitysaste, yhteensopivuus aineistoon ja luokittelukyky

Case Processing Summary^a

Unweighted Cases ^b		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	980	98,0
	Missing Cases	20	2,0
	Total	1000	100,0
Unselected Cases		0	0,0
Total		1000	100,0

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

b. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Omnibus Tests of Model Coefficients^a

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	285,004	22	,000
	Block	285,004	22	,000
	Model	285,004	22	,000

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

Model Summary^a

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	766,144 ^b	,252	,384

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

b. Estimation terminated at iteration number 5 because parameter estimates changed by less than ,001.

Hosmer and Lemeshow Test^a

Step	Chi-square	df	Sig.
1	6,945	8	,543

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

Classification Table^{a,b}

Observed			Predicted		
			q1d Olisin mieluummin yrittaja		Percentage Correct
			0 ei	1 kyllä	
Step 1	q1d Olisin mieluummin yrittaja	0 ei	716	41	94,6
		1 kyllä	130	93	41,7
Overall Percentage					82,6

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

b. The cut value is ,500

Logistinen regressioanalyysi, Viro

Puuttuvat arvot, merkitsevyys, selitysaste, yhteensopivuus aineistoon ja luokittelukyky

Case Processing Summary^a

Unweighted Cases ^b		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	995	98,6
	Missing Cases	14	1,4
	Total	1009	100,0
Unselected Cases		0	0,0
Total		1009	100,0

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 21 EE - Estonia

b. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Omnibus Tests of Model Coefficients^a

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	213,147	22	,000
	Block	213,147	22	,000
	Model	213,147	22	,000

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 21 EE - Estonia

Model Summary^a

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	1006,680 ^b	,193	,273

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 21 EE - Estonia

b. Estimation terminated at iteration number 5 because parameter estimates changed by less than ,001.

Hosmer and Lemeshow Test^a

Step	Chi-square	df	Sig.
1	2,546	8	,960

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 21 EE - Estonia

Classification Table^{a,b}

Observed			Predicted		
			q1d Olisin mieluummin yrittaja		Percentage Correct
			0 ei	1 kyllä	
Step 1	q1d Olisin mieluummin yrittaja	0 ei	648	46	93,4
		1 kyllä	188	113	37,5
	Overall Percentage				76,5

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 21 EE - Estonia

b. The cut value is ,500

Logistisen regressioanalyysi, muuttujien referenssiryhmät

Categorical Variables Codings^a

		Frequency	Parameter coding				
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
d1r2 D1_2 How old are you?	1 15-24	66	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	2 25-34	77	1,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	3 35-44	94	0,000	1,000	0,000	0,000	0,000
	4 45-54	172	0,000	0,000	1,000	0,000	0,000
	5 55-64	208	0,000	0,000	0,000	1,000	0,000
	6 65+	327	0,000	0,000	0,000	0,000	1,000
d4 D4 How old were you when you stopped full-time education?	1 UP TO 15	120	0,000	0,000	0,000	0,000	
	2 16-19	241	1,000	0,000	0,000	0,000	
	3 20+	511	0,000	1,000	0,000	0,000	
	4 Still Studying	65	0,000	0,000	1,000	0,000	
	5 No full-time education	7	0,000	0,000	0,000	1,000	
d5r D5 - Respondant occupation scale	1 Self-employed	80	0,000	0,000	0,000		
	2 employees	148	1,000	0,000	0,000		
	3 Manual workers	228	0,000	1,000	0,000		
	4 Not working	488	0,000	0,000	1,000		
d8 D8 Which of the following statements best describe your feelings about your household's income these days?	1 Live comfortably on current income	270	0,000	0,000	0,000		
	2 Get by on current income	600	1,000	0,000	0,000		
	3 Find it difficult to manage on current income	64	0,000	1,000	0,000		
	4 Find it very difficult to manage on current income	10	0,000	0,000	1,000		
q13k Toiminut yrittäjänä"	1 ei	701	0,000	0,000			
	2 olen aloittamassa	11	1,000	0,000			
	3 olen perustanut tai ottanut haltuun	232	0,000	1,000			
d13 D13 Would you say you live in a...?	1 Rural area or village	254	0,000	0,000			
	2 Small or middle sized town	436	1,000	0,000			
	3 Large town	254	0,000	1,000			
d71d Isä yrittäjä	0 Isä ei yrittäjä	589	1,000				
	1 Isä yrittäjä	355	0,000				
q12_1d Yrittäjät luovat uusia tuotteita kaikkien	0 ei	72	1,000				
q12_2d Yrittäjät ajattelevat vain omaa	1 kyllä	872	0,000				
q21_5d Epäonnituneet ansaitsevat	0 ei	592	1,000				
q21_4d Ei pidä perustaa, jos epäonnitumisen	1 kyllä	352	0,000				
q21_2d Hankalaa, koska hallinnolliset	0 ei	158	1,000				
q21_1d Hankalaa, koska ei taloudellista	1 kyllä	786	0,000				
q12_3d Yrittäjät luovat työpaikkoja	0 ei	511	1,000				
	1 kyllä	433	0,000				
d2d sp dummy	0 mies	309	1,000				
	1 nainen	635	0,000				
		429	1,000				
		515	0,000				
		32	1,000				
		912	0,000				
		428	1,000				
		516	0,000				

a. COUNTRY NATION (ARCHIVE STANDARD CODING) = 16 FI - Finland

Logistisen regression tulokset, Saksa

SAKSA			Sig.	Exp(B)	95% luottamusväli
Mukana kulkeva identiteetti	<i>Sukupuoli</i>	Sukupuoli (ref. Nainen)	,446	1,141	,813–1,602
	<i>Ikä</i>	15–24 v (ref.)	,155		
		25–34 v	,588	,783	,323–1,900
		35–44 v	,320	,641	,267–1,540
		45–54 v	,247	,621	,277–1,391
		55–64 v	,272	,637	,285–1,424
		Yli 65 v	,577	1,252	,567–2,764
	<i>Isä</i>	on yrittäjä (Ref.)	,788	1,054	,720–1,543
	<i>Asuinympäristö</i>	maaseutu tai kylä (ref)	,377		
		pikkukaupunki	,342	1,194	,828–1,722
		iso kaupunki	,181	1,388	,859–2,243
Valinnat	<i>Lopettanut koulun</i>	15-vuotiaana (ref.)	,535		
		16–19-vuotiaana	,288	1,322	,791–2,209
		yli 20-vuotiaana	,696	1,113	,651–1,901
		opiskelee edelleen	,146	2,051	,779–5,405
		ei amm koulutusta	,273	2,468	,492–12,388
	<i>Ammattiasema</i>	itsenä työllistävä (ref.)	,000 ***		
		toimihenkilö	,000 ***	,070	,036–,135
		työntekijä	,000 ***	,056	,021–,146
		ei työelämässä	,000 ***	,102	,050–,205
	<i>Nykyisillä tuloilla</i>	elää mukavasti (ref.)	,048 *		
Imu ja työntö		tulee toimeen	,007 **	,580	,392–,859
		pärjääminen vaikeaa	,448	,809	,468–1,400
		pärjääminen erittäin vaikeaa	,243	,634	,295–1,362
	<i>Kouluopetus</i>	opettanut yrittäjämäistä asennetta ja ymmärtämään yrittäjyyden merkityksen, innostanut ja antanut tietoja ja taitoja yrittäjyyteen	,172	1,151	,941–1,408
	<i>Käsitys yrittäjistä</i>	luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	,111	,690	,437–1,089
		Yrittäjät ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan	,058	1,389	,988–1,952
		luovat työpaikkoja	,927	1,028	,567–1,864
	<i>Käsitys yrittämisestä</i>	hankalaa, koska ei taloudellista tukea	,967	1,008	,698–1,456
		Yrityksen perustaminen hankalaa, koska hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	,772	1,054	,738–1,505
	<i>Käsitys yrittäjän maailmasta</i>	- ei pidä perustaa, jos on vaara epäonnistua	,733	,942	,667–1,329
		- epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	,242	,780	,515–1,182
	<i>Oma kokemus yrittämisestä</i>	ei ole (ref.)	,000 ***		
		perustamassa tai hankkimassa	,000 ***	10,270	3,144–33,545
		perustanut tai hankkinut	,000 ***	2,885	1,880–4,429

* p < ,05 melkein merkitsevä
 ** p < ,01 merkitsevä
 *** p < ,001 erittäin merkitsevä

Logistisen regression tulokset, Suomi

SUOMI			Sig.	Exp(B)	95% luottamusväli
Mukana kulkeva identiteetti	<i>Sukupuoli</i>	Sukupuoli (ref. Nainen)	,030 *	1,532	1,041–2,254
	<i>Ikä</i>	15–24 v (ref.)	,002 ***		
		25–34 v	,047 *	,357	,129–,986
		35–44 v	,057	,363	,128–1,032
		45–54 v	,001 **	,172	,063–,471
		55–64 v	,000 ***	,139	,051–,374
		Yli 65 v	,015 *	,292	,108–,787
	<i>Isä</i>	on yrittäjä (Ref.)	,018 *	,619	,416–,921
	<i>Asuinympäristö</i>	maaseutu tai kylä (ref)	,850		
		pikkukaupunki	,589	,881	,557–1,394
		iso kaupunki	,879	,960	,565–1,631
Valinnat	<i>Lopettanut koulun</i>	15-vuotiaana (ref.)	,257		
		16–19-vuotiaana	,915	,964	,494–1,880
		yli 20-vuotiaana	,777	,913	,487–1,713
		opiskelee edelleen	,468	,665	,221–2,001
		ei amm.koulutusta	,045 *	5,740	1,036–31,792
	<i>Ammattiasema</i>	itsenä työllistävä (ref.)	,000 ***		
		toimihenkilö	,000 ***	,088	,038–,205
		työntekijä	,000 ***	,089	,040–,198
Imu ja työntö		ei työelämässä	,000 ***	,120	,055–,263
	<i>Nykyisillä tuloilla</i>	elää mukavasti (ref.)	,011 *		
		tulee toimeen	,251	,781	,513–1,191
		pärjääminen vaikeaa	,225	1,613	,745–3,495
		pärjääminen erittäin vaikeaa	,015 *	7,143	1,470–34,706
	<i>Kouluopetus</i>	opettanut yrittäjämäistä asennetta ja ymmärtämään yrittäjyyden merkityksen, innostanut ja antanut tietoja ja taitoja yrittäjyyteen	,015 *	1,313	1,054–1,638
	<i>Käsitys yrittäjistä</i>	luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	,130	,505	,208–1,224
	<i>Yrittäjät</i>	ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan	,017 *	1,671	1,096–2,549
Käsitys yrittäjän maailmasta		luovat työpaikkoja	,974	1,018	,353–2,937
	<i>Käsitys yrittämisestä</i>	hankalaa, koska ei taloudellista tukea	,916	1,022	,682–1,531
	<i>Yrityksen perustaminen</i>	hankalaa, koska hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	,340	,811	,527–1,248
		- ei pidä perustaa, jos on vaara epäonnistua	,029 *	1,616	1,051–2,487
		- epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	,502	,829	,480–1,432
	<i>Oma kokemus yrittämisestä</i>	ei ole (ref.)	,000 ***		
		olen perustamassa	,212	2,727	,565–13,166
		olen perustanut	,000 ***	5,369	3,458–8,335

* p < ,05 melkein merkitsevä
 ** p < ,01 merkitsevä
 *** p < ,001 erittäin merkitsevä

Logistisen regression tulokset, Viro

VIRO			Sig.	Exp(B)	95% luottamusväli
Mukana kulkeva identiteetti	<i>Sukupuoli</i>	Sukupuoli (ref. Nainen)	,032 *	1,480	1,035–2,115
	<i>Ikä</i>	15–24 v (ref.)	,013 *		
		25–34 v	,809	1,089	,545–2,177
		35–44 v	,527	,788	,376–1,650
		45–54 v	,268	,651	,304–1,392
		55–64 v	,040 *	,447	,207–,965
		Yli 65 v	,021 *	,413	,195–,873
	<i>Isä</i>	on yrittäjä (Ref.)	,242	,759	,478–1,205
	<i>Asuinympäristö</i>	maaseutu tai kylä (ref)	,634		
		pikkukaupunki	,423	,833	,534–1,301
		iso kaupunki	,946	1,013	,697–1,471
Valinnat	<i>Lopettanut koulun</i>	15-vuotiaana (ref.)	,803		
		16–19-vuotiaana	,503	1,363	,551–3,373
		yli 20-vuotiaana	,371	1,523	,606–3,828
		opiskelee edelleen	,595	1,360	,438–4,223
		ei amm.koulutusta			
	<i>Ammattiasema</i>	itsenä työllistävä (ref.)	,000 ***		
		toimihenkilö	,000 ***	,076	,037–,158
		työntekijä	,000 ***	,055	,019–,159
Imu ja työntö	<i>Nykyisillä tuloilla</i>	elää mukavasti (ref.)	,134		
		tulee toimeen	,028 *	,590	,369–,944
		pärjääminen vaikeaa	,040 *	,545	,30 ,971
		pärjääminen erittäin vaikeaa	,483	,717	,283–1,815
	<i>Kouluopetus</i>	opettanut yrittäjämäistä asennetta ja ymmärtämään yrittäjyyden merkityksen, innostanut ja antanut tietoja ja taitoja yrittäjyyteen	,092	1,161	,976–1,381
	<i>Käsitys yrittäjistä</i>	luovat uusia tuotteita kaikkien hyödyksi	,620	1,117	,721–1,730
		Yrittäjät ajattelevat vain omaa taloudellista etuaan	,048 *	1,390	1,003–1,927
		luovat työpaikkoja	,562	,771	,320–1,858
Käsitys yrittäjän maailmasta	<i>Käsitys yrittämisestä</i>	hankalaa, koska ei taloudellista tukea	,006 *	,613	,434–,866
	<i>Yrityksen perustaminen</i>	hankalaa, koska hallinnolliset menettelyt monimutkaisia	,029 *	,686	,488–,963
		- ei pidä perustaa, jos on vaara epäonnistua	,013 *	1,522	1,093–2,118
		- epäonnistuneet ansaitsevat uuden mahdollisuuden	,332	,823	,555–1,220
	<i>Oma kokemus yrittämisestä</i>	ei ole (ref.)	,062		
		olen perustamassa	,039 *	2,131	1,040–4,365
		olen perustanut	,175	1,390	,864–2,236

* p < ,05 melkein merkitsevä
 ** p < ,01 merkitsevä
 *** p < ,001 erittäin merkitsevä